ΚΑΡΟΛ ΕΡΛΙΧ - ΛΙΝ ΦΑΡΡΟΟΥ

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΚΑΡΟΛ ΕΡΛΙΧ - ΛΗΝ ΦΑΡΡΟΟΥ

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

Μετάφραση: Ἀμίκα Λυκιαρδοπούλου

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ
ΤΥΠΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ: Αναρχισμος και Φεμινισμος

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Αμικα Λυκιαρδοπουλου

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: Αγαμέμνωνα Γιοβανη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ» Βαλτετσιου 53 Αθηνα

τηλ. 210 38.02 040

ΠΟΙΕΣ ΕΙΜΑΣΤΕ: ΕΝΑ ΑΝΑΡΧΟ-ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

Θεωροῦμε τόν Ἀναρχοφεμινισμό σάν τήν θεμελιακή κι ἀναγκαία ριζοσπαστική θέση σ' αὐτό τό στάδιο τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, πολύ πιό ριζοσπαστική ἀπό ὁποιαδήποτε μορφή Μαρξισμοῦ.

Πιστεύουμε ὅτι ἕνα Ἐπαναστατικό Γυναικεῖο Κίνημα δέν πρέπει νά μιμεῖται, ἀλλά νά καταστρέφει ὅλα τά ἴχνη τῆς ἀντροκρατικῆς δομῆς ἐξουσίας, τό ἴδιο τό Κράτος μέ ὁλόκληρο τόν ἀπαρχαιωμένο καί θλιβερό μηχανισμό του, μέ τίς φυλακές, τούς στρατούς καί τήν ἔνοπλη ληστεία (φορολογία), μέ ὅλες του τίς δολοφονίες, μέ ὅλη του τήν τερατώδη καί καταπιεστική νομοθεσία καί τίς στρατιωτικές ἀπόπειρες, ἐσωτερικές καί ἐξωτερικές, παραβίασης τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καί παρέμβασης στά ἐλεύθερα ἐπιλεγμένα συνεργατικά ἐγχειρήματα.

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ κόσμος δέν μπορεῖ νά ἐπιβιώσει γιά πολλές δεκαετίες ἀκόμα, ἐξουσιαζόμενος ἀπό συμμορίες ὁπλισμένων ἀρσενικῶν πού αὐτοαποκαλοῦνται κυβερνήσεις. Ἡ κατάσταση εἶναι παρανοϊκή, γελοία, ἀκόμα καί αὐτοκαταστροφική. Ὅποιες κι ἄν εἶναι οἱ διάφορες μορφές δικαιολόγησής του, τό ἔνοπλο κράτος εἶναι αὐτό πού γιά τήν ὥρα ἀπειλεῖ τή ζωή ὅλων μας. Τό Κράτος ἀπό τήν ἴδια τή φύση του δέν ἐπιδέχεται μεταρρύθμιση. Ὁ ἀληθινός σοσιαλισμός, δηλαδή ἡ εἰρήνη κι ἡ εὐημερία γιά ὅλους, μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μονάχα ἀπό τόν ἴδιο τό λαό, ὄχι ἀπό ἀντιπροσώπους πρόθυμους καί ἱκανούς νά στρέψουν τά ὅπλα τους ἐνάντια σέ ὅλους ὅσους δέν συμμορφώνονται μέ τίς ἐντολές τοῦ Κράτους. Ὅσο γιά τόν τρόπο πού ἀντιμετωπίζουμε τήν παθολογική κρατική δομή, ἡ καλύτερη ἴσως λέξη εἶναι, μᾶλλον, τό ξεπέρασμα, παρά ἡ ἀνατροπή. Αὐτή ἡ διαδικασία κάνει ἀναγκαία μεταξύ ἄλλων, μιά τεράστια προώθηση τῆς ἐκπαίδευσης καί τῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα σ' ὅλους τούς λαούς. Ἡ γυναικεία εὐφυΐα κατόρθωσε ἐπιτέλους νά ἐπηρεάσει τίς καταπιεστικές ἐφευρέσεις τῶν ἀρσενικῶν, ὅπως ἡ ἐκκλησία καί ἡ νόμιμη οἰκογένεια· τώρα πρέπει νά κατορθώσει νά ἐπανεκτιμήσει τό τελευταῖο ὀχυρό τῆς ἀντρικῆς κυριαρχίας, τό κράτος.

Παρόλο πού ἀναγνωρίζουμε σοβαρές διαφορές στά ἀνταγωνό-

μενα συστήματα, ή ἀνάλυσή μας γιά τά κακά τοῦ κράτους πρέπει νά ἐπεκτείνεται καί στήν κομμουνιστική καί στήν καπιταλιστική του παραλλαγή.

Σκοπεύουμε νά βάλουμε σέ δοκιμασία τήν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας τῆς ἔκφρασης, ἡ ὁποία πιστεύουμε ὅτι θά εἶναι ἐνσωματωμένη στήν ἰδεολογία τῆς ἐπερχόμενης Σοσιαλιστικῆς Γυναικείας 'Αδελφοσύνης πού εἶναι προορισμένη νά παίξει ἀποφασιστικό ρόλο γιά τό μέλλον τῆς φυλῆς, ἄν πράγματι πρόκειται νά ὑπάρξει κάποιο μέλλον.

Εἴμαστε ὅλες σοσιαλίστριες. 'Αρνούμαστε νά ξεγράψουμε αὐτόν τόν προ - Μαρξιστικό ὅρο πού ἔχει χρησιμοποιηθεῖ σάν συνώνυμος ἀπό πολλούς ἀναρχικούς στοχαστές. Ἕνας ἄλλος ὅρος συνώνυμος μέ τόν ἀναρχισμό εἶναι ὁ ἐλευθεριακός σοσιαλισμός, σέ ἀντίθεση μέ τίς Κρατιστικές καί ἐξουσιαστικές παραλλαγές του. Ὁ 'Αναρχισμός (ἀπό τήν ἑλληνική λέξη ἄ ν α ρ χ ο ς — χωρίς ἄρχοντα*) εἶναι ἡ ἐπικύρωση τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καί ἀξιοπρέπειας, πού ἐκφράζεται μέ ἕναν ἀρνητικό, προειδοποιητικό ὅρο πού σημαίνει ὅτι κανένας ἄνθρωπος δέν πρέπει νά κυβερνᾶ ἤ νά ἐξουσιάζει κάποιον ἄλλον μέ τή βία ἤ μέ τήν ἀπειλή τῆς βίας. Ὁ ἀναρχισμός ὑποδεικνύει τί δέν πρέπει νά κάνουν οἱ ἄνθρωποι ὁ ἕνας στόν ἄλλο.

Ὁ Σοσιαλισμός, ἀπ' τήν ἄλλη μεριά, σημαίνει ὅλα ἐκεῖνα τά καταπληκτικά πράγματα πού μποροῦν νά κάνουν καί νά φτιάξουν οἱ ἄνθρωποι ἀπό τή στιγμή πού θά ἔχουν τή δυνατότητα νά συνδυάσουν τίς προσπάθειές τους καί τά μέσα τους πάνω στή βάση τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, τῆς λογικῆς καί τῆς δημιουργικότητας.

'Αγαπᾶμε τίς Μαρξίστριες ἀδελφές μας καθώς καί ὅλες τίς ἀδελφές μας παντοῦ, καί δέν ἔχουμε κανένα συμφέρον νά διαχωρίσουμε τή θέση μας ἀπό τούς δημιουργικούς ἀγῶνες τους. Διατηροῦμε ὅμως τό δικαίωμα νά κάνουμε κριτική στήν πολιτική τους, ὅταν νιώθουμε ὅτι εἶναι ξεπερασμένη, ἄσχετη ἤ ἐπιζήμια γιά τό καλό ὅλων τῶν γυναικῶν.

Σάν 'Αναρχοφεμινίστριες ἐλπίζουμε ὅτι θά ἔχουμε τό κουράγιο νά ἀμφισβητοῦμε καί νά προκαλοῦμε τά πάντα, ἀκόμα καί τίς δικές μας θεωρίες, ὅταν χρειάζεται.

ΑΝΑΡΧΟΦΕΜΙΝΙΣΤΡΙΕΣ ΤΟΥ ΣΙΚΑΓΟΥ

(S i r e n — A Journal of Anarcho - Feminism, Vol 1, No 1, 1971)

---

* Σ.τ.Ε. Κυρίαρχο, κυβερνήτη.

ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΟΥ ΛΟΥΛΟΥΔΙΟΥ: ΜΙΑ ΑΝΑΡΧΟΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Εἴμαστε μιά ἀνεξάρτητη κολλεκτίβα γυναικῶν πού νιώθουν ὅτι ὁ ἀναρχισμός εἶναι ἡ λογικά συνεπής ἔκφραση τοῦ φεμινισμοῦ.

Πιστεύουμε ὅτι κάθε γυναίκα εἶναι ἡ μόνη ἁρμόδια νά προσδιορίσει τή καταπίεσή της. Κάθε γυναίκα, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν προηγούμενη ἀνάμιξή της στήν «πολιτική», ξέρει πολύ καλά τήν καταπίεση πού ὑφίσταται, ἄρα μπορεῖ καί πρέπει νά καθορίσει τή μορφή πού θά πάρει ἡ ἀπελευθέρωσή της.

Γιατί πολλές γυναῖκες ἔχουν σιχαθεῖ καί κουραστεῖ ἀπ' τά «κινήματα»; Ἡ ἀπάντησή μας εἶναι ὅτι τό λάθος βρίσκεται στή φύση τῶν κινημάτων καί ὄχι στίς γυναῖκες σάν ἄτομα. Τά πολιτικά κινήματα, ὅπως τά ξέρουμε, ἔχουν διαχωρίσει τίς πολιτικές μας δραστηριότητες ἀπό τά προσωπικά μας ὄνειρα γιά ἀπελευθέρωση, μέ ἀποτέλεσμα ἤ νά ὑποχρεωνόμαστε νά ἐγκαταλείψουμε τά ὄνειρά μας σάν ἀδύνατα ἤ νά ἀναγκαζόμαστε νά ἐγκαταλείψουμε τό κίνημα, ἐπειδή παραμένουμε ἀκλόνητα προσηλωμένες στά ὄνειρά μας. Σάν ἀληθινές ἀναρχικές καί ἀληθινές φεμινίστριες λέμε: τολμεῖστε νά ὀνειρευτεῖτε τό ἀδύνατο, καί μήν ἱκανοποιηθεῖτε ποτέ μέ ὁτιδήποτε λιγότερο ἀπό τήν ἀπόλυτη πραγμάτωση τοῦ ἀδύνατου.

Στό κίνημα γιά τή γυναικεία ἀπελευθέρωση, δύο εἶναι οἱ κυριώτερες μορφές δράσης. Ἡ μία εἶναι ἡ μικρή, τοπική, ἐθελοντικά ὀργανωμένη ὁμάδα συνειδητοποίησης, ἡ ὁποία στήν καλύτερη περίπτωση ὑπῆρξε ἕνας ἀπό τούς πιό σημαντικούς τρόπους γιά νά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν καταπίεση σέ προσωπικό ἐπίπεδο, καί στή χειρότερη, ποτέ δέν ξεπέρασε τό στάδιο μιᾶς ὁμάδας θεραπείας.

Ἡ ἄλλη κύρια μορφή συμμετοχῆς εἶναι οἱ μεγάλες γραφειοκρατικές ὁμάδες πού ἔχουν συγκεντρώσει τίς δραστηριότητές τους γύρω ἀπό συγκεκριμένες πολιτικές γραμμές, κάνοντας μεγάλες

προσπάθειες νά προσδιορίσουν τή γυναικεία καταπίεση σέ σαφή προγράμματα, μ' ἕνα ἀπομονωμένο στόχο. Οἱ γυναῖκες σ' αὐτές τίς ὁμάδες ἀναμίχθηκαν συχνά, γιά κάποιο διάστημα, στήν πολιτική τῆς παραδοσιακῆς ἀριστερᾶς, ἀλλά δέν μποροῦσαν νά χωνέψουν τό σεξισμό πού κυριαρχοῦσε μέσα στίς ἀριστερές ὁμάδες. Ὅμως, παρ' ὅλο πού ἀντέδρασαν ἐνάντια στή σεξιστική στάση τῶν ἀρσενικῶν ἀριστερῶν, πολλές γυναῖκες μέ παραδοσιακό πολιτικό προσανατολισμό, δέν μποροῦσαν νά δεχτοῦν τήν ἐγκυρότητα τῶν ὁμάδων ἐκείνων πού αἰσθάνονταν ὅτι ἦταν «ὁμάδες θεραπείας» τῶν μικροαστῶν ἀδελφῶν τους· κι ὅμως δέν ἔπαψαν νά παραμένουν μέσα στή σφαίρα τῆς ἀρσενικῆς Μαρξιστικῆς — Λενινιστικῆς, Τροτσκιστικῆς, Μαοϊκῆς ρητορικῆς, κι ἐξακολούθησαν νά χρησιμοποιοῦν τίς μορφές πολιτικῆς ὀργάνωσης πού χρησιμοποιοῦνταν ἀπό τίς ὁμάδες τῶν ἀρσενικῶν ἀριστερῶν ἐνάντια στίς ὁποῖες ἀντιδροῦσαν. Μ' αὐτόν λοιπόν τόν τρόπο, ὁ ἐλιτισμός καί ὁ συγκεντρωτισμός τῆς παλιᾶς ἀρσενικῆς ἀριστερᾶς ἔχει ἤδη διαβρώσει καί δηλητηριάσει μέρη τοῦ γυναικείου κινήματος μέ τήν ἰδέα ὅτι ἡ σύγχρονη πολιτική πρέπει ὁπωσδήποτε νά σημαίνει τό «χτίσιμο» ἑνός κινήματος γύρω ἀπό προγράμματα μ' ἕνα ἀπομονωμένο στόχο, ὑπονοώντας ἔτσι ὅτι «πρέπει νά κάνουμε ὑπομονή μέχρι ἡ συνειδητοποίηση τῶν μαζῶν νά φτάσει τό δικό μας ἐπίπεδο». Πόσο ταπεινωτικό εἶναι νά ὑποθέτουμε ὅτι πρέπει νά λέμε σέ ἕνα καταπιεσμένο ἄτομο ὅτι καταπιέζεται! Πόσο ταπεινωτικό εἶναι νά ὑποθέτουμε ὅτι ἡ συνείδησή του θ' ἀναπτυχθεῖ μονάχα μέ τό νά σέρνεται ἀπό τόν ἕνα ἀπομονωμένο στόχο στόν ἄλλο!

Τά τελευταῖα 10 χρόνια ἤ καί πιό πρίν, οἱ ἀριστερές γυναῖκες φοβόντουσαν νά ἀγωνιστοῦν γιά τήν ἀπελευθέρωσή μας, ἀγνοώντας τό κατάφωρο γεγονός ὅτι ὅλες οἱ γυναῖκες εἶναι μιά καταπιεσμένη ὁμάδα. Εἴμαστε τόσο πολλές καί τόσο διασκορπισμένες πού κάνουμε τό λάθος νά προσδιορίζουμε τήν ταυτότητά μας σά μέλη ἰδιαίτερων κοινωνικῶν τάξεων, μέ βάση τήν κοινωνική τάξη τῶν «ἀντρῶν μας», τῶν πατεράδων ἤ τῶν συζύγων μας. Ἔτσι, οἱ γυναῖκες τῆς ἀριστερᾶς, θεωρώντας μας σά μεσοαστές μᾶλλον παρά σάν καταπιεσμένες γυναῖκες, ἔχουν καταλήξει ν' ἀγνοοῦν τήν ἐμπλοκή στόν δικό μας ἀγώνα σάν τόν πρωταρχικό. Ἀντίθετα, ἐμεῖς ἔχουμε ἀφοσιωθεῖ στόν ἀγώνα ὑπέρ ἄλλων καταπιεσμένων ὁμάδων καί μ' αὐτόν τόν τρόπο ἀποξενωνόμαστε ἀπ' τό δικό μας χάλι. Πολλές λένε ὅτι δέν ὑπάρχει πιά αὐτή ἡ στάση στό γυναικεῖο κίνημα, ὅτι ξεκίνησε μονάχα ἀπό τίς ἐνοχές τοῦ λευκοῦ μεσοαστοῦ ἀρσενικοῦ, ἀλλά ἀκόμα καί σήμερα γυναῖκες πού συμμετέχουν σέ αὐτόνομα γυναικεῖα κινήματα μιλᾶνε γιά τήν ἀνάγκη νά ὀργανώσουμε τίς γυναῖκες τῆς ἐργατικῆς τάξης, χωρίς συγχρόνως νά τονίζουν τήν ἀνάγκη νά ὀργανωθοῦμε οἱ ἴδιες — λές καί ἔχουμε ἤδη ξεπεράσει αὐτό τό στάδιο. Αὐτό δέ σημαίνει (ἄν πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπιμένουμε

στήν ἀπελευθέρωσή μας) ὅτι ἀγαπᾶμε λιγότερο τίς καταπιεσμένες ἀδελφές μας· ἀντίθετα, πιστεύουμε ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος γιά νά εἴμαστε συνεπεῖς μέ ὅλους τούς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες εἶναι ν' ἀναγνωρίσουμε καί νά ἀσχοληθοῦμε ἄμεσα μέ τή δική μας καταπίεση.

Γιατί ὁ 'Αναρχισμός;

Δέν πιστεύουμε ὅτι ἡ ἀπόρριψη τῆς Μαρξιστικῆς — Λενινιστικῆς ἀνάλυσης καί στρατηγικῆς σημαίνει ἐξ ὁρισμοῦ, πολιτική ἀνωριμότητα. Δέν νομίζουμε ὅτι εἶναι πολιτικά ἀφελές νά ὑποστηρίζουμε ὅτι ἀκόμα καί μιά «δημοκρατικά συγκεντρωτική» ὁμάδα δέ θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ «ἡ πρωτοπόρα» ἐκπρόσωπός μας. Ἡ φύση τῶν ὁμάδων πού ἀσχολοῦνται μέ τό νά «οἰκοδομοῦν» κινήματα εἶναι: 1) Νά μετατρέπουν τά «πιό ἀκραῖα» ὄνειρα σέ «ρεαλιστικά» αἰτήματα, καί 2) Νά γίνουν, μέ τόν καιρό, οἱ ἴδιες ὄργανα τυραννίας. Ὄχι εὐχαριστῶ!

Ὑπάρχει καί μιά ἄλλη ριζοσπαστική παράδοση, ἡ ὁποία ἔχει ὁδηγήσει ἀντίθετα μέ τήν Μαρξιστική - Λενινιστική θεωρία καί πρακτική σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς σύγχρονης ριζοσπαστικῆς ἱστορίας — ἀπό τόν Μπακούνιν στόν Κροπότκιν, στήν Σοφία Περόβσκαγια, καί τήν Ἔμμα Γκόλντμαν καί ἀπ' αὐτές στόν Ἐρρίκο Μαλατέστα καί στόν Μάρραιη Μπούτσκιν — καί αὐτή εἶναι ὁ 'Αναρχισμός. Εἶναι μιά παράδοση λιγότερο γνωστή στούς πιό πολλούς ριζοσπάστες, γιατί ἔχει συστηματικά διαστρεβλωθεῖ καί παρερμηνευτεῖ ἀπό τίς περισσότερο ὀργανωμένες Κρατικές καί Μαρξιστικές - Λενινιστικές ὀργανώσεις.

Ὁ ἀναρχισμός δέν εἶναι συνώνυμος μέ τήν ἀνευθυνότητα καί τό χάος. Στήν πραγματικότητα προσφέρει σημαντικές ἐναλλακτικές λύσεις στίς ξεπερασμένες ὀργανωτικές τακτικές καί πολιτικές γραμμές τῆς ὑπόλοιπης ἀριστερᾶς. Ἡ βασική μορφή τῆς ἀναρχικῆς ὀργάνωσης εἶναι ἡ μικρή ὁμάδα, ἡ ὁποία ὀργανώνεται καί διατηρεῖται ἐθελοντικά, καί ἡ ὁποία πρέπει νά δουλεύει μέ σκοπό νά προσδιορίσει τήν καταπίεση τῶν μελῶν της καί τίς μορφές πού πρέπει νά πάρει ὁ ἀγώνας γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους.

Ἡ Νέα 'Αριστερά καθώς καί ἡ Μαρξιστική 'Αριστερά ἀντιμετωπίζουν τό ζήτημα τῆς ὀργάνωσης τῶν γυναικῶν, σάν συγκέντρωση στρατευμάτων γιά τήν 'Επανάσταση. 'Εμεῖς ὅμως δηλώνουμε ὑπεύθυνα ὅτι κάθε γυναίκα πού παίρνει μέρος στόν ἀγώνα ε ἶ ν α ι ἡ 'Επανάσταση. ΕΜΕΙΣ ΕΙΜΑΣΤΕ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ!

Πρέπει νά μάθουμε νά δροῦμε αὐθόρμητα, νά ξεφεύγουμε ἀπό τούς περιορισμούς πού μᾶς ἔχει μάθει ἡ κοινωνία νά βάζουμε στήν συμπεριφορά μας. Γιά πολλές ἀπό μᾶς, τό «κίνημα» ὑπῆρξε κάτι τό

ἀπόμακρο, κάτι ἔξω ἀπ' τόν ἑαυτό μας. Δέν πρέπει πιά νά θεωροῦμε τούς ἑαυτούς μας σά μέλη ἑνός κινήματος, ἀλλά σάν ἀ ν ε ξ ά ρ τ η τ ε ς ἐπαναστάτριες πού συνεργάζονται. Δύο, τρεῖς, πέντε, δέκα τέτοιες ἀνεξάρτητες ἐπαναστάτριες πού νά γνωρίζονται καί νά ἐμπιστευόμαστε βαθιά ἡ μία τήν ἄλλη, μποροῦν νά ἐκτελέσουν ἐπαναστατικές πράξεις καί νά φτιάξουν τή δικιά μας πολιτική. Ὄντας μέλος μιᾶς αὐτόνομης συγγενικῆς ὁμάδας χωρίς ἀρχηγούς, ἡ κάθε μιά συμμετέχει ἰσότιμα, ἀρνούμενη ἔτσι τήν ἱεραρχική λειτουργία τῆς ἐξουσίας. ΚΑΤΩ ΟΛΑ ΤΑ ΑΦΕΝΤΙΚΑ! Καί ἔτσι δέ θά χαθοῦμε μέσα σ' ἕνα κίνημα ὅπου ἡ ἡγεσία προσδιορίζει γιά μᾶς τό δρόμο πού θά ἀκολουθήσει τό κίνημα· εἴμαστε ἐμεῖς τό κίνημά μας, κι ἐμεῖς καθορίζουμε τήν κατεύθυνση πού θ' ἀκολουθήσει τό κίνημά μας. Ἀρνούμαστε νά ἀφήνουμε νά μᾶς κατευθύνουν, νά μιλοῦν γιά λογαριασμό μας καί σιγά - σιγά νά μᾶς ἀγνοοῦν.

Δέν πιστεύουμε, ὅπως βεβαιώνουν τώρα μερικές, ὅτι ἡ διάσπαση τοῦ Γυναικείου Κινήματος σημαίνει καί τό τέλος τῆς Ἐπαναστατικῆς μας ἀποτελεσματικότητας. Ὄχι! Ἁπλῶς τό πνεῦμα τῶν γυναικῶν εἶναι πολύ μεγάλο γιά νά καθοδηγεῖται καί νά χαραγωγεῖται ἀπό ἕνα «κίνημα». Ἡ λογική ἔκφραση τῶν ἐπαναστατριῶν εἶναι οἱ μικρές ὁμάδες πού ἀποφασίζουν καί δροῦν ἀπό μόνες τους. Αὐτό βέβαια δέν ἐμποδίζει τίς διάφορες ὁμάδες νά συνεργάζονται σέ διάφορα σχέδια ἤ συνέδρια.

Γι' αὐτούς τούς σκοπούς, καί ἐπειδή δέν θέλουμε νά χάσουμε τήν ἐπαφή μας μέ τίς ὑπόλοιπες γυναῖκες, ὀργανωθήκαμε σάν μιά αὐτόνομη κολλεκτίβα μέσα στό Κέντρο Γυναικῶν τοῦ Καίμπριτζ τῆς Μασσαχουσέτης. Τό Κέντρο Γυναικῶν λειτουργεῖ σάν ὁμοσπονδία καί αὐτό σημαίνει ὅτι δέν εἶναι μιά ὁμάδα πού καθορίζει μιά πολιτική γραμμή, ἀλλά ἕνα κέντρο ὅπου οἱ διάφορες γυναικεῖες ὁμάδες πραγματοποιοῦν τίς συναντήσεις τους. Θά συνεχίσουμε, ἐπίσης, νά κάνουμε ἀναλύσεις σάν κι αὐτή, γιατί πιστεύουμε πώς ἔτσι πρέπει νά κάνουμε. Θά θέλαμε πολύ ν' ἀκούσουμε τίς γνῶμες σας!

ΟΛΗ Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΣΤΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ!

Κόκκινη Ρόζα καί Μαύρη Μαρία
Ἀναρχοφεμινίστριες τοῦ Μαύρου Ρόδου

Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΑΝ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

Ὁ φεμινισμός ἐφαρμόζει ὅτι ὁ ἀναρχισμός κηρύσσει. Θά μπορούσαμε νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι οἱ φεμινιστικές ὁμάδες εἶναι οἱ μόνες ὁμάδες διαμαρτυρίας πού εἶναι ἔμπρακτα ἀναρχικές, πρῶτον, γιατί οἱ γυναῖκες ἀφοσιώνονται σέ συγκεκριμένα σχέδια, ὅπως π.χ. οἱ κλινικές γιά ἐκτρώσεις καί τά νηπιαγωγεῖα, καί δεύτερον, γιατί σάν ἀπολυτικές, στό μεγαλύτερο ποσοστό τους, οἱ γυναῖκες ἀρνοῦνται νά ἐμπλακοῦν στούς πολιτικούς ἀγῶνες τῆς δεξιᾶς ἤ τῆς ἀριστερᾶς, στό ρεφορμισμό ἤ τήν ἐπανάσταση, ἀντίστοιχα.

Τό ἐνδιαφέρον, ὅμως, τῶν γυναικῶν γιά συγκεκριμένα σχέδια, καθώς καί οἱ ἀπολιτικές τους δραστηριότητες, ἀποτελοῦν μιά ἀρκετά μεγάλη ἀπειλή καί γιά τή δεξιά καί γιά τήν ἀριστερά, καί ἡ φεμινιστική ἱστορία δείχνει καθαρά πώς ἐμεῖς οἱ γυναῖκες ἐπανειλημμένα ἔχουμε δελεαστεῖ νά ἐγκαταλείψουμε τόν ἀγώνα γιά τά συμφέροντά μας μέ τό νά ἀφομοιωθοῦμε, σέ νομοθετικό ἐπίπεδο, ἀπό τά κατεστημένα κόμματα, καί σέ θεωρητικό ἐπίπεδο ἀπό τήν ἀριστερά. Αὐτή ἡ ἀφομοίωση συχνά μᾶς ἔχει ἐμποδίσει νά ἀναρωτηθοῦμε ποιά εἶναι ἀκριβῶς ἡ φεμινιστική τοποθέτηση; Ποιά εἶναι ἡ καλύτερη στρατηγική γιά τήν ἀλλαγή;

Μιά πρώτη ἀρχή γιά τή γυναικεία ἀπελευθέρωση ἔγινε στή δεκαετία τοῦ 1840, ὅταν οἱ Φιλελεύθεροι βρίσκονταν στή μέση μιᾶς θυελλώδους ἐκστρατείας γιά τήν κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Μερικές Κουακέρες, πού εἶχαν εὐφράδεια λόγου, μιλώντας ζωηρά ὑπέρ τῆς κατάργησης τοῦ συστήματος πού ἐπέτρεπε τήν κατοχή σκλάβων στό Νότο, συνειδητοποίησαν πολύ γρήγορα ὅτι τά βασικά δικαιώματα πού διεκδικοῦσαν ἐκεῖνες γιά τούς Μαύρους, ἡ κοινωνία τά ἀρνιόταν καί στίς γυναῖκες. Ἡ Λούσυ Στόουν καί ἡ Λουκρέτσια Μότ, δύο ἀπό τούς πιό γενναίους μαχητές στόν ἀγώνα γιά τήν κατάργηση τῆς σκλαβιᾶς τῶν Μαύρων, πρόσθεταν κάπου-κάπου, πρός τό τέλος τῶν λόγων τους περί δουλείας, καί μερικές φεμινιστικές ἰδέες, ἐνοχλώντας ἔτσι τούς Φιλελεύθερους συνεργάτες τους σέ ἀσυνήθιστο βαθμό. Οἱ γυναῖκες, ὅμως, δέν ἀποτελοῦσαν ἀκόμη ἀπειλή γιά αὐτούς, ἐφόσον γνώριζαν τή θέση τους καί δέν ξεχνοῦσαν ποιός ἀπό τούς δυό σκοπούς ἦταν ὁ πιό σοβαρός.

Δύο χρόνια μετά, τό 1842, γινόταν στό Λονδίνο τό παγκόσμιο συνέδριο ἐνάντια στό θεσμό τῆς δουλείας. Μερικές γυναῖκες πού διέσχισαν τόν 'Ατλαντικό μαζί μέ τούς ἄλλους ἀντιπροσώπους γιά νά πάρουν μέρος στό συνέδριο, ἀνακάλυψαν, φτάνοντας στό Λονδίνο, ὅτι ὄχι μόνο ἀπαγορευόταν στίς γυναῖκες νά πάρουν μέρος στίς διαδικασίες τοῦ συνεδρίου, ἀλλά, πράγμα ἀκόμα χειρότερο, ὅτι ἦταν ἀναγκασμένες νά καθήσουν πίσω ἀπό ἕνα παραπέτασμα. Ἡ Λουκρέτσια Μότ καί ἡ 'Ελίζαμπεθ Καίηντ Στάντον ἐξοργισμένες μέ τήν ὑποκρισία τῆς συγκέντρωσης τῶν φιλελευθέρων ἐνάντια στό θεσμό τῆς δουλείας, πού ἀρνιόταν τή συμμετοχή τῶν γυναικῶν, ἀποφάσισαν ἐπί τόπου νά γυρίσουν πίσω στήν 'Αμερική καί νά ὀργανωθοῦν γιά νά ἀπελευθερώσουν τίς γυναῖκες.

Τό πρῶτο Συνέδριο γιά τά Γυναικεία Δικαιώματα ἔγινε τό 1848 στό Σενέκα Φώλς, στή Νέα 'Υόρκη, προσελκύοντας, μονάχα μέ μιά γνωστοποίηση σέ μιά τοπική ἐφημερίδα τρεῖς μέρες πρίν, ἕνα τεράστιο ἀριθμό γυναικῶν, πού γέμισαν τό κτίριο τῆς ἐκκλησίας ὅπου γινόταν ἡ συγκέντρωση. Στό τέλος αὐτοῦ τοῦ πολύ συγκινητικοῦ Συνεδρίου ἡ συνέλευση συνέταξε μιά Διακήρυξη Δικαιωμάτων καί Συναισθημάτων, μέ βάση τήν Διακήρυξη τῆς 'Ανεξαρτησίας*, μέ τή διαφορά ὅτι αὐτή, ἀντί νά ἀπευθύνεται στόν Βασιλέα Γεώργιο τῆς 'Αγγλίας, ἀπευθυνόταν στούς ἄντρες. Μετά ἀπ' αὐτό τό Συνέδριο, τό ὁποῖο χαρακτηρίζεται σάν ἡ ἐπίσημη ἀφετηρία τοῦ Κινήματος γιά τά Γυναικεία Δικαιώματα στήν 'Αμερική, ὁ φεμινισμός πῆρε γρήγορα πάνω του, ἔχοντας σάν στόχο τούς νόμους περί ἰδιοκτησίας κι ἄλλες ἀδικίες σέ βάρος τῶν γυναικῶν.

Καθώς ὁ 'Αμερικανικός φεμινισμός ἀπόκτησε μιά κάποια ὑποστήριξη, οἱ Φιλελεύθεροι ἄρχιζαν νά ἐκνευρίζονται ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ γυναῖκες ξόδευαν τήν ἐνεργητικότητά τους δουλεύοντας μᾶλλον γιά τό γυναικεῖο ζήτημα, παρά γιά τό ἀληθινό πρόβλημα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, δηλαδή, τήν κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Στό κάτω - κάτω, οἱ Φιλελεύθεροι ἐπέμεναν, ὅτι ἐκείνη ἦταν ἡ «ὥρα τῶν Νέγρων» καί οἱ γυναῖκες δέν θά ἔπρεπε νά εἶναι τόσο μικρόψυχες καί νά σκέφτονται τόν ἑαυτό τους μιά τέτοια ἐποχή. Στίς παραμονές τοῦ 'Εμφυλίου Πολέμου αὐτό τό παράπονο τῶν Φιλελεύθερων ἔγινε «μιά δίκαιη» ἀγανάκτηση. Πῶς ἦταν δυνατό οἱ γυναῖκες νά δείχνουν τέτοια ἔλλειψη πατριωτισμοῦ μέ τό νά ἀφοσιώνονται στό φεμινισμό, στή διάρκεια μιᾶς «ἐθνικῆς» κρίσης; Τότε, ὅλες σχεδόν οἱ φεμινίστριες στήν 'Αμερική, παραγκώνισαν τή φεμινιστική τους συνείδηση γιά νά ὑποστηρίξουν τά συμφέροντα τῶν Φιλελευθέρων, παίρνοντας τή διαβεβαίωση πώς μέ τό τέλος τοῦ

* Σ.τ.Μ. Τῶν ΕΠΑ.

πολέμου, δπου θά παραχωρούνταν στούς Μαύρους ἴσα συνταγματικά δικαιώματα, θά συμπεριλαμβάνονταν σ' αὐτά καί οἱ γυναῖκες.

Ἡ Σουζάν Β. Ἄνθονυ, φλογερός ὑπέρμαχος τῆς Κατάργησης τοῦ θεσμοῦ τῆς Δουλείας, ἦταν ἡ μόνη γνωστή φεμινίστρια πού ἐκείνη τήν ἐποχή ἀρνήθηκε νά συμμορφωθεῖ μέ τήν πρόταση τῶν Φιλελευθέρων. Συνέχισε τίς ἐκκλήσεις της, γιά τά γυναικεῖα δικαιώματα, παρά τή σταδιακή μείωση τῶν ὀπαδῶν της, τίς ὁποῖες προσεταιρίστηκαν οἱ Φιλελεύθεροι ὑποστηρικτές τῆς Κατάργησης τοῦ Θεσμοῦ τῆς Δουλείας. Αὐτή, ὅμως, συνέχισε νά ἐπιμένει ὅτι καί οἱ δύο ἀγῶνες μποροῦσαν νά διεξάγονται ταυτόχρονα καί ἄν δέν γινόταν ἔτσι, μετά τόν πόλεμο οἱ γυναῖκες θά εἶχαν πιά ξεχαστεῖ. Εἶχε δίκιο. Πράγματι, μετά τόν πόλεμο, ὅταν ἔγινε ἡ 14η τροπολογία τοῦ Συντάγματος στό Κογκρέσσο, οἱ γυναῖκες ὄχι μόνο δέν εἶχαν συμπεριληφθεῖ, ἀλλά ὑπῆρχε καί εἰδική φράση πού ἀπέκλειε τή συμμετοχή τους. Γιά πρώτη φορά γραφόταν στό Σύνταγμα, ἡ λέξη «ἀρσενικό», δείχνοντας σαφῶς ὅτι ὅταν ἀναφερόταν σέ ἕνα «πρόσωπο», ἐννοοῦσε τό ἀρσενικό πρόσωπο.

Αὐτό τό ἰσχυρό πλῆγμα γιά τόν ὀργανωμένο φεμινισμό ἐμπόδισε σοβαρά τήν ἀνέλιξη τῆς νομικῆς θέσης τῶν γυναικῶν. Πολύ ἀργότερα, γύρω στό 1913, ὅταν οἱ γυναῖκες στή Βρεταννία ἐγκαινίασαν τίς μαχητικές τακτικές τους, βάζοντας βόμβες σέ κτίρια καί κάνοντας ἐμπρησμούς, ἔφτασε στήν Ἀγγλία γιά νά σπουδάσει ἡ Ἄλις Πώλ, μιά νέα καί ἐνθουσιώδης Ἀμερικανίδα, προερχόμενη ἀπό τίς τάξεις τῶν Κουακέρων, πού τελικά κατέληξε νά δουλεύει μέ τίς περιβόητες ἀδερφές Πάνκχαρστ. Μετά ἀπό λίγο καιρό γύρισε πίσω στήν Ἀμερική ἀποφασισμένη νά ἀναζωογονήσει τόν ἀγώνα γιά τήν κατάκτηση τοῦ δικαιώματος ψήφου καί σύντομα κατάφερε νά πείσει τήν «Ἐθνική Ἕνωση γιά τό Δικαίωμα Ψήφου τῶν Γυναικῶν», ἡ ὁποία εἶχε σχεδόν οὐσιαστικά πάψει νά λειτουργεῖ, νά ξαναρχίσει τήν ὁμοσπονδιακή ἐκστρατεία γιά τό δικαίωμα ψήφου στήν Οὐάσιγκτον.

Βασισμένη μονάχα στήν ὀργανωτική καί στρατηγική της ἰδιοφυΐα, ἡ Ἄλις Πώλ κατάφερε, μέσα σέ πολύ μικρό χρονικό διάστημα, νά δημιουργήσει ἕνα κίνημα μέ πολλούς πυρῆνες, πού ἦταν πιά ἀδύνατο νά ἀγνοηθεῖ. Ἡ πιό ἀποτελεσματική τακτική της ἦταν ἡ εἰρηνική πορεία διαμαρτυρίας πρός τό Λευκό Οἶκο μέ πλακάτ πού τά συνθήματά τους ἔφεραν σέ δύσκολη θέση τούς ἰθύνοντες, καταγγέλλοντας δημόσια τήν αὐταρχική στάση τοῦ Προέδρου Γουΐλσον ἀπέναντι στό Δικαίωμα Ψήφου τῶν Γυναικῶν, τή στιγμή ἀκριβῶς πού στό ἐξωτερικό κήρυσσε τή δημοκρατία. Ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος Πόλεμος, ὅμως, πλησίαζε σταθερά, δημιουργώντας γιά μιά ἀκόμα φορά τίς συνθῆκες γιά τήν ἀπορρόφηση τῆς προσοχῆς τῶν γυναικῶν ἀπό ἄλλα θέματα.

Οἱ εἰρηνιστές ἔκαναν ἔκκληση στίς γυναῖκες νά ἀναστείλουν τόν ἀγώνα τους προσωρινά καί νά πάρουν μέρος στίς εἰρηνευτικές προσπάθειες, ἐνῶ τήν ἴδια ἐποχή ἡ πλειοψηφία, τά «γεράκια τοῦ πολέμου», εἶχαν σκανδαλιστεῖ ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ γυναῖκες ἐγκατέλειπαν τή χώρα τους σέ μιά τέτοια στιγμή. Ξανά οἱ γυναῖκες ἀφομοιώθηκαν, καθώς ἐγκατέλειψαν τόν φεμινιστικό ἀγώνα γιά νά σπεύσουν σέ βοήθεια τῶν κομμάτων τους, ὅμως, παρ' ὅλα αὐτά, μιά μικρή ἀλλά ἀποτελεσματική ὁμάδα, τό Ἐθνικό Κόμμα Γυναικῶν, κατάφερε νά συνεχίσει τόν ἀγώνα γιά τό δικαίωμα ψήφου.

Εἶναι δύσκολο νά πεῖ κανείς μέ σιγουριά ἄν γιά τήν ἀφομοίωση τῶν φεμινιστικῶν προσπαθειῶν γιά ἀλλαγή εὐθύνεται περισσότερο ἡ ἀριστερά ἤ ἡ δεξιά. Ἡ ἱστορία μᾶς ἐπιβεβαιώνει πώς οἱ μέθοδοι πού χρησιμοποίησαν ἦταν ταυτόσημες καί ἡ χωρίς ὅρους πίστη τους στήν προτεραιότητα τοῦ «πλατύτερου ἀγώνα», ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στήν ἀπόρριψη τῶν φεμινιστικῶν ζητημάτων σάν ἄσχετων. Ἡ ἀνάλυση τοῦ πρόσφατου κινήματος τῶν Μαύρων καί τῆς Μαρξιστικῆς ἀριστερᾶς συμπιέζει ἐνδεικτικά τίς γυναῖκες στά σχέδιά τους, κάνοντάς τες νά παραμερίσουν τό δικό τους ἀγώνα· δηλαδή, ὅταν ὁ οὐσιαστικός ἀγώνας θά ἔχει ἤδη διεξαχθεῖ καί κερδηθεῖ, τότε πιά θά ἔρθει κι ἡ σειρά τῶν γυναικῶν. Οἱ γυναῖκες πρέπει νά περιμένουν. Οἱ γυναῖκες πρέπει νά βοηθήσουν τή γ ε ν ι κ ώ τ ε ρ η ὑπόθεση.

Ἡ ποίηση τῶν Μαύρων γυναικῶν ταυτίζεται ἔντονα μέ τήν οἰκοδόμηση τοῦ Ἐγώ τοῦ Μαύρου ἀρσενικοῦ, μέ τό συμβατικό τρόπο πού οἰκοδομοῦνται τά Ἐγώ, δηλαδή μέ τήν αὐτο - ὑποτίμηση. Τό μοτίβο πού ἀκούγεται ξανά καί ξανά μιλάει γιά τήν περήφανη δυστυχία τῆς Μαύρης γυναίκας στά χέρια τοῦ Μαύρου ἄντρα, πού ὁ λευκός του ἀφέντης τοῦ ἔχει στερήσει τόν ἀνδρισμό, ἔτσι πού χρειάζεται τή γυναίκα του γιά νά μπορεῖ τοὐλάχιστον νά νιώθει ἀνώτερος ἀπό κάποιον. Ἐκείνη παίζει τό ρόλο της. Ἡ δυστυχία της εἶναι μιά ἄμεση συνεισφορά στόν ἀγώνα τῶν (ἀρσενικῶν) Μαύρων καί τή θεωρεῖ μιά εὐγενική θυσία. (Ὅπως ἔχει ὑποδείξει ἡ Ζερμαίν Γκρήιρ, τό γεγονός ὅτι οἱ γυναῖκες δέν ἔχουν καμιά δύναμη γιά νά ἀπειλήσουν, πού σημαίνει ὅτι δέν μποροῦν καί νά εὐνουχιστοῦν, ἔχει σά συνέπεια νά βλέπουν ὅλοι τήν ἀδυναμία τους σάν φυσική, καί ἔτσι κανείς δέν πρόκειται νά ξαπλώσει κάτω καί νά δεχτεῖ ἀδιαμαρτύρητα τίς κλωτσιές τῶν γυναικῶν). Ἐνῶ ἡ ἀδυναμία τοῦ Μαύρου ἀρσενικοῦ εἶναι μόνο προσωρινή, μιά καί εἶναι (καί ὁ ἴδιος) ἀρσενικός καί δυνητικά ἔχει τή δύναμη τοῦ λευκοῦ ἀρσενικοῦ. Τό μόνο πού χρειάζεται γιά ν' ἀποκατασταθεῖ τό ἠθικό του ἀνάστημα, εἶναι μιά γυναίκα γιά νά τήν ἐξουσιάζει, μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἔχει ἐξουσιάσει αὐτόν ὁ λευκός ἄντρας. Οἱ Μαῦροι, συνειδητοποιώντας ὅτι τό «Μαῦρο εἶναι ὡραῖο», ἀμφισβητοῦν τήν ὑπεροχή τῶν λευκῶν.

Δέν ἔχουν ὅμως ἀκόμα ἀρχίσει ν' ἀμφισβητοῦν τό μοντέλο τῆς οἰκογένειας τῶν λευκῶν, τήν πατριαρχική οἰκογένεια, σάν κάτι τό ἐπιθυμητό καί συνακόλουθα ἐπιδοκιμάζουν ἀκόμα τήν ὑπεροχή τοῦ ἀρσενικοῦ.

Ἡ Τζούλιετ Μίτσελλ εἶναι μιά Μαρξίστρια φεμινίστρια πού οἱ ἰδέες της, λογαριάζω, στό βιβλίο της «Woman's Estate», ἀποτελοῦν χαρακτηριστικό παράδειγμα τοῦ ἐννοιολογικοῦ τρόπου ἑρμηνείας τῶν πολύ συγκεκριμένων ἀδικιῶν σέ βάρος μιᾶς ὁμάδας, ὅπως οἱ ἀδικίες σέ βάρος τῶν φεμινιστριῶν, σάν ἄσχετες βασικά ἤ σάν ἐνδείξεις ἑνός γενικώτερου ἀγώνα, ὅπου ὅλες οἱ ὁμάδες συμμετέχουν σέ ἀφαιρέσεις πού ἀποκαλοῦνται ἰδεολογίες. Ὅπως θά μποροῦσε νά προβλέψει κανείς, ἄν ἀνακαλυφτοῦν ἀντιφάσεις στή θεωρία, ἡ Μίτσελλ ζητάει μιά «γενική θεώρηση», μιάν ἀφαίρεση πού θά διευρυνθεῖ ἀπό μόνη της γιά νά τίς ἐγκολπώσει. Ὅταν διάφορες ὁμάδες μέ ἰδιαίτερα συμφέροντα ὅπως οἱ φοιτητές, οἱ γυναῖκες, οἱ Μαῦροι, οἱ ὁμοφυλόφιλοι διατυπώνουν τίς προτεραιότητες τοῦ ἀγώνα τους, πού ἀπορρέουν ἄμεσα ἀπό τήν κατάστασή τους, ἡ Μίτσελλ τούς κατηγορεῖ ὅτι εἶναι ἀπελπιστικά κοντόθωροι, μέ τό νά ἀρνοῦνται νά δοῦν τίς ἀνάγκες τους σάν παρέκκλιση. Ἐκεῖνο, συνεχίζει, πού χρειάζεται νά καταλάβουν εἶναι ὁ «ὁλοτισμός» (totalism), μιά ἀνάλυση πού θά τερματίσει ὅλες τίς ἀναλύσεις.

«Ἡ τέλεια ἀνεπτυγμένη πολιτική συνείδηση μιᾶς ἐκμεταλλευόμενης τάξης ἤ μιᾶς καταπιεσμένης ὁμάδας δέν εἶναι δυνατό νά προέλθει μέσα ἀπ' τήν ἴδια, παρά μονάχα ἀπό μία γνώση τῶν σχέσεων ἀλληλεξάρτησης (καί τῶν δομῶν κυριαρχίας) ὅλων τῶν τάξεων στην κοινωνία... Αὐτό δέ σημαίνει μιά ἄμεση κατανόηση τῶν διαφόρων τρόπων ἐκμετάλλευσης ἤ καταπίεσης ἄλλων ὁμάδων καί τάξεων, σημαίνει ὅμως αὐτό πού θά ὀνόμαζε κανείς ἕνα «ὁλικό» χτύπημα στόν καπιταλισμό, τό ὁποῖο μπορεῖ νά τήν κάνει νά συνειδητοποιήσει τήν ἀνάγκη γιά ἀλληλεγγύη μέ ὅλες τίς ἄλλες καταπιεσμένες ὁμάδες».

Ἡ Μίτσελλ θά μποροῦσε εὔκολα νά κατηγορηθεῖ γιά ἐννοιολογικό ἰμπεριαλισμό, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι οἱ «ὁλιστικοί» ὅροι πού χρησιμοποιεῖ χρησιμεύουν στό νά καταβροχθίσουν λιγότερο σημαντικούς ὅρους, ὑποβιβάζοντάς τους σέ δευτερεύουσες κατηγορίες μέ βάση τό κῦρος τῆς πρωτογενοῦς Μαρξιστικῆς της ἰδέας. Σύμφωνα μέ τή Μίτσελλ, οἱ μεμονωμένες ὁμάδες πού ἐπιδιώκουν τά συμφέροντά τους μέ τό δικό τους τρόπο, πρέπει νά μάθουν νά βλέπουν τό δράμα καί νά θυσιάζονται. Ἡ ἰδέα της, ὅτι αὐτές οἱ ὁμάδες πρέπει γιά τό καλό τοῦ συνόλου νά ἀπαρνηθοῦν τά δικά τους συμφέροντα, εἶναι μιά ἀφαίρεση, ἡ ὁποία ἔχει πάψει πιά νά ἀντιπροσωπεύει ὁποιαδήποτε συμφέροντα, ἀφοῦ ἔχει καταλήξει νά γίνει τόσο πλατιά, ὥστε

νά μήν μπορεῖ νά συσχετιστεῖ μέ κανένα τρόπο μέ τά διάφορα συμφέροντα.

«Ἡ ὁλιστική θέση εἶναι μιά προϋπόθεση γι' αὐτή τήν συνειδητοποίηση, ἀλλά θά πρέπει ἤ νά διαφοροποιήσει τήν ἐπίγνωσή της, ἤ νά κολλήσει στή λάσπη τοῦ σωβινισμοῦ τῶν Μαύρων, ὁ ὁποῖος εἶναι τό ρατσιστικό καί πολιτιστικό ἀντίστοιχο τοῦ οἰκονομισμοῦ τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού δέ βλέπει παραπέρα ἀπό τή δική του προσάρτηση».

Οἱ ἰδέες τῆς Μίτσελλ ἀναιροῦν ὅλες τίς μορφές ἀτομικισμοῦ, μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἡ ὀργανωμένη ἀριστερά καί ἡ ὀργανωμένη δεξιά ἔχουν ἀποπροσανατολίσει ἱστορικά τίς γυναῖκες ἀπό τό νά δουλεύουν γιά τά δικά τους συμφέροντα. Ὁ «ὁλοτισμός» ἀπαιτεῖται ἀπό τίς γυναῖκες μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἀπαιτεῖται ὁ «πατριωτισμός» ἀπό τούς πολῖτες. Μᾶς ζητᾶνε νά μεταπηδήσουμε ἀπό τό ἕνα εἶδος πατερναλισμοῦ στό ἄλλο. Μᾶς ζητᾶνε νά συμμορφωθοῦμε μέ μιά ἱεραρχική μετα - ἀνάλυση, πού θεωροῦμε σά δοσμένο ὅτι ἀκόμα καί μακροπρόθεσμα δέν ἔχει τήν παραμικρή σχέση μέ τίς ἄμεσες ἀδικίες σέ βάρος μας. Θεωρεῖται πώς αὐτό πού εἶναι καλό γιά τό σύνολο εἶναι καλό καί γιά τό ἄτομο.

Μέ τό φάσμα τοῦ «ὁλοτισμοῦ» νά διαγράφεται πάνω μας τεράστιο καί ἀπειλητικό, καλούμαστε νά ἀποδείξουμε καί νά ἐκλογικεύσουμε τήν αὐθεντικότητα τῶν συμφερόντων μας, δηλαδή, νά σταματήσουμε νά ἀσχολούμαστε μέ τόν ἀγώνα μας καί νά πέσουμε στήν παγίδα τοῦ νά τόν ὑ π ε ρ α σ π ί σ ο υ μ ε, κάτι ἀναμφίβολα ἀποπροσανατολιστικό. Ἔχουμε τόσο πολύ συνηθίσει νά σκεφτόμαστε ὅτι τά συμφέροντα μιᾶς ὁμάδας εἶναι πιό σημαντικά, πιό οὐσιώδη, ἀπό ἐκεῖνα κάποιας ἄλλης, ὥστε ἀντί πρῶτα ἀπ' ὅλα νά ἀμφισβητοῦμε τήν ἀξία τοῦ νά ἀντιπαραθέτουμε τή μιά ὁμάδα στήν ἄλλη, πέφτουμε στήν παγίδα τῆς αὐτο - ἐκλογίκευσης.

«Η «ὁλοτική» ἄποψη ὄχι μόνο μπερδεύει τά πράγματα ἀναφορικά μέ τό ποιός ἀγώνας ἔχει προτεραιότητα, ἀλλά ὑποδηλώνει, ἐπίσης, τήν ἰδέα ὅτι ὅταν ἡ φ ύ σ η τ ο ῦ π ρ ο β λ ή μ α τ ο ς ε ἶ ν α ι ὁ λ ο τ ι κ ή, τ έ τ ο ι α π ρ έ π ε ι ν ά ε ἶ ν α ι κ α ί ἡ λ ύ σ η τ ο υ, πράγμα πού μᾶς φέρνει στό σημεῖο πού ἐξωθοῦνται πάντα οἱ γυναῖκες. Οἱ ὁμάδες μπορεῖ νά λειτουργοῦν μέ τήν ψευδαίσθηση ὅτι «ὁ στόχος ὅλων εἶναι κοινός», συνήθως γιά τόσο μόνο ὅσο κρατάει ἡ θεωρητικολογία, π.χ. ὅπως οἱ ὑποσχέσεις πού δίνονταν στίς φεμινίστριες πρίν ἀπ' τόν ἐμφύλιο πόλεμο. Ὅταν ὅμως φτάνουμε στό νά κάνουμε κάτι συγκεκριμένο γι' αὐτήν τήν ἀφηρημένα ἀντιληπτή κατάσταση, δέν εἶναι δυνατό ν' ἀναζητήσουμε καί νά καταστρέψουμε τόν ὁλοτικό ἐχθρό ἔτσι εὔκολα. Κοντολογίς, οἱ λύσεις συνεπάγονται ἀναγκαστικά συγκεκριμένες ἐπιλογές γύρω ἀπό τό τί θά γίνει πρῶτα καί γιά ποιούς. Ἔτσι τήν

προτεραιότητα θά τήν ἔχει ὁ ἀγώνας πού θά εἶναι ὁ πιό ἀποτελεσματικός στήν ἐπιβολή του πάνω στούς ἄλλους, καί οἱ ἄλλοι θά περιμένουν. Εἴτε θά γίνει αὐτό ἤ ἡ ὁλοτική λύση θά εἶναι τόσο ἀόριστη, πού οἱ δυνάμεις τίς ὁποῖες θά κινητοποιήσει δέν θά βοηθήσουν σέ τίποτα. Ἄν οἱ γυναῖκες δοῦν τόν ἀγώνα τους ἐνάντια στό σεξισμό μέσα στά πλαίσια ὁποιουδήποτε πλατύτερου ἀγώνα, ἔχουν χάσει ἔτσι κι ἀλλιῶς.

Πῶς ὅμως μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἡ φεμινιστική πάλη, ἄν δέν συμπληρώνει ἄλλα πολιτικά κινήματα ἤ /καί δέν ἐξαρτιέται ἀπ' αὐτά; Ἐπειδή οἱ περισσότερες γυναῖκες, ζοῦνε ἤ ἐργάζονται μαζί μέ ἄντρες, τουλάχιστον γιά ἕνα μέρος τῆς ζωῆς τους, ἔχουν, σέ σχέση μέ ἄλλους, μιά ριζικά διαφορετική προσέγγιση τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζουν μ' ἐκεῖνον πού συνήθως ὀνομάζεται «ὁ καταπιεστής». Ἐπειδή μιά γυναίκα ἔχει γενικά συμφέρον νά διατηρεῖ σχέσεις μέ ἄντρες, γιά προσωπικούς ἤ ἐπαγγελματικούς λόγους, τό πρόβλημα δέν μπορεῖ νά περιοριστεῖ ἤ νά ἐντοπιστεῖ στούς ἄντρες. Αὐτό, πρῶτα - πρῶτα θά ὑπονοοῦσε σά λύση τήν ἀπομάκρυνσή τους ἀπό τήν κατάσταση, πρᾶγμα πού εἶναι, βέβαια, ἀντίθετο μέ τά συμφέροντά της. Κι ὕστερα, τό νά συγκεντρώνουμε τήν προσοχή στή ρίζα τοῦ προβλήματος δέν σημαίνει ἀναγκαστικά πώς ἐντοπίζουμε τό πρόβλημα. Εἶναι λάθος νά δίνουμε περισσότερη σημασία σέ μιά διαμάχη ἀνάμεσα σέ ὁρισμένα ἄτομα, ἀπ' ὅτι στό εἶδος τῆς σ υ μ π ε ρ ι φ ο ρ ᾶ ς πού ἐμπλέκεται.

Αὐτό πού φαίνεται νά προκύπτει εἶναι ὅτι οἱ γυναῖκες, ἐξαιτίας τοῦ συμφέροντός τους νά διατηρήσουν μιά σχέση μέ τούς ἄντρες, θά πρέπει νά συνδέονται μέ τήν κατάστασή τους πάνω σέ μιά βάση ἐντελῶς διαφορετική, ἀναγκαστικά καταστασιακή. Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ φεμινισμοῦ θά πρέπει νά προσανατολίζονται περισσότερο γύρω ἀπό τά προβλήματα, παρά γύρω ἀπό τούς ἀνθρώπους ἤ τήν πάλη. Ἡ ἔμφαση δέν θά δοθεῖ στόν ἀνταγωνισμό τοῦ τύπου «ἐμεῖς ἐναντίον αὐτῶν», μέ ἕναν μυθολογικό καταπιεστή, γιά ὁρισμένα προνόμια, ἀλλά μᾶλλον στήν ἀποφυγή ὁποιασδήποτε σύγκρουσης ἀνάμεσα στίς δυό πλευρές. Λογουχάρη, ἄν ἤδη ὑπάρχει μιά ἀνταγωνιστική κατάσταση ἀνάμεσα στά δυό φύλα, τό νά μάθει κάποια/ος Καράτε θά ἐνισχύσει ἁπλῶς τή συσσώρευση ὅπλων καί στίς δύο πλευρές· οἱ ὅροι τῆς πάλης δέν ἀλλάζουν τήν ἰσορροπία τῶν δυνάμεων σέ καμιά πλευρά.

Ὁ φεμινισμός σάν σιτουασιονισμός σημαίνει ὅτι μιά περίπλοκη κοινωνική ἀνάλυση καί πρωτογενεῖς αἰτίες τύπου Μάρξ θά ἦταν περιττές, γιατί οἱ ἀλλαγές θά 'ναι ριζωμένες στίς καταστάσεις ἀπό τίς ὁποῖες πηγάζουν τά προβλήματα· ἀντίθετα, ἡ ἀλλαγή θά εἶναι ἰδιόμορφη γιά τούς συγκεκριμένους ἀνθρώπους, τό χρόνο, καί τό χῶρο. Αὐτή ἡ προσέγγιση δέν θεωρεῖται γενικά δημοφιλής εἴτε ἐπειδή

δέν έκτιμάμε τήν προσωπική λύση τῶν προβλημάτων ἤ ἐπειδή μᾶς φέρνει σέ ἀμηχανία, ἤ καί γιά τούς δύο αὐτούς λόγους. Χαρακτηρίζουμε αὐτά τά μελήματα ἀσήμαντα ἄν δέν φαίνονται νά μποροῦν ἀμέσως νά ταυτισθοῦν μέ ὁποιαδήποτε ἄλλα πλατύτερα συμφέροντα, ἤ ἄν δέν μποροῦν νά γενικευθοῦν σάν «ἔνδειξη» μιᾶς γενικότερης κατάστασης». Τό νά συζητᾶμε γιά τόν «ἀντρικό σωβινισμό» εἶναι ἐξίσου ἄκαρπο μέ τό νά συζητᾶμε γιά τόν «καπιταλισμό», στό βαθμό πού δίνοντας κάποια ἐξήγηση ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, οὐσιαστικά ἀπομακρυνόμαστε ἀπό τό πρόβλημα καθώς καί ἀπό τήν ἀνάγκη νά ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτό ἤ νά ἀπαντήσουμε σέ ἄλλους ἀνθρώπους. Μιά τέτοια ὑπερβολική θεωρητικολογία μᾶς τρέφει μέ τήν αὐταπάτη ὅτι ἀνταποκρινόμαστε σέ μιά κρίσιμη κατάσταση, χωρίς ὅμως ποτέ νά καταπιαστοῦμε μέ τήν προσωπική μας συμμετοχή σ' αὐτήν.

Οἱ φεμινίστριες ἀρχικά κατηγοροῦνταν ὅτι δέν ἔχουν μία ὁλοκληρωμένη θεωρία, παρά μονάχα ἕνα σωρό μικροπαράπονα. Αὐτό συνέβαλε στό νά δημιουργηθεῖ ἀρκετή θυμηδία στά μέσα ἐνημέρωσης ἐπειδή δέν ὑπῆρχε μιά πλατιά θεωρητική σύνδεση ἀνάμεσα σέ ζητήματα ὅπως π.χ. τό ὅτι οἱ παντρεμένες γυναῖκες παίρνουν τό ὄνομα τοῦ συζύγου τους, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν παιδικῶν σταθμῶν, ἡ ἐπίμονη χρήση τῆς λέξης «κορίτσι» ἀντί «γυναίκα», καί τό ζήτημα τῆς ἰσοτιμίας τῶν γυναικῶν στούς χώρους ἐργασίας. Αὐτή ἡ ποικιλία ζητημάτων θεωρήθηκε σάν ἀδυναμία μᾶλλον παρά δύναμη. Ὅπως θά μποροῦσε κανείς νά προβλέψει, μερικές Μαρξιστικές φεμινίστριες στάθηκαν στό ὕψος τῶν περιστάσεων συνηγορώντας ὑπέρ τοῦ ἀγώνα, καί τοποθετώντας τά γυναικεῖα προβλήματα γύρω ἀπό τήν «ἰδεολογία τῆς ἀναπαραγωγῆς» καί ἄλλες τέτοιες ἀόριστες ἔννοιες, προσδώσανε στό φεμινισμό θεωρητική σοβαρότητα.

Ὁ φεμινισμός προσπάθησε, παραδοσιακά, ν' ἀνακαλύψει ad hoc λύσεις, κατάλληλες γιά τίς ἀνάγκες τῆς στιγμῆς, π.χ. μέ ἐπίκεντρο τήν οἰκογένεια, ἤ τήν κοινότητα, ἤ τά φιλικά πρόσωπα. Ὁρισμένες, ὅμως, ἀσυνείδητες, νόμιμες (καθώς καί θεωρητικές) προσπάθειες πού πῆραν μεγάλη δημοσιότητα, ὁδήγησαν τή γυναικεία ἀπελευθέρωση στή μεγάλη της ὥρα.

Λογουχάρη, μερικές φίλες κι ἐγώ ἀσχοληθήκαμε πρόσφατα μέ τήν ὀργάνωση ἑνός συνεδρίου μέ θέμα τό διαζύγιο. Βρήκαμε μερικούς/ές ὁμιλητές πού θά περιγράφανε τίς διάφορες διαδικασίες πού χρειάζονται γιά τό διαζύγιο καθώς καί δικηγόρους πού θά ἔδιναν νομικές συμβουλές στίς γυναῖκες πού τίς χρειάζονταν. Ὀργανώθηκαν διάφορα σεμινάρια/ὁμάδες ἐργασίας γύρω ἀπό θέματα πού ἀφοροῦσαν ὅσες ἦταν μπλεγμένες ἤ τίς ἐνδιέφερε τό ζήτημα τοῦ διαζυγίου. Ἦρθαν πάρα πολλές γυναῖκες ἀπό τήν κοινότητα, ἐπειδή τίς τράβηξε τό θέμα τοῦ συνεδρίου πού ἦταν ἕνα συγκεκριμένο πρόβλημα, γυναῖκες πού πιθανόν δέν ἦταν ταυτισμένες μέ τή μπερ-

δεμένη ἰδέα τοῦ φεμινισμοῦ. Ὅλες πῆραν μέρος μέ ἐνθουσιασμό, ἀνταλλάσσοντας συμβουλές, ἀριθμούς τηλεφώνων, ὀνόματα δικηγόρων. Μερικές ἔκλαψαν στά σεμινάρια, συγκινημένες ἀπό τή συμπαράσταση γυναικῶν πού βρίσκονταν στήν ἴδια δύσκολη κατάσταση.

Τό συνέδριο προχωροῦσε ὁμαλά ὅταν μιά ὁμιλήτρια ἀπό τήν Ἐθνική Ὀργάνωση Γυναικῶν ἔκανε μιά παρουσίαση τῆς ἐπίσημης θέσης τῆς ὀργάνωσης γιά τό διαζύγιο καί τῶν μελλοντικῶν σχεδίων τῆς ὀργάνωσης. Μέσα σ' αὐτά ἦταν καί μιά πρόταση πού ἔλεγε ὅτι τά ζευγάρια πρίν παντρευτοῦν θά ἔπρεπε νά περνᾶνε μέ ἐπιτυχία ἕνα τέστ, ἔτσι ὥστε σ' αὐτό τό εἶδος νομικῆς συμφωνίας νά μποροῦν νά συμμετέχουν μονάχα ἄνθρωποι μέ τά κατάλληλα προσόντα. Μ' αὐτήν τήν προϋπόθεση, ὅσοι δέν θά μποροῦσαν νά περάσουν τό τέστ, τό ὁποῖο θά ἦταν φτιαγμένο ἀπ' τούς νομοθέτες, θά ἀποθαρρύνονταν, κι ἔτσι θά προλαβαίνονταν μελλοντικά διαζύγια.

Πέρα ἀπό τή φανερή πλάνη τοῦ νά πιστεύουμε ὅτι ἀκόμα περισσότεροι νόμοι θά ἀλλάξουν ὅτι ἔχουν προκαλέσει οἱ ἤδη ὑπάρχοντες νόμοι, καί συνακόλουθα ὅτι θά σώσουν τούς ἀνθρώπους ἀπό τούς ἑαυτούς τους, ἡ πρόταση τῆς ΕΟΓ ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό παράδειγμα τῆς ἀπόπειρας νά λυθεῖ τό πρόβλημα τῆς γυναικείας ἀπελευθέρωσης μέ μέσα μονολιθικά καί δοσμένα ἀπό τά πάνω, πού μοιάζουν πολύ μέ τή φιλοδοξία τῆς Μαρξίστριας Μπράνκα Μάγκας γιά «οἰκειοποίηση τῆς κουλτούρας». Ἡ ἐνστικτώδης παρόρμηση γιά ἐξαναγκασμό τοῦ κόσμου μέ ἐθνικούς νόμους, μοιάζει μέ τήν τάση γιά δημιουργία μιᾶς ἐπανάστασης μέ σκοπό τήν ἀλλαγή τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων. Κάθε εἶδος ἀλλαγῆς σέ μεγάλη κλίμακα θά βρεῖ λόγους γιά νά ἐξυπηρετήσει τό δικό του μεγαλεπίβολο αὐταρχισμό. Ἐπιπλέον, κάθε πλευρά δηλώνει πώς αὐτό πού εἶναι καλό γιά τό σύνολο εἶναι καλό καί γιά τό ἄτομο, καί ἑπομένως, μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ὁποιαδήποτε μέσα γιά τήν προώθηση τῶν φιλοδοξιῶν τῆς ἐπανάστασης, σύμφωνα μέ τό μοντέλο τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων.

Αὐτές οἱ εὐκαιριακές προτάσεις μεγάλης κλίμακας ἔκαναν τόν κόσμο νά πιστέψει πώς ὑπάρχει πράγματι ἕνα μή - καταστασιακό Κίνημα Γυναικείας Ἀπελευθέρωσης, ἕνας ἀληθινός στρατός πού ἀπαιτεῖ ἐθνικές ἀλλαγές. Τά μέσα ἐνημέρωσης διαιώνισαν αὐτή τήν ἰδέα. Ἀλλά δέν ὑπάρχει φεμινιστικό κίνημα καθεαυτό. Οἱ φεμινίστριες ἀνέκαθεν ἦταν πολύ ἀπασχολημένες μέ τή δουλειά τους σέ προγράμματα μέ βάση τήν κοινότητα, μέσα σέ οἰκογένειες, κομμοῦνες, χώρους ἐργασίας κλπ., γιά νά συγκεντρώσουν τίς προσπάθειές τους στή δημιουργία μιᾶς εἰκόνας ἡ ταυτότητας γιά τούς ἑαυτούς τους σά φεμινίστριες. Ἐπιπλέον, ὅμως, μιά μοναδική ἀρχή ἤ εἰκόνα τοῦ κινήματος θά ἦταν ἀντιπαραγωγική καί θά ἔκανε τίς γυναῖκες νά συγκρίνουν συνέχεια τή ζωή τους μέ αὐτή τή γενική εἰ-

κόνα, ἐλέγχοντας τόν τρόπο ζωῆς τους καί τή δουλειά τους γιά νά βλέπουν ἄν εἶναι σ ύ μ φ ω ν ε ς μέ τό «ΚΙΝΗΜΑ».

Τό «κίνημα» ἔχει, ταυτόχρονα, κριτικαριστεῖ γιά τό γεγονός ὅτι δέν ἔχει συνοχή καί πρόγραμμα. Ἀκριβῶς. Αὐτή εἶναι ἡ οὐσία. Ἡ δύναμή του βρίσκεται στήν ποικιλία ἐνδιαφερόντων καί σκοπῶν μέσα στά πλαίσια τῶν ὁποίων οἱ φεμινίστριες πραγματοποιοῦν καί ἐφαρμόζουν τήν ἀλλαγή. Γιά τόν ἴδιο λόγο ὁ φεμινισμός δέν ἔχει ἀρχηγούς μέ τήν ἔννοια τοῦ λοχαγοῦ. Δέν ὑπάρχει κάτι τό συγκεκριμένο πού νά χρειάζεται καθοδήγηση. Δέ σχεδιάζουμε καμιά ἐπανάσταση. Οἱ γυναῖκες κάνουν ὅτι μποροῦν, ὅπου μποροῦν. Δέν εἴμαστε ἑνοποιημένες, γιατί σά γυναῖκες δέν βλέπουμε τόν ἑαυτό μας σά μιά τάξη πού ἀγωνίζεται ἐνάντια σέ κάποια ἄλλη. Δέν ὁραματιζόμαστε ἕνα γυναικεῖο ἀπελευθερωτικό στρατό κινητοποιημένο ἐνάντια στήν ἀντρική τυραννία. Ἡ ἑνότητα γιά τήν ἑνότητα εἶναι ἡ πεμπτουσία τῶν κυβερνήσεων καί ἡ προσαρμογή αὐτῶν τῶν μεθόδων στό δικό μας ἀγώνα, δέν κάνει τίποτ' ἄλλο παρά νά ἐνισχύει τόν φυλο - ταξικό ἀνταγωνισμό τοῦ τύπου «ἐμεῖς ἐνάντια σ' αὐτούς». Ἡ ταύτιση μέ ἄλλους ἀγωνιστές μ' αὐτόν τόν παρανοϊκό τρόπο ἐνθαρρύνει τόν κτηνώδη ἀνταγωνισμό καί διαιωνίζει τήν πάλη. Ἐπιπλέον, ἡ ἔμφαση στήν ἑνότητα, μπορεῖ νά ὁδηγήσει μονάχα σέ μιά αὐτογνωσία γύρω ἀπό τό τί κάνουμε σάν προσωπικότητες, τονίζοντας ἔτσι τίς ἀτομικές μας διαφορές καί δημιουργώντας ἀντιδικίες πρίν καλά - καλά ἀρχίσουμε νά ἀσχολούμαστε σοβαρά μέ τά πρακτικά προβλήματα τοῦ σεξισμοῦ.

Πέρα ἀπ' τήν Ἐθνική Ὀργάνωση Γυναικῶν, ὁ φεμινισμός, ἀρχίζει στό σπίτι καί γενικά δέν προχωράει παραπέρα ἀπ' τά ὅρια τῆς καινότητας.

Οἱ μαμές καί οἱ μάγισσες πού ἀσκοῦσαν τίς τέχνες τῶν βοτάνων καί τῆς θεραπείας, ἔχουν μία σημαντική παρουσία στήν ἀτομικιστική παράδοσή μας. Μέσα στίς οἰκογένειες, οἱ γυναῖκες διαδίδανε πληροφορίες γιά τή διάγνωση τῆς ἐγκυμοσύνης, τήν ἀποφυγή τῆς σύλληψης, τήν θεραπεία τῶν μολύνσεων, τό σταμάτημα τῆς αἱμορραγίας, τό πῶς νά προλαβαίνουν τίς κράμπες καί νά ἐλαφραίνουν τόν πόνο. Ἀθόρυβα, καμιά φορά μέ μυστηριώδη τρόπο, οἱ γυναῖκες φρόντιζαν ἄρρωστα παιδιά καί φίλους, χωρίς νά δίνουν πολλές λεπτομέρειες γιά τή θεραπεία πού ἐφάρμοζαν. Ἡ ἀποτελεσματικότητά τους ἐνέπνεε δέος καί φόβο καί κατά καιρούς διακινδύνευαν τή γελοιοποίηση, δέν κάθονταν ὅμως νά ἐξηγήσουν ἤ νά μυθοποιήσουν τό τί ἀκριβῶς ἔκαναν, ἁπλῶς τό ἔκαναν. Οἱ μυστηριώδεις περιγραφές πού ἔχουν διατηρηθεῖ γύρω ἀπό τίς μεθόδους πού ἀκολουθοῦσαν οἱ μαμές, μιά ἐμπειρική γνώση πού μεταδίδονταν ἀπό μάνα σέ κόρη, σήμερα ἀποδοκιμάζονται σάν «παραμύθια πού διηγοῦνται οἱ γριές».

Οἱ σημερινές φεμινίστριες διατηροῦν αὐτήν τήν ἰδιαίτερη παράδοση, μιά καί τά θέματα πού ἀφοροῦν τήν ὑγεία ἔχουν ἔρθει στήν ἐπιφάνεια σάν τό πρωταρχικό μέλημα τοῦ κινήματος. Σέ δλη τή χώρα ἔχουν ξεφυτρώσει διάφορες ὁμάδες μέ συγκεκριμένα προγράμματα, μέ σκοπό νά ἀντιμετωπίσουν ἐπαρκῶς τίς ἀνάγκες τῆς περιοχῆς γιά ἐκτρώσεις, ἔλεγχο τῶν γεννήσεων, τέστ ἐγκυμοσύνης καί παροχή γενικώτερης ἰατρικῆς φροντίδας. Προηγούμενα οἱ γυναῖκες εἶχαν περιορισμένα μέσα καί ἔπρεπε νά βασίζονται στόν πατερναλισμό τῶν γιατρῶν. Οἱ νέες ὁμάδες γυναικῶν ἀνακάλυψαν ὅτι ὑπάρχουν πολλές συνηθισμένες ἰατρικές ἐξετάσεις καί ἄλλες ἐξυπηρετήσεις, πού μποροῦν νά γίνουν μέ ἀσφάλεια καί μέ ἐλάχιστο κόστος, ἤ καί δωρεάν, ἀπό τίς ἴδιες τίς γυναῖκες.

Στό γυναικεῖο κέντρο τῆς γειτονιᾶς μας ἔχει ὀργανωθεῖ ἀκριβῶς μιά τέτοια ὁμάδα ἡ ὁποία παρέχει διάφορες ἐξυπηρετήσεις, παραπέμπει π.χ. γυναῖκες σέ εἰδικούς γιατρούς γιά ἐκτρώσεις καί δίνει καθημερινά στήν κοινότητα πληροφορίες γύρω ἀπό θέματα ὑγείας, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες. Οἱ γυναῖκες τῆς ὁμάδας αὐτῆς βλέπουν τίς δραστηριότητές τους σάν λύση στά προβλήματα διαμέσου τῆς κοινοτικῆς δράσης, ὑπολογίζοντας τίς ἀνάγκες τῶν γυναικῶν καί καταλήγοντας στούς πιό ἀποτελεσματικούς τρόπους ἀντιμετώπισης τῶν προβλημάτων μέ τά μέσα πού διαθέτουν. Ὑπάρχουν πράγματα πού ἔχουμε μάθει καί πού εἶναι μέσα στίς δυνατότητές μας νά τά ἐφαρμόσουμε, καθώς καί περιπτώσεις τίς ὁποῖες πρέπει νά παραπέμψουμε σέ γιατρούς. Τά τέστ ἐγκυμοσύνης γίνονται πολύ ἁπλά καί δωρεάν ἀπό ἐθελόντριες τοῦ κέντρου. Οἱ περιπτώσεις ἐκτρώσεων, παραπέμπονται σέ ἕναν πολύ ἱκανό καί προσεκτικά ἐπιλεγμένο γιατρό, πού παίρνει ἐλάχιστα χρήματα. Ἀκόμα, ἔχουμε συντάξει ἕνα κατάλογο μέ τίς φθηνότερες καί καλύτερες κλινικές ἀφροδισίων νοσημάτων, πού τόν μοιράζουμε. Τό πεδίο δράσης καί οἱ φιλοδοξίες τῆς ὁμάδας μας ὑπαγορεύονται ἀποκλειστικά ἀπό τά συμφέροντα τῶν ἀνθρώπων πού βρίσκονται κοντά μας. Συνεργαζόμαστε μέ ἐνθουσιασμό μέ ἄλλες ὁμάδες στήν ἀμοιβαία ἀνταλλαγή πληροφοριῶν, ἀλλά δέν ἔχουμε σκοπό νά ἐπεκταθοῦμε. Ἔχουμε τόσα πολλά νά κάνουμε, πού δέ μᾶς μένει καιρός νά κάνουμε μιά ἀνάλυση ἤ μιά πολιτική, οὔτε νά σταματήσουμε γιά νά παρατηρήσουμε τί γίνεται.

Ποῦ πᾶμε ἀπό 'δῶ καί πέρα;

Ποιά εἶναι ἡ κατεύθυνσή μας ἀπ' τό σημεῖο αὐτό; Ἀνέκαθεν οἱ φεμινίστριες δέν ἔτρεφαν καμμιά ἐκτίμηση στίς ἐρωτήσεις τοῦ τύπου «γιατί;», οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τό θεωρητικό ὑπόβαθρο τῶν ἀντρῶν συντρόφων μας. Τό βιβλίο τῆς Καίητ Μίλλετ «Σεξουαλική Πολι-

τική», λογουχάρη, δέχτηκε άγρια επίθεση από τούς κριτικούς, επειδή ζοδεύει όλες αυτές τίς σελίδες χ ω ρ ί ς νά διατυπώσει μιά θεωρία γιά τούς λόγους ύπαρξης τοῦ σεξισμοῦ. Ἡ ἀδιαφορία μας γιά θεωρητικολογίες ἑρμηνεύεται σάν ἕνα παράξενο ἐλάττωμα. Καί βέβαια. Τό ἴδιο καί ἡ δυσπιστία μας γιά τή λογική καί γιά ἐκεῖνο πού χωρίς ἐνδοιασμούς ἐμφανίζεται σάν τό Γνωστό σέ κάθε κατάσταση. Μᾶς λένε ὅτι δέν μποροῦμε νά «ἐπιχειρηματολογοῦμε σοβαρά» καί πιθανότατα εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀποφεύγουμε αὐτό τό εἶδος τοῦ παιχνιδιοῦ μέ τίς λέξεις. Εἶναι γεγονός ὅμως ὅτι δέν ἔχουμε κανένα συμφέρον σ' αὐτό τό παιχνίδι. Ἡ ΓΝΩΣΗ καί ἡ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, σέ σχέση μέ τό γυναικεῖο ζήτημα, εἶναι τόσο φανερά ξένες πρός τά συμφέροντά μας, πού σπάνια κρύβεται ἡ γυναικεία ἔλλειψη σεβασμοῦ γιά τίς τέχνες τῆς διανόησης. Στήν πραγματικότητα, οἱ γυναῖκες φαίνεται νά θεωροῦν τήν ἀντρική πίστη σ' αὐτές τίς διαδικασίες σάν ἕνα εἶδος πρόληψης, ἐπειδή δέ φαίνεται νά ὑπάρχει ἐμφανής σύνδεση ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς τέχνες καί τή διατήρηση τῆς ζωῆς, πού εἶναι τό βασικό γυναικεῖο μέλημα.

Οἱ γυναικεῖες ἀσχολίες ἔχουν βασικά σάν ἐπίκεντρο τίς διαδικασίες ἐπιβίωσης, τή συλλογή πόρων, τή διατροφή, τό ντύσιμο καί τή στέγαση τῶν παιδιῶν καί γενικά τήν ἀντιμετώπιση ζωτικῶν ἀναγκῶν σέ καθημερινή βάση. Τίς ἐνέργειές μας πρέπει νά τίς χρησιμοποιοῦμε ἀναγκαστικά, γιά νά βρίσκουμε τρόπους νά τά «βγάζουμε πέρα» στά ζητήματα πού ξεκινᾶνε ἀπό τά οὐσιαστικά μας καθήκοντα. Ἡ παρατήρηση καί ἡ ἀξιολόγηση τῆς καθημερινῆς ρουτίνας θά πρέπει νά ἀπασχολεῖ ἐκείνους πού τεμπελιάζουν, ἐκείνους πού ἔχουν λιγότερες εὐθῦνες, δηλαδή τούς ἄντρες. Ὑπάρχει ἕνα παλιό ἀνέκδοτο πού δείχνει καθαρά τήν ἀπατηλή σημασία μέ τήν ὁποία οἱ ἄντρες περιβάλλουν τή δουλειά τους: Ὁ ἀρχηγός τῆς οἰκογένειας λέει στούς φίλους του: «Ἐγώ παίρνω τίς μεγάλες ἀποφάσεις στήν οἰκογένεια, ὅπως, π.χ., ἄν ἡ Ἐρυθρά Κίνα πρέπει νά γίνει δεκτή στόν ΟΗΕ, καί ἡ γυναίκα μου παίρνει τίς μικρές, ὅπως π.χ., ἄν χρειαζόμαστε καινούργιο αὐτοκίνητο καί σέ ποιό σχολεῖο πρέπει νά πᾶνε τά παιδιά».

Οἱ γυναῖκες ἐπειδή δέν ἔχουν πάγια συμφέροντα στίς θεωρητικές ὑποθέσεις καί τίς ἐπιπτώσεις τους καί συνακόλουθα, καμιά ἐξάσκηση στίς τέχνες τῆς λεκτικῆς κυριαρχίας, δέν πρόκειται εὔκολα νά προσελκυθοῦν ἀπ' τήν περίπλοκη τεχνική της. Ἀντίθετα, ἀκόμα καί μικρά κορίτσια, ἀξιολογώντας τή μοίρα τους, ἀποχτοῦν, σχεδόν αὐτόματα, μιά δυσπιστία γιά τή θεωρητική πλευρά τῶν καταστάσεων (ὅπως ἡ Λούσυ στό Π ή ν α τ ς) καί βασίζονται στό μυαλό τους καί στό ἔνστικτο τῆς στιγμῆς γιά νά λύσουν ἐπείγοντα πρακτικά προβλήματα. Οἱ γυναῖκες δείχνουν δυσπιστία στή λογική καί τίς τυπικότητές της, μέ τόν ἴδιο τρόπο πού οἱ φτωχοί δείχνουν

δυσπιστία στούς λαβύρινθους τῆς νομοθεσίας μας. Καλυμμένοι ἀπό τή μυθοποίηση καί οἱ δύο θεσμοί λειτουργοῦν ἐνάντια στά συμφέροντά τους.

Ἡ σφαίρα τῶν συμφερόντων μας, ἡ φροντίδα τῶν οὐσιαστικῶν ἀναγκῶν μας σά γυναῖκες, ἔχει ὑποτιμηθεῖ μέ τέτοια σταθερότητα καί ἐπιμέλεια πού δέν ὑπάρχει πιά σχεδόν καμμία πράξη μας πού νά θεωρεῖται σημαντική. Ὅταν ἡ κουβέντα μας περιστρέφεται γύρω ἀπό τούς ἀνθρώπους καί τά προβλήματα, ἀποκαλεῖται κουτσομπολιό· ἡ δουλειά μας, ἐπειδή κατ' ἀνάγκη εἶναι μονότονη καί στρέφεται γύρω ἀπό τό σπίτι, δέν θεωρεῖται δουλειά, καί ὅταν ζητᾶμε βοήθεια γι αὐτήν, αὐτό ὀνομάζεται γκρίνια. Τό νά μήν εἴμαστε διατεθειμένες νά συζητήσουμε λογικά θεωρεῖται διασκεδαστικό καί ποτέ κανείς δέν σκέφτεται νά μᾶς ρωτήσει ἄν, πρῶτα - πρῶτα, θά θέλαμε νά μπλεκτοῦμε σέ τέτοιες ἀνταγωνιστικές παραξενιές.

Αὐτά πού οἱ ἄλλοι θεωροῦν μειονεκτήματα πρέπει νά μάθουμε νά τά βλέπουμε σάν πλεονεκτήματα, σάν μιά ἄμεση προσέγγιση τῆς ζωῆς καί τῶν προβλημάτων της, πού ξεκινάει ἀπό τή συγκεκριμένη κατάσταση τοῦ κάθε ἀτόμου. Πρέπει νά μάθουμε νά ἐκτιμᾶμε κι ἄλλους τρόπους «γνώσης» πέρα ἀπ' τούς παραδοσιακούς, καθώς καί νά ὀξύνουμε τίς αἰσθήσεις μας καί νά ἐπιταχύνουμε τίς ἀντιδράσεις μας στίς καταστάσεις πού βρισκόμαστε κάθε φορά.

Φεμινισμός σημαίνει νά βρίσκουμε νέους τρόπους ἀντιμετώπισης τῶν παραδοσιακῶν καταστάσεων, ὄχι νά ἀντιμετωπίζουμε αὐτό πού ἀποκαλεῖται νέο κίνημα μέ παραδοσιακούς τρόπους. Εἶναι λάθος μας νά συζητᾶμε τήν ἀξία τοῦ ἀγώνα μας· αὐτό θά σήμαινε ὅτι μπήκαμε σ' αὐτόν μέ τή θέλησή μας. Θά ἄφηνε δηλαδή, νά ἐννοηθεῖ ὅτι γινόταν ἕνας ἀγώνας στόν ὁποῖο συμφωνήσαμε νά πάρουμε μέρος, κι ὅτι θά ὑπῆρχε ἕνας κυρίαρχος νικητής καί ἕνας ἐξουσιαζόμενος νικημένος.

Τό νά βρίσκουμε ἐπιχειρήματα ὑπέρ τοῦ φεμινισμοῦ εἶναι μιά μορφή ἔκκλησης, σάν νά εἴμαστε μιά ἀνίσχυρη τάξη πού ζητάει δύναμη ἤ μιά ἑταιρία πού πουλάει μέ δόσεις καί ψάχνει γιά ἀγοραστές. Φεμινισμός σημαίνει ἀπόρριψη ὅλων τῶν ὅρων πού μᾶς προσφέρονται γιά νά νομιμοποιηθοῦμε σάν ἕνα ἀξιοσέβαστο κοινωνικό κίνημα, καί ἀναπροσδιορισμό τῶν πραγματικῶν μας συμφερόντων ὅταν τά ἱκανοποιοῦμε. Ἔτσι, ὅταν ἡ ἀδιαφορία μας γιά τήν ἐπιθετικότητα ἀποκαλεῖται «παθητικότητα» καί ἡ ἀπό μέρους μας ἀποφυγή τῆς συστηματικῆς ὀργάνωσης ἀποκαλεῖται «ἀφέλεια», πρέπει νά συμφωνοῦμε ὁλόψυχα. Πῶς ἀλλιῶς, δηλαδή, μπορεῖς νά κάνεις ὁτιδήποτε;

ΛΗΝ ΦΑΡΡΟΟΥ

(Aurora, Ν. Ὑόρκη, 1974)

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ: Η ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

Πρίν ἀπό 11 χρόνια, ὅταν ἤμουνα σέ ἕνα μικρό γυμνάσιο στό Ἰλλινόις, δέν εἶχα ἀκούσει ποτέ μου τή λέξη «ἀναρχισμός». Τό μόνο σχετικό πού εἶχα καταφέρει νά μάθω ἦταν ὅτι ἀναρχία σήμαινε «χάος». Ὅσο γιά τό σοσιαλισμό καί τόν κομμουνισμό, τά μαθήματα Ἱστορίας μοῦ ἔδιναν κατά κάποιο τρόπο τήν ἰδέα ὅτι δέν διαφέρουν καθόλου ἀπό τό φασισμό, λέξη πού θύμιζε Χίτλερ, στρατόπεδα συγκέντρωσης καί ὅλα ἐκεῖνα τά φοβερά πράγματα πού δέν συνέβηκαν ποτέ σέ μιά ἐλεύθερη χώρα σάν τή δική μας (ΕΠΑ). Ἀνεπαίσθητα μάθαινα νά καταπίνω τή γλυκειά τροφή τῆς παραδοσιακῆς Ἀμερικάνικης πολιτικῆς: μετριοπάθεια συμβιβασμός, ἀναρρίχηση στήν κανωνική κλίμακα, Τσάκ Πέρσυ τό παιδί θαῦμα*. Ἔμαθα τό μάθημα καλά. Μοῦ πῆρε χρόνια νά συνειδητοποιήσω τίς προκαταλήψεις καί τίς διαστρεβλώσεις πού εἶχαν μορφοποιήσει ὁλόκληρη ,τήν «ἐκπαίδευσή» μου. Ἡ «ἱστορία του»** τοῦ ἀνθρώπινου (λευκοῦ ἀρσενικοῦ) εἴδους σήμαινε ἀκριβῶς αὐτό. Ἐγώ, σά γυναίκα, ὑποβιβαζόμουνα σέ δευτερεύουσα θέση. Σάν ἀναρχικιά δέν ὑπῆρχα καθόλου. Ἕνα ὁλόκληρο κομμάτι ἀπ' τό παρελθόν (ἄρα καί οἱ δυνατότητες γιά τό μέλλον) εἶχε κρατηθεῖ κρυφό ἀπό μένα. Πρόσφατα μονάχα ἀνακάλυψα ὅτι πολλές ἀπό τίς ἀσύνδετες αὐθόρμητες πολιτικές μου τάσεις εἶχαν ἕνα κοινό πλαίσιο, δηλαδή, τήν ἀναρχική ἤ ἀντιεξουσιαστική παράδοση σκέψης. Ἦταν σάν νά ἔβλεπα ξαφνικά τό κόκκινο χρῶμα μετά ἀπό χρόνια γκρίζας ἀχρωματοψίας.

---

* Σ.τ.Μ. Τσάρλς Πέρσυ: ὡραῖος γερουσιαστής τοῦ Ἰλλινόις πού φημολογεῖτο ὅτι πήγαινε γιά πρόεδρος μεταξύ '68 - 72.

** Σ.τ.Μ. Ἡ συγγραφέας κάνει ἕνα ἀμετάφραστο λογοπαίγνιο. Ἡ λέξη ἱστορία (HISTORY) ἄν χωριστεῖ σέ HIS καί STORY, σημαίνει ἡ «ἱστορία του», δηλαδή, τοῦ ἄντρα, σέ ἀντίθεση μέ τή HER STORY, τήν «ἱστορία της», δηλαδή τῆς γυναίκας, πού ὅπως προτείνουν οἱ φεμινίστριες, καιρός εἶναι ν' ἀρχίσει νά γράφεται.

Ἡ Ἔμμα Γκόλντμαν μοῦ πρόσφερε τόν πρῶτο ὁρισμό τοῦ ἀναρχισμοῦ:

«Ὁ ἀναρχισμός, λοιπόν, σημαίνει στήν πραγματικότητα τήν ἀπελευθέρωση τῆς ἀνθρώπινης σκέψης ἀπ' τήν κυριαρχία τῆς θρησκείας, τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ἀπό τήν κυριαρχία τῆς ἰδιοκτησίας, τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τά δεσμά καί τούς περιορισμούς τῆς κυβέρνησης. Ὁ ἀναρχισμός ἀντιπροσωπεύει μιά κοινωνική τάξη βασισμένη στήν ἐλεύθερη συνένωση τῶν ἀτόμων, μέ σκοπό τήν παραγωγή πραγματικοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, μιά τάξη πού θά ἐγγυᾶται σέ κάθε ἀνθρώπινο πλάσμα ἐλεύθερη πρόσβαση στή γῆ καί πλέρια ἀπόλαυση τῶν ἀναγκαίων γιά τή ζωή, σύμφωνα μέ τίς ἀτομικές ἐπιθυμίες, τά γοῦστα, καί τίς προτιμήσεις τῶν ἀτόμων»[1].

Γρήγορα, ἄρχισα νά συνδέω νοητά τόν ἀναρχισμό μέ τό ριζοσπαστικό φεμινισμό. Ἄρχισε νά ἔχει μεγάλη σημασία γιά μένα τό νά καταγράψω μερικές ἀπό τίς ἀντιλήψεις μου πάνω σ' αὐτά τά θέματα, σάν ἕνα τρόπο γιά νά μεταδώσω σέ ἄλλους τήν συγκίνηση πού ἔνιωθα γιά τόν ἀναρχοφεμινισμό. Μοῦ φαίνεται σημαντικό νά μοιραζόμαστε μεταξύ μας τά ὁράματά μας, ἔτσι ὥστε νά ξεπεράσουμε μερικά ἀπό τά ἐμπόδια πού ὀρθώνονται ἀνάμεσά μας ἀπό τίς παρεξηγήσεις καί τίς διασπάσεις. Ἄν καί αὐτοαποκαλοῦμαι ἀναρχοφεμινίστρια, αὐτός ὁ ὁρισμός μπορεῖ εὔκολα νά συμπεριλάβει τό σοσιαλισμό, τόν κομμουνισμό, τόν πολιτιστικό φεμινισμό, τόν λεσβιακό αὐτονομισμό, καί ἕνα σωρό ἄλλες πολιτικές ταμπέλλες. Ὅπως γράφει ἡ Σοῦ Νέγκριν: «Καμμιά πολιτική ὀμπρέλλα δέν μπορεῖ νά καλύψει ὅλες μου τίς ἀνάγκες».2 Μπορεῖ νά ἔχουμε περισσότερα κοινά ἀπ' ὅσα νομίζουμε. Αὐτή τή στιγμή πού γράφω γιά τίς δικές μου ἀντιδράσεις καί ἀντιλήψεις, δέν βλέπω οὔτε τή ζωή μου οὔτε τή σκέψη μου σάν ξέχωρες ἀπό τῶν ἄλλων γυναικῶν. Στήν πραγματικότητα, μιά ἀπό τίς πιό ἰσχυρές πεποιθήσεις μου ὅσο ἀφορᾶ τό Γυναικεῖο Κίνημα εἶναι ὅτι στήν πραγματικότητα συμμεριζόμαστε ἕνα ἀπίστευτα κοινό ὅραμα. Ἡ δική μου συμμετοχή σ' αὐτό τό ὅραμα εἶναι νά μήν προσφέρω ὁριστικές ἀναλύσεις ἤ ἄκαμπτες ἀπαντήσεις, ἀλλά μᾶλλον πιθανότητες καί μεταβλητές συνδέσεις οἱ ὁποῖες ἐλπίζω ὅτι θά συζητηθοῦν μεταξύ μας καί θά συμβάλλουν σέ μιά συνεχή διαδικασία ἀτομικῆς καί συλλογικῆς ἀνάπτυξης καί ἐξέλιξης/ἐπανάστασης.

Τί σημαίνει πραγματικὰ ὁ ἀναρχισμός;

Ὁ ἀναρχισμός ἔχει συκοφαντηθεῖ καί ἔχει παρερμηνευθεῖ γιά ἕνα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα, πού ἴσως τό πιό σπουδαῖο εἶναι ν' ἀρχίσουμε μέ μιά ἐξήγηση τοῦ τί εἶναι καί τί δέν εἶναι. Τό πιό

διαδομένο στερεότυπο τοῦ ἀναρχικοῦ εἶναι, ἴσως, ἕνας ἄντρας μέ μοχθηρό παρουσιαστικό πού κρύβει μιά βόμβα κάτω ἀπ' τό μαῦρο μανδύα του ἕτοιμος νά καταστρέψει ἤ νά δολοφονήσει τά πάντα καί τούς πάντες στό δρόμο του. Αὐτή ἡ εἰκόνα γεννάει φόβο καί ἀποστροφή στόν περισσότερο κόσμο, ἄσχετα μέ τήν πολιτική τους τοποθέτηση· συνεπῶς ὁ ἀναρχισμός ἀπορρίπτεται σάν κακός, βίαιος, καί ἀκραῖος. Μιά ἄλλη λαθεμένη ἀντίληψη εἶναι ἐκείνη τοῦ ἀναρχικοῦ σάν ἰδεαλιστῆ, πού ἀσχολεῖται μέ ἄχρηστες, οὐτοπικές, ἀφηρημένες ἔννοιες καί δέν ἔχει ἐπαφή μέ τήν πραγματικότητα. Τό ἀποτέλεσμα: ὁ ἀναρχισμός ἀπορρίπτεται γιά μιά ἀκόμα φορά, αὐτή τή φορά σάν «ἀπραγματοποίητο ὄνειρο».

Καμιά ἀπ' αὐτές τίς εἰκόνες δέν εἶναι ἀκριβής (παρόλο πού ἔχουν ὑπάρξει καί ἀναρχικοί δολοφόνοι κ α ί ἰδεαλιστές — ὅπως συμβαίνει καί σέ πολλά πολιτικά κινήματα, δεξιά κι ἀριστερά). Τό τί εἶναι ἀκριβές ἐξαρτᾶται, βέβαια, ἀπό τό πλαίσιο ἀναφορᾶς τοῦ καθένα. Ὑπάρχουν διάφορα εἴδη ἀναρχικῶν, ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχουν καί διάφορα εἴδη σοσιαλιστῶν. Ἐδῶ θά μιλήσω γιά τόν ἀναρχοκομμουνισμό, τόν ὁποῖο θεωρῶ οὐσιαστικά σάν ταυτόσημο μέ τόν ἐλευθεριακό (ἀντιεξουσιαστικό) σοσιαλισμό. Οἱ ταμπέλλες μποροῦν νά προκαλέσουν τρομερή σύγχυση, ἔτσι, μέ τήν ἐλπίδα νά ἀποσαφηνίσω τόν ὅρο, θά ὁρίσω τόν ἀναρχισμό χρησιμοποιώντας τρεῖς σημαντικές ἀρχές (ἡ κάθε μία ἀπό τίς ὁποῖες πιστεύω ὅτι ἔχει σχέση μέ μία ριζοσπαστική φεμινιστική ἀνάλυση τῆς κοινωνίας — θά ἀναφερθῶ περισσότερο πάνω σ' αὐτό ἀργότερα):

(1) Πίστη στήν κατάργηση τῆς ἐξουσίας, τῆς ἱεραρχίας, τῆς κυβέρνησης. Οἱ ἀναρχικοί ζητοῦν τήν κατάργηση, (μᾶλλον παρά τήν κατάληψη) τῆς ἐξουσίας — ἀνθρώπου πάνω σέ ἄνθρωπο, τοῦ κράτους πάνω στήν κοινότητα. Ἐνῶ πολλοί σοσιαλιστές ζητοῦν μιά κυβέρνηση τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ἕνα σταδιακό «μαρασμό τοῦ κράτους», οἱ ἀναρχικοί πιστεύουν ὅτι τά μέσα δημιουργοῦν τούς σκοπούς, ὅτι ἕνα ἰσχυρό κράτος τείνει νά αὐτοδιαιωνίζεται. Ὁ μόνος τρόπος νά πραγματοποιηθεῖ ὁ ἀναρχισμός (σύμφωνα μέ τήν ἀναρχική θεωρία) εἶναι διαμέσου τῆς δημιουργίας συνεργατικῶν, ἀντιεξουσιαστικῶν δομῶν. Ὁ διαχωρισμός τῆς διαδικασίας ἀπό τούς σκοπούς τῆς ἐπανάστασης, σημαίνει τήν ἐξασφάλιση τῆς διαιώνισης τῆς καταπιεστικῆς δομῆς καί συμπεριφορᾶς.

(2) Πίστη τόσο στήν ἀτομικότητα ὅσο καί στή συλλογικότητα. Ἡ ἀτομικότητα δέν εἶναι ἀσυμβίβαστη μέ τήν κομμουνιστική σκέψη. Ὅμως, πρέπει νά γίνει μιά διάκριση ἀνάμεσα στόν «ἔντονο ἀτομικισμό», πού εὐνοεῖ τόν ἀνταγωνισμό καί περιφρονεῖ τίς ἀνάγκες τῶν ἄλλων, καί τήν ἀλη-

θινή ἀτομικότητα, πού προϋποθέτει ἐλευθερία χωρίς παραβίαση τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων. Εἰδικώτερα, ἀπ' τήν ἄποψη τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ὀργάνωσης, αὐτό σημαίνει ἐξισορρόπηση τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας μέ τή συλλογική δράση, διαμέσου τῆς δημιουργίας δομῶν πού δίνουν τήν δυνατότητα ὥστε ἡ λήψη τῶν ἀποφάσεων νά βρίσκεται στά χέρια ὅλων τῶν ἀτόμων μιᾶς ὁμάδας, κοινότητας, ἤ ἐργοστασίου, καί ὄχι στά χέρια «ἀντιπροσώπων» ἤ «ἀρχηγῶν». Σημαίνει συντονισμό καί δράση διαμέσου ἑνός μή - ἱεραρχικοῦ δικτύου (ἀλληλεπικαλυπτόμενοι κύκλοι μᾶλλον παρά πυραμίδα) μικρῶν ὁμάδων ἤ κοινοτήτων. (Βλέπε περιγραφές τῶν Ἱσπανικῶν ἀναρχικῶν κολλεκτίβων στό ἑπόμενο μέρος). Τέλος σημαίνει πώς ἡ πετυχημένη ἐπανάσταση συνεπάγεται ἀχειραγώγητα, αὐτόνομα ἄτομα καί ὁμάδες πού δουλεύουν μαζί γιά νά πάρουν τόν ἄμεσο, χωρίς μεσολαβήσεις ἔλεγχο τῆς κοινωνίας καί τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τους».[3]

(3) Π ί σ τ η τ ό σ ο σ τ ό ν α ὐ θ ο ρ μ η τ ι σ μ ό ὅ σ ο κ α ί σ τ ή ν ὀ ρ γ ά ν ω σ η. Οἱ ἀναρχικοί ἔχουν κατηγορηθεῖ ἀπό παλιά ὅτι ὑποστηρίζουν τό χάος. Πράγματι, ὁ περισσότερος κόσμος πιστεύει ὅτι ὁ ἀναρχισμός εἶναι συνώνυμος τῆς ἀταξίας, τῆς σύγχυσης, καί τῆς βίας. Αὐτό εἶναι μιά τέλεια παρεξήγηση τοῦ τί ὑποστηρίζει ὁ ἀναρχισμός. Οἱ ἀναρχικοί δέν ἀρνοῦνται τήν ἀνάγκη γιά ὀργάνωση· ὑποστηρίζουν μόνο ὅτι αὐτή πρέπει νά προέρχεται ἀπό κάτω, ὄχι ἀπό πάνω, ἀπό μέσα μᾶλλον παρά ἀπ' ἔξω. Ἐξωτερικά ἐπιβεβλημένες δομές ἤ ἄκαμπτοι κανόνες πού εὐνοοῦν τή χειραγώγηση καί τήν παθητικότητα, εἶναι οἱ πιό ἐπικίνδυνες μορφές πού μπορεῖ νά πάρει μιά λεγόμενη «ἐπανάσταση». Κανένας δέν μπορεῖ νά ὑπαγορεύσει μέ ἀκρίβεια τή μορφή τοῦ μέλλοντος. Ἡ αὐθόρμητη δράση μέσα στά πλαίσια μιᾶς συγκεκριμένης κατάστασης εἶναι ἀναγκαία, ἄν πρόκειται νά δημιουργήσουμε μιά κοινωνία πού νά ἀνταποκρίνεται στίς μεταβαλλόμενες ἀνάγκες τῶν ἀτόμων καί τῶν ὁμάδων. Οἱ ἀναρχικοί πιστεύουν στίς ρευστές δομές: ἄμεση δημοκρατία σέ μικρή κλίμακα, σέ συνδυασμό μέ συλλογική συνεργασία καί συντονισμό σέ μεγάλη κλίμακα (χωρίς νά χάνεται ἡ ἀτομική πρωτοβουλία).

Ὁ ἀναρχισμός, λοιπόν, ἀκούγεται θαυμάσιος, ἀλλά πῶς θά μποροῦσε νά λειτουργήσει ἱκανοποιητικά; Αὐτό τό εἶδος Οὐτοπικοῦ ρομαντισμοῦ δέ θά μποροῦσε νά ἔχει καμμιά σχέση μέ τόν πραγματικό κόσμο.... σωστά; Λάθος. Οἱ ἀναρχικοί στήν πραγματικότητα τό ἔχουν πετύχει (ἄν καί προσωρινά) σέ ἀρκετές περιπτώσεις (ἀπό τίς ὁποῖες καμμιά δέν εἶναι πολύ γνωστή). Ἡ Ἱσπανία καί ἡ Γαλλία, εἰδικότερα, ἔχουν μακρόχρονη ἱστορία ἀναρχικῆς δραστηριότητας, καί σ' αὐτές τίς δύο χῶρες εἶναι πού βρίσκω τίς πιό συναρπαστικές ὑλοποιήσεις τοῦ θεωρητικοῦ ἀναρχισμοῦ.

Πέρα από τή Θεωρία — Ἰσπανία 1936 - 9, Γαλλία 1968

Ἡ Ἐπανάσταση εἶναι κάτι πού προέρχεται ἀπ' τό λαό, μιά λαϊκή δημιουργία· ἡ ἀντεπανάσταση εἶναι κάτι πού προέρχεται ἀπ' τό Κράτος. Πάντα ἔτσι ἦταν, καί πάντα ἔτσι θά 'ναι, εἴτε στή Ρωσία, εἴτε στήν Ἰσπανία, εἴτε στήν Κίνα — Ἀναρχική Ὁμοσπονδία Ἰβηρικῆς (FAI), Γῆ καί Ἐλευθερία, 3 Ἰούλη 1936.

Ὁ κόσμος πιστεύει ὅτι ὁ λεγόμενος Ἰσπανικός Ἐμφύλιος Πόλεμος ἦταν ἁπλῶς μιά μάχη ἀνάμεσα στίς φασιστικές δυνάμεις τοῦ Φράνκο καί σ' ἐκείνους πού ἦταν ἀφοσιωμένοι στήν φιλελεύθερη δημοκρατία. Αὐτό πού ἔχει παραβλεφθεῖ, ἤ ἀγνοηθεῖ, εἶναι ὅτι στήν Ἰσπανία συνέβαιναν πολύ περισσότερα ἀπ' τόν ἐμφύλιο πόλεμο. Μία κοινωνική ἐπανάσταση μέ πλατιά βάση, πού ὑποστήριζε τίς ἀρχές τοῦ ἀναρχισμοῦ, ἔπαιρνε ἀποφασιστική, συγκεκριμένη μορφή σέ πολλές περιοχές τῆς χώρας. Ὁ σταδιακός περιορισμός καί ἡ τελική καταστροφή αὐτοῦ τοῦ ἐλευθεριακοῦ κινήματος εἶναι λιγότερο σημαντικά γιά νά συζητηθοῦν ἐδῶ ἀπ' τό τί πραγματικά κατάφεραν οἱ γυναῖκες καί οἱ ἄντρες πού τό ἀποτελοῦσαν. Παρά τίς τρομερά δυσμενεῖς συνθῆκες, ἔκαναν τόν ἀναρχισμό νά λειτουργήσει.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀναρχικῆς κολλεκτιβοποίησης καί τῆς ἐργατικῆς αὐτοδιεύθυνσης στή διάρκεια τῆς Ἰσπανικῆς Ἐπανάστασης, δίνει ἕνα κλασσικό παράδειγμα ὀργάνωσης καί αὐθορμητισμοῦ. Ὁ ἀναρχισμός ἀποτελοῦσε μέρος τῆς λαϊκής συνείδησης τόσο στήν ἀγροτική ὅσο καί στή βιομηχανική Ἰσπανία, γιά πολλά χρόνια. Στήν ὕπαιθρο, ὁ κόσμος εἶχε μιά μακρόχρονη παράδοση κομμουναλισμοῦ*, πολλά χωριά ἐξακολουθοῦσαν νά ἔχουν κοινή ἰδιοκτησία ἤ νά δίνουν ἀγροτεμάχια σ' ἐκείνους πού δέν εἶχαν. Δεκάδες χρόνια ἀγροτικοῦ κολλεκτιβισμοῦ καί συνεργασίας ἔβαλαν τά θεμέλια τοῦ θεωρητικοῦ ἀναρχισμοῦ πού ἔφτασε στήν Ἰσπανία στά 1870 (διαμέσου τοῦ Ἰταλοῦ ἐπαναστάτη Φανέλλι, φίλου τοῦ Μπακούνιν) καί σιγά σιγά γέννησε τόν ἀναρχοσυνδικαλισμό, τήν ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀναρχισμοῦ στό βιομηχανικό συνδικαλισμό. Ἡ Ἐθνική Συνομοσπονδία Ἐργασίας (CNT) πού ἱδρύθηκε τό 1910, ἦταν ἡ ἀναρχοσυνδικαλιστική ἕνωση (πού συνεργαζόταν στενά μέ τήν μαχητική Ἀναρχική Ὁμοσπονδία Ἰβηρικῆς — FAI) ἡ ὁποία προσέφερε τήν ἐκπαίδευση καί τήν προετοιμασία γιά τήν ἐργατική αὐτοδιεύθυνση καί κολλεκτιβοποίηση. Δεκάδες χιλιάδες βιβλία, ἐφημερίδες καί μπροσοῦρες, πού ἔφταναν σχεδόν σέ κάθε γωνιά τῆς

* Σ.τ.Μ. Κοινοτισμός: Σύστημα Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης, βασισμένο στίς κοινότητες καί τήν ἀποκέντρωση τῶν ἐξουσιῶν.

'Ισπανίας, συνέβαλλαν σέ μιά ακόμη μεγαλύτερη διάδοση τῆς ἀναρχικῆς σκέψης.[5] Οἱ ἀρχές τοῦ ἀναρχισμοῦ γιά τή μή - ἱεραρχική συνεργασία καί τήν ἀτομική πρωτοβουλία, σέ συνδυασμό μέ τίς ἀναρχοσυνδικαλιστικές τακτικές τοῦ σαμποτάζ, μποϋκοτάζ, καί τῆς γενικῆς ἀπεργίας, καί τήν ἐκπαίδευση στήν παραγωγή καί τά οἰκονομικά, πρόσφεραν στούς ἐργάτες κατάρτιση καί στή θεωρία καί στήν πρακτική. Αὐτό ὁδήγησε σέ μία ἐπιτυχή α ὐ θ ό ρ μ η τ η οἰκειοποίηση τῶν ἐργοστασίων καί τῆς γῆς μετά τόν 'Ιούλη τοῦ 1936.

Όταν ἡ 'Ισπανική δεξιά ἀντέδρασε στήν ἐκλογική νίκη τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου μέ μιά ἀπόπειρα στρατιωτικοῦ πραξικοπήματος, στίς 19 'Ιούλη 1936, ὁ λαός ἀντεπιτέθηκε μέ τέτοια λύσσα πού ἔθεσε ὑπό ἔλεγχο τό πραξικόπημα μέσα σέ 24 ὧρες. Σ' αὐτό τό σημεῖο ἡ ἐπιτυχία στίς κάλπες ἔγινε ἕνα γεγονός δευτερεύουσας σημασίας· ἡ καθολική κοινωνική ἐπανάσταση εἶχε ἀρχίσει. 'Ενῶ οἱ ἐργάτες στίς βιομηχανίες κατέβαιναν σέ ἀπεργίες ἤ ἄρχισαν νά διευθύνουν οἱ ἴδιοι τά ἐργοστάσια, οἱ ἀγρότες ἀγνόησαν τούς γαιοκτήμονες καί ἄρχισαν νά καλλιεργοῦν τή γῆ γιά λογαριασμό τους. Μέσα σέ μικρό χρονικό διάστημα, πάνω ἀπό τό 60% τῆς γῆς καλλιεργούνταν συλλογικά — χωρίς ἰδιοκτῆτες, ἀφεντικά, ἤ ἀνταγωνιστικά κίνητρα. Βιομηχανική κολλεκτιβοποίηση ἔγινε κυρίως στήν ἐπαρχία τῆς Καταλωνίας, ὅπου ἡ ἀναρχοσυνδικαλιστική ἐπιρροή ἦταν πιό ἰσχυρή. Αὐτό δέν ἦταν μικρό κατόρθωμα, μιά καί τό 75% τῆς βιομηχανίας τῆς 'Ισπανίας βρισκόταν στήν Καταλωνία.[6] Ἔτσι, μετά ἀπό 75 χρόνια προετοιμασίας καί ἀγώνων, ἡ κολλεκτιβοποίηση πραγματοποιήθηκε, διαμέσου τῆς αὐθόρμητης συλλογικῆς δράσης ἀτόμων ὁλόψυχα ἀφοσιωμένων στίς ἐλευθεριακές ἀρχές.

Ὅμως, τί σήμαινε πραγματικά ἡ κολλεκτιβοποίηση καί πῶς λειτουργοῦσε; Γενικά, οἱ ἀναρχικές κολλεκτίβες λειτουργοῦσαν σέ δύο ἐπίπεδα: (1) ἄμεση δημοκρατία σέ μικρή κλίμακα καί (2) συντονισμός σέ μεγάλη κλίμακα μέ ἔλεγχο ἀπ' τή βάση. Σέ κάθε ἐπίπεδο ἡ κύρια φροντίδα ἦταν ἡ ἀποκέντρωση καί ἡ ἀτομική πρωτοβουλία. Στά ἐργοστάσια καί στά χωριά ἐκλέγονταν ἀντιπρόσωποι γιά τά συμβούλια πού λειτουργοῦσαν σάν διοικητικά ἤ συντονιστικά σώματα. Οἱ ἀποφάσεις προέρχονταν πάντα ἀπό πιό μαζικές γενικές συνελεύσεις, πού τίς παρακολουθοῦσαν ὅλοι οἱ ἐργάτες. Γιά νά προστατευθοῦν ἀπό τούς κινδύνους τῆς ἀντιπροσώπευσης, οἱ ἀντιπρόσωποι ἦταν κι οἱ ἴδιοι ἐργάτες, ὑποκείμενοι πάντα σέ ἄμεση ἤ περιοδική ἀντικατάσταση. Αὐτά τά συμβούλια ἤ ἐπιτροπές ἦταν οἱ βασικές μονάδες τῆς αὐτοδιεύθυνσης. 'Από ἐκεῖ, μποροῦσαν νά ἐπεκταθοῦν διαμέσου ἑνός παραπέρα συντονισμοῦ σέ χαλαρές ὁμοσπονδίες, πού συνδέανε μεταξύ τους ἐργάτες καί ἐπιχειρήσεις ἑνός βιομηχανικοῦ κλάδου, ἤ γεωγραφικῆς περιοχῆς. Μ' αὐτό τόν

τρόπο μποροῦσε νά πραγματοποιηθεῖ ἡ διανομή καί ἡ μοιρασιά τῶν ἀγαθῶν, καθώς καί ἡ ἐφαρμογή προγραμμάτων γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπως ἡ ἄρδευση, οἱ συγκοινωνίες, καί οἱ ἐπικοινωνίες. Καί πάλι, ἡ ἔμφαση βρισκόταν στή διαδικασία ἀπό τή βάση πρός τήν κορυφή. Αὐτή ἡ πολύ περίπλοκη ἰσορροπία μεταξύ ἀτομικότητας καί συλλογικότητας πραγματοποιήθηκε μέ τή μεγαλύτερη ἐπιτυχία ἀπό τήν 'Αγροτική 'Ομοσπονδία τοῦ Λεβάντε, πού περιλάμβανε 900 κολλεκτίβες, καί τήν 'Ομοσπονδία Κολλεκτίβων τῆς 'Αραγωνίας, πού τήν ἀποτελοῦσαν κάπου 500 κολλεκτίβες.

Ἡ πιό σημαντική, ἴσως, πλευρά τῆς αὐτοδιεύθυνσης ἦταν ἡ ἐξίσωση τῶν μισθῶν. Αὐτή πῆρε πολλές μορφές, ἀλλά συχνά χρησιμοποιούνταν τό σύστημα τοῦ «οἰκογενειακοῦ μισθοῦ», ὅπου ὁ μισθός πληρωνόταν σέ κάθε ἐργάτη σέ χρήματα ἤ κουπόνια, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες της/του καί τίς ἀνάγκες τῶν ἐξαρτημένων μελῶν τῆς οἰκογενείας τους. Τά ἀγαθά πού ὑπῆρχαν σέ ἀφθονία διανέμονταν ἐλεύθερα, ἐνῶ τά ἄλλα μποροῦσε κανείς νά τά προμηθευτεῖ μέ «χρήματα».

Οἱ ὠφέλειες πού προῆλθαν ἀπό τήν ἐξίσωση τῶν μισθῶν ἦταν τρομερές. 'Αφότου τά μεγάλα κέρδη ἐξαφανίστηκαν ἀπ' τά χέρια τῶν λίγων, τά ἐπιπλέον χρήματα χρησιμοποιήθηκαν γιά τόν ἐκσυγχρονισμό τῆς βιομηχανίας (ἀγορά νέων μηχανημάτων, καλύτερες συνθῆκες ἐργασίας) καί τή βελτίωση τῆς γῆς (ἄρδευση, φράγματα, ἀγορά τρακτέρ κλπ.). Ὄχι μονάχα φτιάχνονταν καλύτερα προϊόντα μέ πιό ἀποτελεσματικό τρόπο, ἀλλά καί οἱ τιμές τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἔπεσαν. Αὐτό συνέβηκε σέ μιά μεγάλη γκάμα βιομηχανιῶν ὅπως: ἡ ὑφαντουργία, ἡ μεταλλοβιομηχανία, τά πυρομαχικά, τό γκάζι, τό νερό, τό ἠλεκτρικό, οἱ φοῦρνοι καί ἡ ἁλιεία, οἱ κοινοτικές συγκοινωνίες, οἱ σιδηρόδρομοι, οἱ τηλεφωνικές ὑπηρεσίες, τά ὀπτικά προϊόντα, οἱ ὑγειονομικές ὑπηρεσίες κλπ. Οἱ ἴδιοι οἱ ἐργάτες ὠφελήθηκαν ἀπό μιά μικρότερη ἐργάσιμη ἑβδομάδα, καλύτερες συνθῆκες ἐργασίας, δωρεάν ἰατρική περίθαλψη, ἐπιδόματα ἀνεργίας, καί μιά νέα περηφάνεια γιά τή δουλειά τους. Ἡ δημιουργικότητα ἐνθαρρύνθηκε ἀπό τήν αὐτοδιεύθυνση καί τό πνεῦμα τῆς ἀλληλοβοήθειας· οἱ ἐργάτες φρόντιζαν νά παράγουν προϊόντα καλύτερα ἀπό ἐκεῖνα πού παράγανε κάτω ἀπό συνθῆκες ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργασίας. Ἤθελαν νά ἀποδείξουν ὅτι ὁ σοσιαλισμός εἶναι ἀποτελεσματικός, ὅτι ὁ ἀνταγωνισμός καί τά κίνητρα πλεονεξίας δέν εἶναι ἀπαραίτητα. Μέσα σέ λίγους μῆνες τό βιοτικό ἐπίπεδο εἶχε ἀνέβει ἀπό 50—100% σέ πολλές περιοχές τῆς 'Ισπανίας.

Τά ἐπιτεύγματα τῶν 'Ισπανῶν ἀναρχικῶν ξεπερνᾶνε τό ὑψηλότερο βιοτικό ἐπίπεδο καί τήν οἰκονομική ἰσότητα· ἐμπεριέχουν τήν πραγμάτωση τῶν βασικῶν ἀνθρώπινων ἰδανικῶν: ἐλευθερία, ἀτομική δημιουργικότητα, καί συλλογική συνεργασία. Οἱ 'Ισπα-

νικές ἀναρχικές κολλεκτίβες δέν ἀπότυχαν: καταστράφηκαν ἀπό τά ἔξω. Ἐκεῖνοι (οἱ ἀριστεροί κι οἱ δεξιοί) πού πίστευαν σ' ἕνα ἰσχυρό Κράτος, δούλεψαν γιά νά τίς ἐξαφανίσουν — ἀπό τήν Ἱσπανία καί τήν ἱστορία. Ὁ πετυχημένος ἀναρχισμός περίπου 8 ἑκατομμυρίων ἱσπανῶν μόλις τώρα ἀρχίζει ν' ἀποκαλύπτεται.

«Γιά σένα τήν κάνεις τήν ἐπανάσταση»[7] — Ντανιέλ καί Γκαμπριέλ Κόν - Μπεντίτ.

Ὁ ἀναρχισμός ἔχει παίξει ἕνα σημαντικό ρόλο στή Γαλλική ἱστορία, ἀλλά ἀντί νά σκαλίσω τό παρελθόν, θά ἤθελα νά συγκεντρώσω τήν προσοχή σ' ἕνα σύγχρονο γεγονός — τόν Μάη καί τόν Ἰούνη τοῦ 1968. Τά γεγονότα τοῦ Μάη καί τοῦ Ἰούνη ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία, γιατί ἀπόδειξαν ὅτι μιά γενική ἀπεργία καί ἀνάληψη τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐργοστασίων ἀπό τούς ἐργάτες, καί τῶν πανεπιστημίων ἀπό τούς φοιτητές, μποροῦν νά συμβοῦν σέ μιά σύγχρονη, καπιταλιστική, προσανατολισμένη στήν κατανάλωση χώρα. Ἐπιπλέον, τά ζητήματα πού θίχτηκαν ἀπό τούς φοιτητές καί τούς ἐργάτες στή Γαλλία (δηλ. αὐτοκαθορισμός, ποιότητα τῆς ζωῆς) ξεπερνᾶνε τά ὅρια τῶν τάξεων καί ἔχουν τρομερή σημασία γιά τήν προοπτική μιᾶς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς σέ μιά κοινωνία πού ἔχει ξεπεράσει τό στάδιο τῆς σπάνης.[8]

Στίς 22 Μάη 1968, οἱ φοιτητές τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ναντέρ, πού ἀνάμεσά τους ἦταν κι ὁ ἀναρχικός Ντανιέλ Κόν - Μπεντίτ, κατέλαβαν τά κτίρια τῆς διοίκησης στή σχολή τους, ἀπαιτώντας τόν τερματισμό τοῦ πολέμου τοῦ Βιετνάμ καί τῆς δικῆς τους καταπίεσης σάν φοιτητές. (Τά αἰτήματά τους ἦταν ἀνάλογα σέ περιεχόμενο μέ ἐκεῖνα τῶν φοιτητῶν ἀπό τή Κολούμπια ὡς τό Βερολίνο, πού διαμαρτύρονταν στή θέση τῶν γονιῶν τους). Τό Πανεπιστήμιο ἔκλεισε καί οἱ διαδηλώσεις ἐξαπλώθηκαν στή Σορβόνη. Ἡ SNESUP (τό συνδικάτο τῶν καθηγητῶν μέσης ἐκπαιδεύσεως καί πανεπιστημίων) κάλεσε τά μέλη του σέ ἀπεργία, καί ἡ φοιτητική ἕνωση, ἡ UNEF, ὀργάνωσε διαδήλωση γιά τίς 6 Μάη. Ἐκείνη τή μέρα φοιτητές καί ἀστυνομία συγκρούστηκαν στό Καρτιέ Λατέν τοῦ Παρισιοῦ· οἱ διαδηλωτές ἔστησαν ὁδοφράγματα στούς δρόμους καί πολλοί χτυπήθηκαν ἄγρια ἀπό τήν ἀστυνομία κατασταλῆς διαδηλώσεων. Στίς 7 τοῦ μήνα, ὁ ἀριθμός τῶν διαδηλωτῶν εἶχε ἀνέβει περίπου στίς 20 μέ 50 χιλιάδες ἀνθρώπους, πού ἔκαναν πορεία πρός τό Ἐτουάλ τραγουδώντας τή Διεθνή. Στή διάρκεια τῶν μερῶν πού ἀκολούθησαν, οἱ ἀψιμαχίες μεταξύ διαδηλωτῶν καί ἀστυνομίας στό Καρτιέ Λατέν ἔγιναν ὅλο καί πιό βίαιες καί ὁ κόσμος γενικά εἶχε ἐξοργισθεῖ μέ τήν καταστολή τῆς ἀστυνομίας. Ἄρχισαν συζητήσεις μεταξύ ἐργατικῶν συνδικάτων καί συνδικάτων καθηγητῶν καί φοιτητῶν καί ἡ UNEF καί ἡ FEN (ἕνα συνδικάτο καθηγη-

τῶν) κάλεσαν τά μέλη τους νά κατέβουν σέ ἀπεργία διαρκείας καί διαδήλωση. Στίς 13 Μάη ἔκαναν πορεία διαμαρτυρίας μέσα στό Παρίσι γύρω στίς 600.000 ἄνθρωποι — φοιτητές, καθηγητές, καί ἐργάτες.

Τήν ἴδια μέρα, οἱ ἐργάτες τοῦ ἐργοστασίου Σύντ - Ἀβιασιόν στή Νάντη (μιά πόλη μέ τίς πιό ἰσχυρές ἀναρχοσυνδικαλιστικές τάσεις στή Γαλλία[9]) κατέβηκαν σέ ἀπεργία. Αὐτή ἡ πράξη ἦταν πού πυροδότησε τή γενική ἀπεργία, τή μεγαλύτερη στήν ἱστορία, στήν ὁποῖα συμμετεῖχαν 10 ἑκατομμύρια ἐργαζόμενοι — ἐπαγγελματίες καί ἐργάτες, διανοούμενοι καί ποδοσφαιριστές».[10] Τράπεζες, ταχυδρομεῖα, σταθμοί φωταερίου καί μεγάλα καταστήματα ἔκλεισαν, τό μετρό καί τά λεωφορεῖα σταμάτησαν νά δουλεύουν, καί τά σκουπίδια ἔγιναν σωροί καθώς οἱ σκουπιδιάρηδες προσχώρησαν στήν ἀπεργία. Ἡ Σορβόνη εἶχε καταληφτεῖ ἀπό φοιτητές, καθηγητές, καί ὁποιονδήποτε ἄλλο ἤθελε νά πάει νά πάρει μέρος στίς συζητήσεις πού γίνονταν ἐκεῖ. Οἱ πολιτικοί διάλογοι πού ἀμφισβητοῦσαν τήν ἴδια τή βάση τῆς Γαλλικῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας συνεχίστηκαν γιά μέρες. Σέ ὅλο τό Παρίσι ἐμφανίστηκαν ἀφίσες καί συνθήματα στούς τοίχους, πού ἔλεγαν: «Ἀπαγορεύεται τό ἀπαγορεύεται». «Ζωή χωρίς νεκρό χρόνο». «Ὅλη ἡ ἐξουσία στή φαντασία». «Ὅσο περισσότερο καταναλώνεις, τόσο λιγότερο ζεῖς». Ὁ Μάης καί ὁ Ἰούνης ἔγιναν τόσο μιά «ἐπίθεση στό κατεστημένο» ὅσο κι ἕνα «φεστιβάλ τῶν δρόμων».[11] Οἱ παλιές πολιτικές γραμμές μέσα στούς κόλπους τῆς μεσαίας καί τῆς ἐργατικῆς τάξης συχνά ἔχαναν τό νόημά τους, καθώς οἱ νεαρώτεροι ἐργάτες καί φοιτητές ἀνακάλυπταν πώς τά αἰτήματά τους ἦταν παρόμοια: ἀπελευθέρωση ἀπό ἕνα καταπιεστικό ἐξουσιαστικό σύστημα (πανεπιστήμιο ἤ ἐργοστάσιο) καί τό δικαίωμα ν' ἀποφασίζουν γιά τή ζωή τους.

Ὁ λαός τῆς Γαλλίας βρέθηκε στό χεῖλος τῆς καθολικῆς ἐπανάστασης. Μιά γενική ἀπεργία εἶχε παραλύσει τή χώρα. Οἱ φοιτητές εἶχαν καταλάβει τά πανεπιστήμια καί οἱ ἐργάτες τά ἐργοστάσια. Ἐκεῖνο πού ἔμενε νά γίνει ἦταν οἱ ἐργάτες νά δ ο υ λ έ ψ ο υ ν μόνοι τους τά ἐργοστάσια, νά ἀναλάβουν ἄμεση δράση καί νά μή συμβιβαστοῦν μέ τίποτα λιγότερο ἀπό τήν γενικευμένη αὐτοδιεύθυνση. Δυστυχῶς, αὐτό δέ συνέβηκε. Ἡ ἐξουσιαστική πολιτική καί οἱ γραφειοκρατικές μέθοδοι δέν ξεπερνιοῦνται εὔκολα, καί τά πιό πολλά ἀπό τά κυριότερα Γαλλικά ἐργατικά συνδικάτα ἦταν φορτωμένα καί μέ τά δύο. Ὅπως καί στήν Ἱσπανία, τό Κομμουνιστικό Κόμμα δούλευε ἐνάντια στίς ἄμεσες καί αὐθόρμητες ἐνέργειες τοῦ λαοῦ στούς δρόμους: ἡ Ἐπανάσταση πρέπει νά ἐπιβληθεῖ ἀπό τά πάνω. Οἱ ἀρχηγοί τῆς CGT (τοῦ Κομμουνιστικοῦ Ἐργατικοῦ συνδικάτου) προσπάθησαν νά ἐμποδίσουν τίς ἐπαφές ἀνάμεσα στούς φοιτητές καί τούς ἐργάτες, καί γρήγορα ἡ ὕπαρξη

μιᾶς ἑνωμένης ἀριστερᾶς ἔγινε ἀδύνατη. Καθώς ὁ Ντεγκώλ καί ἡ ἀστυνομία κινητοποιοῦσαν τίς δυνάμεις τους καί ξεσποῦσε ἀκόμα μεγαλύτερη βία, πολλοί ἀπεργοί ἀποδέχτηκαν περιορισμένα αἰτήματα (καλύτερο μισθό, λιγότερες ὧρες ἐργασίας κλπ.) καί ξαναγύρισαν στίς δουλειές τους. Οἱ φοιτητές συνέχισαν τήν ὅλο καί πιό αἱματηρή ἀντιπαράθεσή τους μέ τήν ἀστυνομία, ἀλλά ἡ ἀποφασιστική στιγμή εἶχε περάσει. Γύρω στό τέλος τοῦ Ἰούνη, ἡ Γαλλία εἶχε ἐπιστρέψει στήν «ὁμαλότητα» κάτω ἀπό τό ἴδιο παλιό καθεστώς τοῦ Ντε Γκώλ.

Αὐτό πού συνέβηκε στή Γαλλία τό 1968 εἶναι ζωτικά συνδεδεμένο μέ τήν Ἱσπανική Ἐπανάσταση τοῦ 1936· καί στίς δυό περιπτώσεις οἱ ἀρχές τοῦ ἀναρχισμοῦ ὄχι μόνο συζητήθηκαν, ἀλλά καί ἐφαρμόστηκαν. Τό γεγονός ὅτι οἱ Γάλλοι ἐργάτες δέν κατάφεραν ποτέ νά ὑλοποιήσουν ἱκανοποιητικά τήν αὐτοδιεύθυνση, μπορεῖ νά συνέβηκε ἐπειδή ὁ ἀναρχοσυνδικαλισμός δέν ἦταν τόσο διαδεδομένος στή Γαλλία τά χρόνια πού προηγήθηκαν τοῦ 1968, ὅπως ἦταν στήν Ἱσπανία πρίν τό 1936. Βέβαια, αὐτό εἶναι μιά ὑπεραπλοποίηση· οἱ ἑρμηνεῖες γιά τήν «ἀποτυχία» μιᾶς ἐπανάστασης μπορεῖ νά συνεχίσουν νά δίδονται ἐπ' ἄπειρο. Αὐτό πού ἔχει σημασία ἐδῶ, γιά μιά ἀκόμα φορά, εἶναι τό γεγονός ὅτι συνέβηκε. Ὁ Μάης καί ὁ Ἰούνης 1968 διαψεύδουν τήν κοινή πεποίθηση ὅτι ἡ ἐπανάσταση εἶναι ἀδύνατη σέ μιά ἀναπτυγμένη καπιταλιστική χώρα. Τά παιδιά τῆς Γαλλικῆς μεσαίας καί ἐργατικῆς τάξης, μεγαλωμένα μέσα στήν παθητικότητα, τόν ἀλόγιστο καταναλωτισμό, καί/ἤ τήν ἀλλοτριωμένη ἐργασία, ἀπόρριπταν πολύ περισσότερα ἀπό τόν καπιταλισμό. Ἀμφισβητοῦσαν τήν ἴδια τήν ἐξουσία, ἀπαιτώντας τό δικαίωμα γιά μιά ἐλεύθερη ζωή, *πού νά ἔχει νόημα*. Οἱ αἰτίες, λοιπόν, γιά μιά ἐπανάσταση στή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία δέν περιορίζονται πιά στήν πεῖνα καί στήν ὑλική σπάνη· περιλαμβάνουν τήν ἐπιθυμία γιά τήν ἀνθρώπινη ἀπελευθέρωση ἀπό ὅλες τίς μορφές ἐξουσίας, στήν οὐσία, μιά ριζική ἀλλαγή στήν ἴδια τήν «ποιότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς».[12] Θεωροῦν δεδομένη τήν ἀναγκαιότητα μιᾶς ἐλευθεριακῆς κοινωνίας. Ὁ ἀναρχισμός δέν μπορεῖ πιά νά θεωρηθεῖ σάν ἀναχρονισμός.

Λέγεται συχνά ὅτι οἱ ἀναρχικοί ζοῦν σ' ἕνα ὀνειρικό μελλοντικό κόσμο καί δέν βλέπουν τά πράγματα πού συμβαίνουν σήμερα. Τά βλέπουμε πάρα πολύ καλά, καί μέ τά ἀληθινά τους χρώματα, κι αὐτό εἶναι πού μᾶς κάνει νά κουβαλᾶμε τό τσεκούρι μέσα στό δάσος τῶν προκαταλήψεων πού μᾶς περιβάλλει.[13] — Πέτρος Κροπότκιν.

Ὑπάρχουν δυό βασικές αἰτίες γιά τίς ὁποῖες ναυάγησε ἡ ἐπανάσταση στή Γαλλία: (1) ἡ ἀνεπαρκής προετοιμασία στή θεωρία καί τήν πρακτική τοῦ ἀναρχισμοῦ καί (2) ἡ τεράστια δύναμη τοῦ κράτους σέ συνδυασμό μέ τόν αὐταρχισμό καί τή γραφειοκρατία σέ πιθανά συμπαθοῦσες ὁμάδες τῆς ἀριστερᾶς. Στήν Ἱσπανία, ἡ ἐπανάσταση ὑπῆρξε πιό ἐκτεταμένη καί ἀποφασιστική, ἐξαιτίας τῆς πιό ἐκτεταμένης προετοιμασίας. Ὅμως καί ἐκείνη συντρίφτηκε τελικά ἀπό τό φασιστικό Κράτος καί τούς ἐξουσιαστές ἀριστερούς. Ἔχει σημασία νά πάρουμε ὑπόψη μας αὐτούς τούς δύο παράγοντες ἀναφορικά μέ τήν σημερινή κατάσταση στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες. Δέν ἀντιμετωπίζουμε μονάχα ἕνα ἰσχυρό Κράτος τοῦ ὁποίου οἱ ἔνοπλες δυνάμεις, ἡ ἀστυνομία, καί τά πυρηνικά ὅπλα θά μποροῦσαν νά καταστρέψουν στή στιγμή ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο εἶδος, ἀλλά καί ἕνα πλατιά διάχυτο σεβασμό γιά τήν ἐξουσία καί τίς ἱεραρχικές δομές, τῶν ὁποίων ἡ διαιώνιση ἐξασφαλίζεται καθημερινά διαμέσου τοῦ εἴδους ἐκείνου τῆς σπιτικῆς παθητικότητας πού ἀναπαράγεται ἀπό τήν οἰκογένεια, τό σχολεῖο, τήν ἐκκλησία, καί τήν ὀθόνη τῆς τηλεόρασης. Ἐπιπλέον, οἱ ΕΠΑ εἶναι μιά μεγάλη χώρα, μέ μικρή καί σποραδική μονάχα ἱστορία ἀναρχικῆς δραστηριότητας. Θά φαινόταν ὅτι ὄχι μόνο εἴμαστε ἀπροετοίμαστοι, ἀλλά κι ὅτι ἐπισκιαζόμαστε στήν κυριολεξία ἀπό ἕνα Κράτος πιό ἰσχυρό ἀπό ἐκεῖνα τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἱσπανίας μαζί. Τό νά ποῦμε ὅτι ἀντιμετωπίζουμε τρομερή ἀνισότητα δυνάμεων εἶναι σά νά μή λέμε τίποτε.

Ἀλλά ποῦ μᾶς ὁδηγεῖ τό νά ὁρίζουμε τόν ἐχθρό σάν ἕνα ἀδυσώπητο γίγαντα πού εἶναι ἀδύνατο νά νικηθεῖ; Ἄν δέν ἀφεθοῦμε νά παραλύσουμε ἀπό τή μοιρολατρία καί τή ματαιότητα, αὐτό θά μποροῦσε νά μᾶς ἀναγκάσει νά ξαναορίσουμε τήν ἐπανάσταση μ' ἕνα τρόπο πού θά συγκέντρωνε τήν προσοχή στόν ἀναρχοφεμινισμό, σάν τό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο θά δοῦμε τόν ἀγώνα γιά τήν ἀνθρώπινη ἀπελευθέρωση. Οἱ γυναῖκες εἶναι ἐκεῖνες πού κρατᾶνε τώρα τό κλειδί γιά τίς νέες ἀντιλήψεις τῆς ἐπανάστασης, οἱ γυναῖκες εἶναι πού συνειδητοποιοῦν ὅτι ἡ ἐπανάσταση δέν μπορεῖ πιά νά σημαίνει τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας, ἤ τόν ἐξουσιασμό μιᾶς ὁμάδας ἀπό μιά ἄλλη — σέ ὁποιαδήποτε περίπτωση, γιά ὁποιοδήποτε χρονικό διάστημα. Ἡ ἴδια ἡ ἐξουσία εἶναι πού πρέπει νά καταργηθεῖ. Ἡ ἴδια ἡ ἐπιβίωση τοῦ πλανήτη ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτό. Δέν μποροῦμε πιά νά ἐπιτρέπουμε στούς ἄντρες νά χρησιμοποιοῦν τό περιβάλλον ἀσυνείδητα γιά τό δικό τους συμφέρον, ὅπως ἀκριβῶς δέν μποροῦμε πιά νά τούς ἐπιτρέπουμε νά καταστρέφουν συστηματικά ὁλόκληρες φυλές ἀνθρώπινων ὄντων. Ἡ παρουσία τῆς ἱεραρχίας καί τοῦ ἐξουσιαστικοῦ τρόπου σκέψης ἀπειλοῦν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξή μας καί τήν ὕπαρξη τοῦ πλανήτη. Ἡ παγκόσμια ἀπελευ-

θέρωση καί ἡ ἐλευθεριακή πολιτική ἔχουν γίνει ἀ π α ρ α ί τ η τ α, ὄχι ἁπλῶς πιά οὐτοπικά, κούφια, ὄνειρα. Πρέπει νά «κατακτήσουμε τίς συνθῆκες ζωῆς γιά νά ἐπιβιώσουμε».[14]

Τό νά συγκεντρώσουμε τήν προσοχή στόν ἀναρχοφεμινισμό σάν τό ἀπαραίτητο ἐπαναστατικό πλαίσιο γιά τόν ἀγώνα μας, δέ σημαίνει ὅτι ἀρνούμαστε τήν τεράστια εὐθύνη τοῦ καθήκοντος πού ἔχουμε μπροστά μας. Π ρ α γ μ α τ ι κ ά, βλέπουμε «πάρα πολύ καλά» τίς θεμελιακές αἰτίες τῆς καταπίεσής μας καί τήν τρομερή δύναμη τοῦ Ἐχθροῦ. Ἀλλά βλέπουμε ἐπίσης ὅτι ἡ ἔξοδος ἀπό τόν θανάσιμο ἱστορικό κύκλο τῶν ἀνολοκλήρωτων, ἤ ἀποτυχημένων ἐπαναστάσεων ἀπαιτεῖ ἀπό μᾶς νέους ὁρισμούς καί νέες τακτικές — τέτοιες πού νά ὁδηγοῦν στό εἶδος ἐκεῖνο τῆς διαδικασίας «ὑπονόμευσης»[15] πού περιγράφεται ἀργότερα στό κεφάλαιο «Κάνοντας τήν Οὐτοπία Πραγματική». Σά γυναῖκες, εἴμαστε ἰδιαίτερα κατάλληλες γιά νά πάρουμε μέρος σ' αὐτή τή διαδικασία. Ζώντας αἰῶνες μέσα στήν ἀφάνεια, ἔχουμε μάθει νά εἴμαστε συγκαλυμμένες, διακριτικές, πανοῦργες, σιωπηλές, ἐπίμονες, ἔντονα εὐαίσθητες καί ἐπιτήδειες στήν ἐπικοινωνία.

Γιά νά μπορέσουμε νά ἐπιβιώσουμε, μάθαμε νά ὑφαίνουμε δίχτυα ἀντάρσίας πού ἦταν ἀόρατα στό «κυριαρχικό» μάτι.

> Ξέρουμε πώς μοιάζει μιά μπόττα
> ὅταν τή βλέπεις ἀπό κάτω,
> ξέρουμε τή φιλοσοφία τῆς μπόττας...
>
> Γρήγορα θά εἰσβάλουμε σάν ἀγριόχορτα,
> παντοῦ, ἀλλά ἀργά·
> τά σκλαβωμένα φυτά θά ἐπαναστατήσουν
> μαζί μας, οἱ φράχτες θά γκρεμιστοῦν,
> οἱ τοῖχοι θά ραγίσουν καί θά πέσουν,
>
> δέν θά ὑπάρχουν πιά ἄλλες μπόττες.
> Στό μεταξύ τρῶμε χῶμα
> καί κοιμώμαστε· περιμένουμε
> κάτω ἀπ' τά πόδια σας.
> Ὅταν ποῦμε Ἐπίθεση
> δέ θ' ἀκούσετε τίποτα
> στήν ἀρχή.[16]

Ἡ ἀναρχική προετοιμασία δέν εἶναι ἀνύπαρκτη σ' αὐτή τή χώρα. Ὑπάρχει στίς σκέψεις καί στίς πράξεις γυναικῶν πού προετοιμάζονται (συχνά χωρίς νά τό ξέρουν) γιά μιά ἐπανάσταση πού οἱ μορφές της θά συντρίψουν τό ἱστορικό ἀναπόφευκτο καί αὐτή καθαυτή τήν πορεία τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας.

Ὁ Ἀναρχισμός καί τό Γυναικεῖο Κίνημα

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἀδελφοσύνης ἀνάμεσα στίς γυναῖκες εἶναι μιά μοναδική ἀπειλή, γιατί κατευθύνεται ἐνάντια στό βασικό κοινωνικό καί ψυχικό μοντέλο τῆς ἱεραρχίας καί τῆς ἐξουσίας...17

Μαίρυ Ντάλυ

Σέ ὁλόκληρη τή χώρα ἄρχισαν νά λειτουργοῦν ὁμάδες γυναικῶν χωρίς τή δομή, τούς ἀρχηγούς, καί τούς ὑπόλοιπους ὑπηρέτες γενικῶν καθηκόντων τῆς ἀντρικῆς ἀριστερᾶς, δημιουργώντας ἀνεξάρτητα καί ταυτόχρονα, ὀργανώσεις παρόμοιες μ' ἐκεῖνες τῶν ἀναρχικῶν πολλῶν δεκάδων χρόνων καί τόπων. Καί δέν εἶναι τυχαῖο.18

Κάθυ Λήβαϊν

Δέν ἀναφέρθηκα στό θέμα τοῦ ρόλου τῶν γυναικῶν στήν Ἱσπανία καί τή Γαλλία, μιά καί μπορεῖ νά συνοψιστεῖ μέ μιά λέξη — ἀπαράλλαχτα. Οἱ ἀρσενικοί ἀναρχικοί ἦταν ἀρκετά καλύτεροι ἀπό τούς ὑπόλοιπους ἀρσενικούς ἀναφορικά μέ τήν καθυπόταξη τῶν γυναικῶν.19 Γι' αὐτό καί ἡ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα γιά μιά φ ε μ ι ν ι σ τ ι κ ή ἀναρχική ἐπανάσταση. Ἀλλιῶς οἱ ἴδιες ἀκριβῶς οἱ ἀρχές στίς ὁποῖες βασίζεται ὁ ἀναρχισμός γίνονται τέλεια ὑποκρισία.

Τό τωρινό γυναικεῖο κίνημα καί ἡ ριζοσπαστική φεμινιστική ἀνάλυση τῆς κοινωνίας ἔχουν προσφέρει πολλά στήν ἐλευθεριακή σκέψη. Πράγματα, τό ἐπιχείρημά μου εἶναι ὅτι οἱ φεμινίστριες ἦταν γιά χρόνια ἀσυνείδητα ἀναρχικές καί στή θεωρία καί στήν πράξη. Τώρα χρειάζεται νά ἀντιληφθοῦμε σ υ ν ε ι δ η τ ά τίς σχέσεις μεταξύ ἀναρχισμοῦ καί φεμινισμοῦ καί νά χρησιμοποιήσουμε αὐτό τό πλαίσιο γιά τίς σκέψεις καί τίς πράξεις μας. Πρέπει νά εἴμαστε ἱκανές νά δοῦμε πολύ καθαρά ποῦ θέλουμε νά πᾶμε καί πῶς θά φτάσουμε ἐκεῖ. Γιά νά εἴμαστε πιό ἀποτελεσματικές, γιά νά δημιουργήσουμε τό μέλλον πού νιώθουμε ὅτι εἶναι ἐφικτό, πρέπει νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι αὐτό πού θέλουμε δέν εἶναι μιά ἀλλαγή, ἀλλά ἕνας ὁλοκληρωτικός μ ε τ α σ χ η μ α τ ι σ μ ό ς.

Ἡ ριζοσπαστική φεμινιστική προοπτική εἶναι σχεδόν γνήσιος ἀναρχισμός. Ἡ βασική θεωρία ὁρίζει τήν πυρηνική οἰκογένεια σάν τή βάση ὅλων τῶν ἐξουσιαστικῶν συστημάτων. Τό μάθημα πού μαθαίνει τό παιδί, ἀπ' τόν πατέρα ὡς τό δάσκαλο, τό ἀφεντικό, τό Θεό, εἶναι νά ΥΠΑΚΟΥΕΙ τή μεγάλη ἀνώνυμη φωνή τῆς ἐξουσίας. Τό νά περάσεις ἀπό τήν παιδική ἡλικία στήν ἐνηλικίωση, σημαίνει νά γίνεις ἕνα ὥριμο, ἄβουλο πλάσμα, ἀνίκανο νά ἀμφισβητήσει ἤ ἀκόμα καί νά σκεφτεῖ καθαρά. Περνᾶμε στή μέση ἡλικία,

πιστεύοντας όλα όσα μάς λένε καί αποδεχόμενες/οι μουδιασμένα τήν καταστροφή τής ζωής γύρω μας.

Αυτό μέ τό όποιο ασχολούνται οί φεμινίστριες είναι μιά διαδικασία πού γαμάει τή σκέψη — ή αντρική εξουσιαστική στάση απέναντι στόν εξωτερικό κόσμο, πού επιτρέπει μονάχα σχέσεις υποκειμένου - αντικειμένου. Ή παραδοσιακή αρσενική πολιτική υποδιδάζει τούς ανθρώπους σέ αντικείμενα καί ύστερα τούς εξουσιάζει καί τούς χειραγωγεί γιά χάρη αφηρημένων «σκοπών». Οί γυναίκες, από τήν άλλη μεριά, προσπαθούν νά αναπτύξουν μιά συνείδηση τού «Άλλου» σέ κάθε χώρο. Θεωρούμε τίς σχέσεις υποκειμένου μέ υποκείμενο όχι μόνο επιθυμητές, αλλά καί αναγκαίες. (Πολλές από μάς έχουμε αποφασίσει νά δουλεύουμε μαζί καί νά αγαπάμε μόνο γυναίκες - τέτοιου είδους σχέσεις είναι πολύ πιό υποφερτές). Δουλεύουμε μαζί γιά νά επεκτείνουμε τήν κατανόησή μας γιά τά άλλα όντα καί γιά νά ταυτοστούμε μ' αυτά έξω από τόν εαυτό μας, αντί νά τά αντικειμενοποιούμε καί νά τά χρησιμοποιούμε ασυνείδητα. Στό σημείο αυτό, ό σεβασμός γιά τή ζωή είναι μιά προϋπόθεση γιά τήν ίδια μας τήν επιβίωση.

Ή ριζοσπαστική φεμινιστική θεωρία κριτικάρει επίσης καί τό αντρικό ιεραρχικό μοντέλο σκέψης, στό όποιο ή λογική κυριαρχεί πάνω στόν αισθησιασμό, ή διάνοια πάνω στή διαίσθηση καί συνεχεί» διχασμοί καί πολώσεις (ενεργητικό/παθητικό, παιδί/μεγάλος, λογικό/παράλογο, εργασία/παιχνίδι, αυθορμητισμός/οργάνωση) μάς αποξενώνουν από τήν εμπειρία τού νού καί τού σώματος σάν Σ ύ ν ο λ ο καί από τό Σ υ ν ε χ έ ς τής ανθρώπινης εμπειρίας. Οί γυναίκες προσπαθούν νά απελευθερωθούν απ' αυτούς τούς διαχωρισμούς, νά ζήσουν σέ αρμονία μέ τό σύμπαν σάν ολοκληρωμένα, ακέραια ανθρώπινα πλάσματα αφιερωμένα στή συλλογική θεραπεία τών ατομικών μας πληγών καί διχασμών.

Στή σφαίρα τής πρακτικής, μέσα στό Γυναικείο Κίνημα, οί φεμινίστριες είχαν καί επιτυχίες καί αποτυχίες αναφορικά μέ τήν κατάργηση τής ιεραρχίας καί τής κυριαρχίας. Πιστεύω ότι οί γυναίκες συχνά μιλάνε καί δρούν σάν «διαισθητικές» αναρχικές, δηλαδή π λ η σ ι ά ζ ο υ μ ε ή π ρ ο σ ε γ γ ί ζ ο υ μ ε μιά απόλυτη άρνηση τής πατριαρχικής σκέψης καί οργάνωσης. Αυτή ή προσέγγιση όμως εμποδίζεται από τίς ισχυρές καί ύπουλες μορφές πού παίρνει ή πατριαρχία — στή σκέψη μας καί στίς σχέσεις μας μεταξύ μας. Τό νά ζούμε καί ν' αναπτυσσόμαστε μέσα σέ μιά εξουσιαστική κουλτούρα, μάς εμποδίζει νά κάνουμε αυτή τήν σπουδαία σύνδεση ανάμεσα στόν φεμινισμό καί τόν αναρχισμό. Όταν λέμε ότι πολεμάμε τήν πατριαρχία, δέν είναι πάντα ξεκάθαρο σέ όλες μας ότι αυτό σημαίνει νά πολεμάμε κάθε ιεραρχία, κάθε ηγεσία, κάθε κυβέρνηση, καί τήν ίδια τήν ιδέα τής εξουσίας. Οί

ἐνσταχτώδικες παρορμήσεις μας γιά συλλογική δουλειά καί μικρές ὁμάδες χωρίς ἀρχηγούς, εἶναι ἀναρχικές, ἀλλά στίς περισσότερες περιπτώσεις δέν τίς ἔχουμε ὀ ν ο μ ά σ ε ι ἔτσι. Καί αὐτό εἶναι σημαντικό, γιατί μιά κατανόηση τοῦ φεμινισμοῦ σάν ἀναρχισμοῦ θά μποροῦσε νά ἀποτελέσει γιά τίς γυναῖκες τήν ἀφετηρία γιά νά περάσουν ἀπό τό ρεφορμισμό καί τίς προσωρινές λύσεις σέ μιά ἐπαναστατική σύγκρουση μέ τήν οὐσιαστική φύση τῆς ἐξουσιαστικῆς πολιτικῆς.

Ἄν θέλουμε ν' «ἀνατρέψουμε τήν πατριαρχία», χρειάζεται νά μιλήσουμε γιά τόν ἀναρχισμό, νά ξέρουμε ἀκριβῶς τί σημαίνει, καί νά χρησιμοποιήσουμε αὐτό τό πλαίσιο γιά νά μεταμορφώσουμε τόν ἑαυτό μας καί τή δομή τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Φεμινισμός δέν σημαίνει μιά κορπορατιβίστικη γυναικεία ἐξουσία ἤ μιά γυναίκα Πρόεδρο· σημαίνει νά μήν ὑπάρχει κορπορατιβίστικη ἐξουσία ἤ μιά γυναίκα Πρόεδρος. Ἡ τροποποίηση τῆς διάταξης τοῦ Συντάγματος γιά τά Ἴσα Δικαιώματα δέ θά ἀλλάξει τήν κοινωνία· θά δώσει μονάχα στίς γυναῖκες τό «δικαίωμα» νά ἐνσωματωθοῦν σέ μιά ἱεραρχική οἰκονομία. Τό νά ἀμφισβητοῦμε τό σεξισμό σημαίνει νά ἀμφισβητοῦμε ὁ λ ό κ λ η ρ η τήν ἱεραρχία — οἰκονομική, πολιτική καί προσωπική. Κι αὐτό σημαίνει μιάν ἀναρχοφεμινιστική ἐπανάσταση.

Εἰδικότερα, πότε οἱ φεμινίστριες ἦταν ἀναρχικές και πότε ἔπαψαν νά 'ναι; Καθώς ἁπλώθηκε στή χώρα τό δεύτερο κύμα φεμινισμοῦ, γύρω στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 60, οἱ μορφές πού ἔπαιρναν συχνά οἱ γυναικεῖες ὁμάδες ἀντανακλοῦσαν μία ἀνομολόγητη ἐλευθεριακή συνείδηση. Ἀντιδρώντας ἐνάντια στά ἀνταγωνιστικά παιχνίδια τῆς ἐξουσίας, τήν ἀπρόσωπη ἱεραρχία, καί τίς τακτικές μαζικῆς ὀργάνωσης τῆς ἀντρικῆς πολιτικῆς, οἱ γυναῖκες χωρίστηκαν σέ μικρές ὁμάδες συνειδητοποίησης χωρίς ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖες ἀσχολοῦνταν μέ προσωπικά θέματα τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Πρόσωπο μέ πρόσωπο, προσπαθήσαμε νά φτάσουμε στή βασική αἰτία τῆς καταπίεσής μας, μέ τό νά μοιραζόμαστε τίς μέχρι τώρα περιφρονημένες ἀντιλήψεις καί ἐμπειρίες μας. Μάθαμε, ἡ μιά ἀπ' τήν ἄλλη, ὅτι ἡ πολιτική δέν βρίσκεται «ἐκεῖ ἔξω» ἀλλά μέσα στή σκέψη καί τό σῶμα μας καί ἀνάμεσα στά ἄτομα. Οἱ προσωπικές σχέσεις μποροῦσαν καί πράγματα μᾶς καταπίεζαν σάν πολιτική τάξη. Ἡ δυστυχία καί τό μῖσος πού νιώθαμε γιά τούς ἑαυτούς μας ἦταν ἕνα ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῆς ἀντρικῆς κυριαρχίας στό σπίτι, στό δρόμο, στή δουλειά, καί στήν πολιτική ὀργάνωση.

Ἔτσι, σέ πολλές ἄσχετες μεταξύ τους περιοχές τῶν Ε.Π.Α., οἱ ὁμάδες συνειδητοποίησης ἀναπτύχθηκαν σάν μιά αὐθόρμητη, ἄμεση (ἀντί)δραση στίς πατριαρχικές δομές. Ἡ ἔμφαση στή μικρή ὁμάδα σάν τή βασική μονάδα ὀργάνωσης, στό προσωπικό καί τό πο-

λιτικό, στόν ἀντιεξουσιασμό, καί στήν αὐθόρμητη ἄμεση δράση, ἦταν στήν οὐσία ἀναρχική. Ἀλλά πού ἦταν τά χρόνια ὁλόκληρα προετοιμασίας πού γέννησαν τίς Ἱσπανικές ἐπαναστατικές δραστηριότητες; Ἡ δομή τῶν γυναικείων ὁμάδων ἔμοιαζε καταπληκτικά μ' ἐκείνη τῶν ἀναρχικῶν συγγενικῶν ὁμάδων μέσα στά ἀναρχοσυνδικαλιστικά συνδικάτα στήν Ἱσπανία, τή Γαλλία καί πολλές ἄλλες χῶρες. Κι ὅμως, δέν ὀνομαστήκαμε ἀναρχικές καί δέν ὀργανωθήκαμε συνειδητά γύρω ἀπό τίς ἀρχές τοῦ ἀναρχισμοῦ. Ἐκείνη τήν ἐποχή δέν εἴχαμε οὔτε «ὑπόγειο» δίκτυο ἐπικοινωνίας, οὔτε μοιραζόμαστε τίς ἰδέες καί τίς ἱκανότητές μας. Ὁ ἀναρχισμός σάν ἀκαθόριστο ἰδανικό ὑπῆρχε στή σκέψη μας, προτοῦ ἀκόμα τό γυναικεῖο κίνημα γίνει κάτι παραπάνω ἀπό μιά χούφτα ἀπομονωμένες ὁμάδες πού ψάχνουν γιά ἀπαντήσεις στά σκοτεινά.

Πιστεύω ὅτι αὐτό βάζει τίς γυναῖκες στή μοναδική θέση τοῦ νά εἶναι οἱ φορεῖς μιᾶς «ὑπόγειας» ἀναρχικῆς συνείδησης ἡ ὁποία, ἄν διαρθρωθεῖ καί συγκεκριμενοποιηθεῖ, μπορεῖ νά μᾶς φέρει πιό κοντά ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη ὁμάδα στήν πραγματοποίηση τῆς καθολικῆς ἐπανάστασης. Ὁ διαισθητικός ἀναρχισμός τῶν γυναικῶν, ἄν ὀξυνθεῖ καί ξεκαθαριστεῖ, εἶναι ἕνα ἀπίστευτο ἅλμα μπροστά (ἤ πάνω) στόν ἀγώνα γιά τήν ἀνθρώπινη ἀπελευθέρωση. Ἡ ριζοσπαστική φεμινιστική θεωρία χαιρετίζει τό φεμινισμό σάν τήν Ὕστατη Ἐπανάσταση. Αὐτό εἶναι ἀλήθεια ἄν, καί μονάχα ἄν, ἀναγνωρίσουμε καί διεκδικήσουμε τίς ἀναρχικές μας ρίζες. Στό βαθμό πού δέν καταφέρνουμε νά δοῦμε τή σύνδεση τοῦ φεμινισμοῦ μέ τόν ἀναρχισμό, περιορίζουμε τή δυνατότητα γιά ἐπανάσταση καί παγιδευόμαστε στήν «παλιά ἀντρική, πολιτική ρουτίνα». Εἶναι πιά καιρός νά πάψουμε νά ψαχουλεύουμε στά σκοτεινά καί νά δοῦμε τί ἔχουμε κάνει καί τί κάνουμε μέσα στά πλαίσια τοῦ πού θέλουμε τελικά νά βρεθοῦμε.

Οἱ ὁμάδες συνειδητοποίησης ἦταν μιά καλή ἀρχή, ἀλλά συχνά ἀποτελματώθηκαν τόσο πολύ, συζητώντας προσωπικά προβλήματα, πού δέν κατόρθωσαν νά κάνουν τό ἅλμα γιά νά περάσουν στήν ἄμεση δράση καί τήν πολιτική σύγκρουση. Οἱ ὁμάδες πού ὀργανώθηκαν γύρω ἀπό ἕνα συγκεκριμένο θέμα ἤ σχέδιο βρῆκαν μερικές φορές ὅτι ἡ «τυραννία τῆς ἀδομικότητας» μποροῦσε νά εἶναι τόσο καταστροφική ὅσο ἡ «τυραννία τῆς τυραννίας».20 Ἡ ἀποτυχία νά συνδυάσουμε ἁρμονικά τήν ὀργάνωση μέ τόν αὐθορμητισμό, προκάλεσε συχνά τήν ἀνάδειξη σάν ἀρχηγῶν, ἐκείνων πού διέθεταν περισσότερες ἱκανότητες ἤ προσωπικά χαρίσματα. Ἐπιπλέον, ἔκανε ἐκεῖνες πού βρέθηκαν μπλεγμένες σέ διαμάχες, ρευστές καταστάσεις καί ἀγῶνες γιά τήν ἐξουσία, νά νιώσουν πίκρα καί ἀπογοήτευση. Ὅλο αὐτό κατέληγε πολύ συχνά εἴτε σέ ὁλοκληρωτική ἀποτυχία εἴτε σέ σπασμωδική ὑποστήριξη τοῦ «αὐτό πού χρειαζόμαστε

«είναι περισσότερη δομή» (μέ τήν παλιά ανδρική πάνω-κάτω έννοια τῆς λέξης).

Γιά μιά ακόμα φορά, νομίζω ότι εκεῖνο πού έλειπε ήταν μιά εκφρασμένη μέ λόγια αναρχική ανάλυση. Ἡ οργάνωση δέ χρειάζεται νά καταπνίγει τόν αὐθορμητισμό ἤ νά ακολουθεῖ ιεραρχικά πρότυπα. Οἱ γυναικεῖες ομάδες ἤ σχέδια πού εἶχαν τή μεγαλύτερη επιτυχία, εἶναι εκεῖνες πού πειραματίστηκαν μέ διάφορες εὔκαμπτες δομές: τήν εναλλαγή τῶν καθηκόντων καί τῶν συντονιστῶν συζήτησης, τή συμμετοχή σέ όλες τίς ειδικότητες, τήν ἴση πρόσβαση στήν πληροφόρηση καί τούς πόρους, τή μή - μονοπωλημένη λήψη αποφάσεων, καί τό χρόνο γιά συζήτηση τῆς δυναμικῆς τῆς ομάδας. Αὐτό τό τελευταῖο δομικό στοιχεῖο εἶναι σημαντικό, γιατί εμπεριέχει μιά συνεχή προσπάθεια από τήν πλευρά τῶν μελῶν τῆς ομάδας νά προσέχουν, μήν τυχόν καί εμπλακοῦν στήν πολιτική τῆς εξουσίας. Ἄν οἱ γυναῖκες αφυπνώνονται λεκτικά στή συλλογική δουλειά, αὐτό απαιτεῖ ένα πραγματικό αγώνα γιά νά ξεμάθουν τήν παθητικότητα (γιά νά εξαλείψουν τούς «οπαδούς») καί νά μοιράζονται τίς ειδικότητες ἤ τίς γνώσεις (γιά νά αποφύγουν τούς «αρχηγούς»). Αὐτό δέν σημαίνει ότι δέν μποροῦμε νά εμπνευσθοῦμε ἤ κάθε μιά από τά λόγια καί τή ζωή τῶν άλλων· οἱ δυνατές πράξεις από δυνατά άτομα μποροῦν νά εἶναι μεταδοτικές καί άρα σημαντικές. Ἀλλά πρέπει νά προσέχουμε νά μή γλυστρίσουμε πίσω στά παλιά μοντέλα συμπεριφορᾶς.

Ἀπό τή θετική πλευρά, ἡ δομή πού παρουσιάζεται στό γυναικεῖο κίνημα τά τελευταῖα χρόνια έχει ακολουθήσει σέ γενικές γραμμές ένα αναρχικό μοντέλο μικρῶν ομάδων, πού ασχολοῦνται μέ συγκεκριμένα προγράμματα καί πού πλέκουν διαρκῶς ένα υπόγειο δίκτυο επικοινωνίας καί συλλογικῆς δράσης γύρω από συγκεκριμένα ζητήματα. (Κέντρα γιά τήν Ἀντιμετώπιση τοῦ Βιασμοῦ, Κολλεκτίβες γιά τή Γυναικεία Ὑγεία). Ἡ μερική επιτυχία στήν αποφυγή αρχηγῶν - «αστέρων» καί ἡ διάδοση τῶν μικρῶν προγραμμάτων δράσης σέ όλη τήν χώρα έχουν κάνει εξαιρετικά δύσκολο γιά τό γυναικεῖο κίνημα νά περιοριστεῖ σέ ένα μοναδικό πρόσωπο ἤ ομάδα. Ὁ φεμινισμός εἶναι ένα τέρας μέ πολλά κεφάλια καί δέν μπορεῖ νά καταστραφεῖ μέ ένα καί μόνο αποκεφαλισμό. Ἁπλωνόμαστε καί μεγαλώνουμε μέ τρόπους πού εἶναι ακατανόητοι στήν ιεραρχική νοοτροπία.

Αὐτό όμως δέ σημαίνει ότι υποτιμᾶμε τήν τεράστια δύναμη τοῦ εχθροῦ. Ἡ πιό ὕπουλη μορφή πού μπορεῖ νά πάρει αὐτή ἡ δύναμη εἶναι ἡ αφομοίωση, πού τρέφεται από οποιαδήποτε μυωπική, αντιαναρχική θεώρηση τοῦ φεμινισμοῦ σάν μιά απλή «κοινωνική αλλαγή». Τό νά νομίζουμε πώς ὁ σεξισμός εἶναι ένα κακό πού μπορεῖ νά ξεριζωθεῖ μέ τήν συμμετοχή τῶν γυναικῶν στά πράγματα όπως

ἔχουν, εἶναι σάν νά ἐξασφαλίζουμε τή διαιώνιση τῆς κυριαρχίας καί τῆς καταπίεσης. Ὁ «Φεμινιστικός» καπιταλισμός εἶναι ἕνας ἀντιφατικός ὅρος. Ὅταν ἐγκαθιδρύουμε γυναικεῖες πιστωτικές ἑνώσεις, ἑστιατόρια, βιβλιοπωλεῖα κλπ., θά πρέπει νά μᾶς εἶναι ξεκάθαρο ὅτι τό κάνουμε γιά τήν ἐπιβίωσή μας, μέ σκοπό νά δημιουργήσουμε ἕνα ἀντι-σύστημα, οἱ διαδικασίες τοῦ ὁποίου ἀντικρούουν καί ἀμφισβητοῦν τόν ἀνταγωνισμό, τήν κερδοσκοπία, καί ὅλες τίς μορφές τῆς οἰκονομικῆς καταπίεσης. Πρέπει νά ἀφοσιωθοῦμε στό νά «ζήσουμε στό περιθώριο», μέσα στίς ἀντικαπιταλιστικές, μή-καταναλωτικές ἀξίες. Αὐτό πού χρειαζόμαστε δέν εἶναι οὔτε ἡ ἐνσωμάτωση, οὔτε ἕνα πραξικόπημα πού θά «μετέφερε τήν ἐξουσία ἀπό τή μιά ὁμάδα ἀγοριῶν σέ ἄλλη ὁμάδα ἀγοριῶν».22 Αὐτό πού ζητᾶμε δέν εἶναι τίποτα λιγότερο ἀπό τήν καθολική ἐπανάσταση, ἐπανάσταση πού οἱ μορφές της πλάθουν ἕνα μέλλον πού εἶναι ἀπραγματοποίητο μέ τήν ἀδικία, τήν κυριαρχία, ἤ τήν ἔλλειψη σεβασμοῦ γιά τήν ἀτομική ποικιλία — μέ λίγα λόγια τήν ἀναρχοφεμινιστική ἐπανάσταση. Πιστεύω ὅτι οἱ γυναῖκες ἤξεραν πάντα τό δρόμο γιά τήν ἀνθρώπινη ἀπελευθέρωση· χρειάζεται μονάχα νά ἀποτινάξουμε τίς ἀντρικές μορφές πολιτικῆς καί τ' ἀποφθέγματα πού ἔχουν ξεμείνει καί νά συγκεντρώσουμε τίς προσπάθειές μας στή δική μας ἀναρχική γυναικεία ἀνάλυση.

Ποῦ βαδίζουμε ἀπό δῶ καὶ πέρα; Κάνοντας τὴν οὐτοπία πραγματικότητα

«Ἄ, τό δραμά σας εἶναι ρομαντικές σαχλαμάρες, ἀνόητη θρησκοληψία, εὔθραυστος ἰδεαλισμός». «Σᾶς ἀρέσει ἡ ποίηση ἐπειδή δέν μπορεῖτε νά δώσετε συγκεκριμένες λεπτομέρειες». Αὐτά λέει ἡ φωνοῦλα στό πίσω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ μου (σου;). Ἀλλά τό μπροστινό μέρος τοῦ κεφαλιοῦ μου ξέρει πώς ἄν ἦσουν ἐδῶ δίπλα μου, θά μιλούσαμε. Καί πώς μέ τήν κουβέντα μας θά ἔβγαιναν (συγκεκριμένες, λεπτομερεῖς) περιγραφές γιά τό πῶς θά μποροῦσε νά γίνει αὐτό κι ἐκεῖνο, πῶς θά μποροῦσε νά ἐπιλυθεῖ αὐτό κι ἐκεῖνο. Ἐκεῖνο πού στ' ἀλήθεια λείπει ἀπ' τ' δραμά μου εἶναι συγκεκριμένα, λεπτομερή, ἀνθρώπινα σώματα. Ἄν τά εἶχε δέ θά ἦταν ἕνα εὔθραυστο δραμα, θά ἦταν μιά πραγματικότητα μέ σάρκα καί ὀστά.23 — Σοῦ Νέγκριν.

Ἀντί τώρα νά ἀποθαρρυνόμαστε καί νά ἀπομονωνόμαστε, θά ἔπρεπε νά βρισκόμαστε στίς μικρές μας ὁμάδες, συζητώντας, σχεδιάζοντας, δημιουργώντας καί προκαλώντας ἀναστάτωση. Πρέπει πάντα νά συμμετέχουμε ἐνεργά στή φεμινιστική δραστηριότητα καί νά τή δημιουργοῦμε, γιατί ὅλες μας ἀναπτυσσόμαστε μέσα σ' αὐτή· χωρίς αὐτή οἱ γυναῖκες παίρνουν ἠρεμιστικά, τρελλαίνονται, καί αὐτοκτονοῦν.24 — Κάθυ Λήβαϊν.

Όσες από μᾶς ζήσαμε τήν ἔξαψη τῶν καθιστικῶν διαμαρτυριῶν τῶν πορειῶν, φοιτητικῶν ἀπεργιῶν, διαδηλώσεων, καί τῆς ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΡΑ, στή δεκαετία τοῦ '60, μπορεῖ νά εἴμαστε ἀπογοητευμένες καί κατηγορηματικά κυνικές, ἀναφορικά μέ τήν πιθανότητα νά συμβεῖ ὁτιδήποτε μέσα στή δεκαετία τοῦ 70. Τό νά παραιτηθοῦμε ἤ νά ὑποταχτοῦμε («ἀνοιχτός» γάμος; χίππικος καπιταλισμός; ὁ Γκουρού Μαχαράτζι;) φαίνεται πιό εὔκολο ἀπό τό νά ἀντιμετωπίσουμε δεκαετίες ἀγώνα, καί ἀκόμα μιά πιθανή τελική ἀποτυχία. Σ' αὐτό τό σημεῖο, μᾶς λείπει ἕνα γενικό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο νά δοῦμε τή διαδικασία τῆς ἐπανάστασης. Χωρίς αὐτό εἴμαστε καταδικασμένες στόν ἀδιέξοδο, ἀπομονωμένο ἀγώνα ἤ στήν ἀτομική λύση. Τό εἶδος τοῦ πλαισίου ἤ τοῦ σημείου συνάντησης πού προσφέρει ὁ ἀναρχοφεμινισμός, φαίνεται νά εἶναι ἡ προϋπόθεση γιά ὁποιαδήποτε πιθανή προσπάθεια πραγματοποίησης Οὐτοπικῶν σκοπῶν. Κοιτάζοντας τήν Ἱσπανία καί τή Γαλλία, μποροῦμε νά δοῦμε ὅτι ἡ ἀληθινή ἐπανάσταση «δέν εἶναι οὔτε ἕνα τυχαῖο γεγονός, οὔτε ἕνα πραξικόπημα τεχνητά μηχανευμένο ἀπό πάνω».25 Χρειάζεται χρόνια προετοιμασίας: ἐπιμερισμό ἰδεῶν καί πληροφόρησης, ἀλλαγές στή συνείδηση καί τή συμπεριφορά, καί τή δημιουργία πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν ἐναλλακτικῶν λύσεων στίς καπιταλιστικές ἱεραρχικές δομές. Χρειάζεται αὐθόρμητη ἄμεση δράση ἀπό τήν πλευρά αὐτόνομων ἀτόμων, διαμέσου συλλογικῆς πολιτικῆς ἀντιμετώπισης. Εἶναι σημαντικό νά «ἀπελευθερώσεις τή σκέψη σου» καί τήν προσωπική σου ζωή, ἀλλά δέν εἶναι ἀρκετό. Ἡ ἀπελευθέρωση δέν εἶναι μιά ξεχαρμένη ἐμπειρία· συμβαίνει σέ συνδυασμό μέ ἄλλα ἀνθρώπινα πλάσματα. Δέν ὑπάρχουν μεμονωμένες «ἀπελευθερωμένες γυναῖκες».

Μιλάω λοιπόν γιά μιά μακρόχρονη διαδικασία, μιά σειρά ἀπό πράξεις μέσα ἀπό τίς ὁποῖες ξεμαθαίνουμε τήν παθητικότητα καί μαθαίνουμε νά ἐλέγχουμε οἱ ἴδιες τή ζωή μας. Μιλάω γιά μιά «ὑπονόμευση» τοῦ παρόντος συστήματος, διαμέσου τοῦ σχηματισμοῦ διανοητικῶν καί ὑλικῶν (συγκεκριμένων) ἐναλλακτικῶν λύσεων στήν τωρινή κατάσταση. Ἡ ρομαντική εἰκόνα μιᾶς μικρῆς ὁμάδας ἔνοπλων ἀνταρτῶν πού ἀνατρέπουν τήν κυβέρνηση τῶν ΕΠΑ εἶναι ξεπερασμένη (ὅπως καί ὅλη ἡ ἀντρική πολιτική) καί στήν οὐσία ξένη μέ αὐτή τήν ἀντίληψη τῆς ἐπανάστασης. Θά συντριβόμαστε ἄν τή δοκιμάζαμε. Καί πέρα ἀπ' αὐτό, ὅπως λέει ἡ ἀφίσα, «Αὐτό πού θέλουμε δέν εἶναι νά ἀνατρέψουμε τήν κυβέρνηση, ἀλλά μιά κατάσταση στήν ὁποία θά ἐξαφανιστεῖ μέσα στήν ἀνακατωσούρα». Αὐτό εἶναι πού συνέβηκε (προσωρινά) στήν Ἱσπανία, καί σχεδόν στή Γαλλία. Ἄν σέ κάποιο σημεῖο κριθεῖ ἀναγκαία ἡ ἔνοπλη ἀντίσταση, αὐτό εἶναι κάτι συζητήσιμο. Ἡ ἀρχή τοῦ ἀναρχισμοῦ πού λέει ὅτι «τά μέσα φτιάχνουν τούς σκοπούς», μοιάζει νά

ὑπονοεῖ εἰρηνισμό, ἀλλά ἡ δύναμη τοῦ Κράτους εἶναι τόσο μεγάλη πού εἶναι δύσκολο νά εἴμαστε ἀπόλυτες ἀναφορικά μέ τή μή - βία. (Ἡ ἔνοπλη ἀντίσταση ἦταν ἀποφασιστική στήν Ἱσπανική Ἐπανάσταση, καί φαινόταν ἐπίσης σημαντική στή Γαλλία τό 1968). Τό ζήτημα τοῦ εἰρηνισμοῦ, ὅμως, ἐπιβάλλει μιά ἄλλη συζήτηση, καί αὐτό τό ὁποῖο μέ ἀπασχολεῖ ἐδῶ εἶναι νά τονίσω τήν προετοιμασία πού χρειάζεται γιά νά ἀλλάξει ἡ κοινωνία, μιά προετοιμασία πού συμπεριλαβαίνει ἕνα ἀναρχοφεμινιστικό πλαίσιο, μακρόχρονη ἐπαναστατική ἐπιμονή, καί συνεχή δραστήρια σύγκρουση μέ τίς ἑδραιωμένες ἱεραρχικές στάσεις.

Οἱ ἀκριβεῖς τακτικές τῆς προετοιμασίας εἶναι πράγματα μέ τά ὁποῖα ἀσχολούμαστε ἀπό καιρό. Χρειαζόμαστε νά τά συνεχίσουμε καί νά τά ἀναπτύξουμε παραπέρα. Τά βλέπω νά λειτουργοῦν σέ τρία ἐπίπεδα: (1) «ἐκπαιδευτικό» (ἀνταλλαγή ἰδεῶν, ἐμπειριῶν), (2) οἰκονομικό/πολιτικό, καί (3) προσωπικό/πολιτικό.

Ἡ λέξη «ἐκπαίδευση» ἔχει κι ἕνα κάπως ὑποτιμητικό ἀπόηχο, ἀλλά δέν ἐννοῶ νά «φέρουμε τό μήνυμα στίς μάζες» ἤ νά κεντρίσουμε τό αἴσθημα ἐνοχῆς τῶν ἀτόμων ὥστε νά ἀρχίσουν νά συμπεριφέρονται μέ ἕνα προκαθορισμένο τρόπο.

Μιλάω γιά τίς πολλές μεθόδους πού ἔχουμε ἀναπτύξει γιά νά μοιραζόμαστε τή ζωή μας ἡ μία μέ τήν ἄλλη — ἀπό τό γράψιμο (τό δίκτυο τῶν φεμινιστικῶν μας ἐκδόσεων), τίς ὁμάδες μελέτης, καί τή γυναικεία ραδιοφωνία καί τίς τηλεοπτικές ἐκπομπές, μέχρι τίς διαδηλώσεις, τίς πορεῖες καί τό θέατρο τοῦ δρόμου. Τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας θά ἦταν ἴσως ἕνας ἰδιαίτερα σημαντικός χῶρος γιά ἐπαναστατική ἐπικοινωνία καί ἐπίδραση — σκεφτεῖτε μονάχα πῶς οἱ ἰδέες μας οἱ ζωές παραμορφώθηκαν ἀπό τό ραδιόφωνο καί τήν τηλεόραση.[26] Ἄν τά κατάξουμε ἀπομονωμένα, αὐτά τά πράγματα μπορεῖ νά μή φαίνονται ἀποτελεσματικά, ἀλλά οἱ ἄνθρωποι ἀ λ λ ά ζ ο υ ν γράφοντας, διαβάζοντας, μιλώντας, καί ἀκούγοντας τί λένε οἱ ἄλλοι, καθώς ἐπίσης καί μέ τήν ἐνεργητική συμμετοχή στά πολιτικά κινήματα. Τό νά κατεβαίνουμε μαζί στούς δρόμους, ἐξασθενίζει τήν παθητικότητα καί δημιουργεῖ ἕνα πνεῦμα συλλογικῆς προσπάθειας καί ζωτικῆς ἐνεργητικότητας, πού μπορεῖ νά βοηθήσει στό δυνάμωμα καί τή μεταμόρφωσή μας. Ἡ δική μου μεταμόρφωση ἀπό τέλεια ἀμερικάνα σέ ἀναρχοφεμινίστρια, ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς δεκαετίας διαβάσματος, συζητήσεων, καί ἀνάμιξης μέ πολλά εἴδη ἀνθρώπων καί πολιτικῆς — ἀπό τή Μεσοδυτική ὡς τή Δυτική καί τήν Ἀνατολική ἀκτή. Οἱ ἐμπειρίες μου μπορεῖ κατά κάποιο τρόπο νά ’ναι μοναδικές, ἀλλά δέν εἶναι, νομίζω, ἀπίθανες. Σέ πολλά, πολλά μέρη αὐτῆς τῆς χώρας οἱ ἄνθρωποι ἀρχίζουν σιγά σιγά ν’ ἀμφισβητοῦν τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐθίστηκαν στήν ἀποδοχή καί τήν παθητικότητα. Ὁ Θεός καί ἡ Κυβέρνηση δέν εἶναι

πιά οἱ ὑπέρτατες ἐξουσίες πού ἦταν κάποτε. Αὐτό δέν λέγεται γιά νά ὑποβιβάσει τό μέγεθος τῆς δύναμης τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Κράτους, ἀλλά γιά νά τονίσει μᾶλλον τό γεγονός ὅτι οἱ ἀλλαγές στόν τρόπο σκέψης καί συμπεριφορᾶς, οἱ ὁποῖες φαινομενικά εἶναι χωρίς ἀποτέλεσμα, ὅταν συγκεκριμενοποιηθοῦν σέ συλλογική βάση, ἀποτελοῦν μιά πραγματική πρόκληση γιά τήν πατριαρχία.

Οἱ οἰκονομικές/πολιτικές τακτικές ἀνήκουν στήν σφαίρα τῆς ἄμεσης δράσης καί «σκόπιμης παρανομίας» (ὅρος τοῦ Ντανιέλ Γκερέν). Ὁ ἀναρχοσυνδικαλισμός καθορίζει τρεῖς σημαντικούς τρόπους ἄμεσης δράσης: τό σαμποτάζ, τήν ἀπεργία, καί τό μποϋκοτάζ. Σαμποτάζ σημαίνει «τήν παρεμπόδιση μέ κάθε δυνατή μέθοδο, τῆς κανονικῆς διαδικασίας παραγωγῆς».27 Ὅλο καί πιό συχνά γίνονται σαμποτάζ ἀπό ἀνθρώπους ἀσυνείδητα ἐπηρεασμένους ἀπό τίς μεταβαλλόμενες κοινωνικές ἀξίες. Λογουχάρη, συστηματική ἀπουσία ἀπό τή δουλειά γίνεται καί ἀπό τούς ἐργάτες καί ἀπό τούς ὑπαλλήλους. Ἡ ἀντίσταση στά ἀφεντικά μπορεῖ νά εἶναι διακριτική καί ἀνεπαίσθητη, ὅπως ἡ ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ τῆς δουλειᾶς ἤ ὀφθαλμοφανής καί κραυγαλέα, ὅπως τό νά τά κάνουν ὅλα ἄνω - κάτω. Τό νά κάνουν ὅσο γίνεται λιγότερη δουλειά, ὅσο γίνεται ἀργότερα, εἶναι συνηθισμένη πρακτική τῶν ὑπαλλήλων, ὅπως εἶναι καί τό ἀνακάτωμα τῆς κανονικῆς διαδικασίας τῆς δουλειᾶς (συχνά σάν τακτική τοῦ συνδικάτου στή διάρκεια μιᾶς ἀπεργίας). Σκεφτεῖτε τήν ἐκ συστήματος λαθεμένη ἀρχειοθέτηση ἤ τό χάσιμο «σημαντικῶν ἐγγράφων» ἀπό τίς γραμματεῖς, ἤ τό συνεχές γύρισμα τῶν πινακίδων κατευθύνσεως στά τραῖνα, στήν διάρκεια τῆς ἀπεργίας τῶν σιδηροδρομικῶν στήν Ἰταλία τό 1967.

Ἡ τακτική τοῦ σαμποτάζ μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά νά κάνει τίς ἀπεργίες πολύ πιό ἀποτελεσματικές. Ἡ ἴδια ἡ ἀπεργία εἶναι τό πιό σημαντικό ὅπλο τῶν ἐργατῶν. Ὁποιαδήποτε μεμονωμένη ἀπεργία μπορεῖ δυνητικά νά παραλύσει τό σύστημα, ἄν ἁπλωθεῖ σέ ἄλλες βιομηχανίες καί γίνει γενική ἀπεργία. Ὕστερα ἀπ' αὐτό, ἡ καθολική κοινωνική ἐπανάσταση ἀπέχει μονάχα ἕνα βῆμα. Βέβαια, ἡ γενική ἀπεργία πρέπει νά ἔχει σάν τελικό σκοπό της τήν ἐργατική αὐτοδιεύθυνση (καθώς καί μιά ξεκάθαρη αἴσθηση τοῦ πῶς νά τήν πραγματοποιήσουν καί νά τήν διατηρήσουν), ἀλλιῶς ἡ ἐπανάσταση θά εἶναι θνησιγενής (ὅπως στή Γαλλία, τό 1968).

Τό μποϋκοτάζ μπορεῖ ἐπίσης νά εἶναι μιά ἰσχυρή ἀπεργιακή ἤ συνδικαλιστική στρατηγική (π.χ. τό μποϋκοτάρισμα τῶν σταφυλιῶν πού εἶχαν μαζευτεῖ ἤ παραχθεῖ ἀπό ἐργάτες πού δέν ἀνῆκαν στά συνδικάτα, μαρουλιῶν καί κρασιῶν, καθώς καί παντελονιῶν Φάρα). Μπορεῖ ἀκόμα νά χρησιμοποιηθεῖ γιά νά ἐπιβάλλει οἰκονομικές καί κοινωνικές ἀλλαγές. Ἡ ἄρνηση τοῦ νά ψηφίσει κανείς, νά πληρώσει πολεμική φορολογία, ἤ νά συμμετάσχει στόν καπιταλιστι-

κό ἀνταγωνισμό καί ὑπερκατανάλωση εἶναι πολύ σημαντικές πράξεις ὅταν συνδυάζονται μέ τήν ὑποστήριξη ἐναλλακτικῶν, μή - κερδοσκοπικῶν δομῶν (συνεταιρισμοί τροφίμων, κολλεκτίβες γιά νομικά ζητήματα καί ζητήματα ὑγείας, καταστήματα ἀνακύκλωσης ρουχισμοῦ καί βιβλίων, ἐλεύθερα σχολεῖα, κλπ.). Ὁ καταναλωτισμός εἶναι ἕνα ἀπό τά κυριώτερα προπύργια τοῦ καπιταλισμοῦ. Τό μπουκοτάρισμα τῆς ἰδέας τῆς πράξης ἀγορᾶς (εἰδικά προϊόντων προορισμένων νά ξεπεραστοῦν ἤ ἐκείνων πού διαφημίζονται μέ παραπλανητικό τρόπο) εἶναι μιά τακτική πού ἔχει τή δύναμη νά ἀλλάξει τήν «ποιότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς». Ἡ ἄρνηση συμμετοχῆς στίς ἐκλογές γίνεται συχνά ἀπό ἀπελπισία ἤ παθητικότητα μᾶλλον, παρά σάν συνειδητή πολιτική ἐκδήλωση ἐνάντια σέ μιά ψευδο - δημοκρατία, ὅπου ἡ δύναμη καί τό χρῆμα ἐκλέγουν μιά πολιτική ἐλίτ. Ἡ ἄρνηση τῆς ψήφου μπορεῖ νά σημαίνει κάτι ἄλλο ἀπό τή σιωπηρή διαφωνία, ἄν ταυτόχρονως συμμετέχουμε στή δημιουργία αὐθεντικῶν δημοκρατικῶν δομῶν μέσα σέ ἕνα ἐναλλακτικό δίκτυο ἀναρχικῶν συγγενικῶν ὁμάδων.

Αὐτό μᾶς πηγαίνει στό τρίτο ἐπίπεδο τό προσωπικό/πολιτικό, τό ὁποῖο βέβαια εἶναι ζωτικά συνδεδεμένο μέ τά ἄλλα δύο. Ἡ ἀναρχική συγγενική ὁμάδα ἦταν ἀνέκαθεν μιά ἐπαναστατική ὀργάνωτική δομή. Στά ἀναρχοσυνδικαλιστικά συνδικάτα, λειτουργοῦσαν σάν προπαρασκευαστικά τμήματα γιά τήν ἐργατική αὐτοδιεύθυνση. Μπορεῖ νά εἶναι προσωρινές ὁμαδοποιήσεις ἀτόμων γιά ἕνα συγκεκριμένο βραχυπρόθεσμο σκοπό, πιό «μόνιμες» ἐργατικές κολλεκτίβες (σάν ἐναλλακτική λύση στόν ἐπαγγελματισμό καί τόν ἐλιτισμό τῆς καρριέρας), ἤ κολλεκτίβες στίς ὁποῖες τά ἄτομα ζοῦν μαζί καί μαθαίνουν τόν τρόπο γιά ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν κυριαρχία ἤ τόν ἀτομισμό στίς προσωπικές σχέσεις. Δυνητικά, οἱ ἀναρχικές συγγενικές ὁμάδες εἶναι ἡ βάση πάνω στήν ὁποία μποροῦμε νά χτίσουμε μιά νέα ἐλευθεριακή, μή - ἱεραρχική κοινωνία. Ὁ τρόπος πού ζοῦμε καί δουλεύουμε, ἀλλάζει τόν τρόπο πού σκεφτόμαστε καί ἀντιλαμβανόμαστε (καί τό ἀντίστροφο), καί ὅταν οἱ ἀλλαγές στή συνείδηση γίνουν ἀλλαγές στή δράση καί τή συμπεριφορά, ἡ ἐπανάσταση ἔχει ἀρχίσει.

Τό νά κάνουμε τήν Οὐτοπία πραγματικότητα συνεπάγεται πολλά ἐπίπεδα πάλης. Πέρα ἀπό τίς συγκεκριμένες τακτικές, οἱ ὁποῖες μποροῦν συνεχῶς νά ἀναπτύσσονται καί ν' ἀλλάζουν, χρειαζόμαστε πολιτική ἐπιμονή: τή δύναμη καί τήν ἱκανότητα ν' ἀτενίσουμε πέρα ἀπό τό παρόν, ἕνα χαρούμενο, ἐπαναστατικό μέλλον. Γιά νά φτάσουμε ἐκεῖ ἀπαιτεῖται περισσότερο ἀπό ἕνα σκίρτημα πίστης. Ἀπαιτεῖται ἀπό τήν κάθε μιά μας καθημερινή, μακρόχρονη ἀφοσίωση στή δυνατότητα κ α ί στήν ἄμεση δράση.

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ μέλλοντος

Ἡ δημιουργία μιᾶς γυναικείας κουλτούρας εἶναι μιά τόσο πλατιά διαδικασία ὅσο μπορεῖ κανείς νά φανταστεῖ, γιατί εἶναι μιά συμμετοχή σέ ἕνα ΟΡΑΜΑ, πού συνεχῶς ἀποκαλύπτεται ἀπ' τήν ἀρχή στό κάθε τί, ἀπό τίς κουβέντες μας μέ φίλες/ους, ὥς τό μποῦχοτάρισμα τοῦ κρέατος, τήν κατάληψη τοῦ μπροστινοῦ μέρους τῶν καταστημάτων πού ἐφοδιάζουν κέντρα παιδικῆς φροντίδας, τό νά κάνουμε ἔρωτα μέ μιά ἀδελφή μας. Ἄν δέν τή δοῦμε σά διαδικασία ἀλλαγῆς, εἶναι ἀκαθόριστη. Γυναικεία κουλτούρα εἶναι ὅλες ἐμεῖς νά ἐξορκίζουμε, νά ὀνομάζουμε, νά δημιουργοῦμε γιά χάρη τοῦ ὁράματος τῆς ἁρμονίας μέ τούς ἑαυτούς μας, μεταξύ μας, καί μέ τήν ἀδελφή μας τή γῆ. Τό ὅτι τά τελευταῖα 10 χρόνια ἔχουμε φτάσει γρηγορότερα καί κοντύτερα ἀπό ποτέ στήν ἱστορία τῆς πατριαρχίας, στό ν' ἀνατρέψουμε τήν ἐξουσία της... γέννησε μιά ἔντονη ἐλπίδα... μιά ἄγρια, κολλητική ἀκατανίκητη, τρελή ΕΛΠΙΔΑ!... Ἡ ἐλπίδα, ἡ νίκη τῆς ζωῆς πάνω στό θάνατο, τήν ἀπελπισία καί τήν ἔλλειψη νοήματος, βρίσκεται τώρα πιά παντοῦ ὅπου κοιτάξω, σάν φυλαχτό* τῆς πίστης στό ΓΥΝΑΙΚΟΡΑΜΑ...28 Λῶρελ.

Συνήθιζα νά πιστεύω πώς ἄν ἡ ἐπανάσταση δέν γινόταν Αὔριο, θά εἴμαστε ὅλοι καταδικασμένοι σέ μιά καταστροφική (ἤ τουλάχιστον κατατονική) μοίρα. Δέν πιστεύω πιά σ' αὐτό τό εἶδος τῆς πρίν καί μετά ἐπανάστασης, καί νομίζω ὅτι τό νά σκεφτόμαστε μ' αὐτόν τόν τρόπο, μᾶς ὁδηγεῖ στήν ἀποτυχία καί τήν ἀπελπισία. Π ι σ τ ε ύ ω πώς αὐτό πού ὅλοι ἔχουμε ἀνάγκη, αὐτό πού χρειαζόμαστε ὁπωσδήποτε γιά νά συνεχίσουμε τόν ἀγώνα (παρόλη τήν καταπίεση τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς) εἶναι ἡ ΕΛΠΙΔΑ, δηλαδή τό ὅραμα ἑνός μέλλοντος τόσο ὡραίου καί τόσο δυνατοῦ πού νά μᾶς σπρώχνει σταθερά μπροστά, σέ μιά ἀπ' τή βάση πρός τά πάνω δημιουργία ἑνός ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ κόσμου πού εἶναι καί κατοικήσιμος καί αὐτοεκπληρωτικός γιά ὅ λ ο υ ς.*

Πιστεύω ὅτι ὑπάρχει ἐλπίδα — ὅτι βρίσκεται στό «γυναικόραμα» τῆς Λῶρελ, στό «ὑπαρξιακό κουράγιο»29 τῆς Μαίρυ Ντάλυ

---

* Σ.τ.Μ. Ἡ συγγραφέας κάνει ἕνα ἀμετάφραστο λογοπαίγνιο μέ τή λέξη TALISMAN πού σημαίνει φυλακτό, ἀντικαθιστώντας τό τελευταῖο μέρος τῆς λέξης (-MAN) δηλαδή, ἄντρας μέ τή λέξη γυναίκα (-WOMAN).

* Καί λέγοντας αὐτοεκπληρωτικός δέν ἐννοῶ μονάχα ὅτι ἀφορᾶ τίς ἀνάγκες συντήρησης (ἐπαρκής τροφή, ρουχισμός, στέγη κλπ.) ἀλλά ἐπίσης καί τίς ψυχολογικές ἀνάγκες (δηλαδή, ἕνα περιβάλλον μή καταπιεστικό, πού νά εὐνοεῖ τήν ἀπόλυτη ἐλευθερία ἐκλογῆς ἀνάμεσα σέ συγκεκριμένες, πραγματοποιήσιμες ἐναλλακτικές λύσεις).

καί στόν ἀναρχοφεμινισμό. Οἱ διαφορετικές φωνές μας περιγράφουν τό ἴδιο ὄνειρο, καί «μονάχα τό ὄνειρο μπορεῖ νά συντρίψει τήν πέτρα πού μᾶς φράζει τό στόμα[30]». Καθώς μιλᾶμε, ἀλλάζουμε, καί καθώς ἀλλάζουμε, μεταμορφώνουμε τούς ἑαυτούς μας καί συγχρόνως καί τό μέλλον.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι δέν ὑπάρχει λύση, ἀτομική ἤ ἄλλη, στήν κοινωνία μας.[31] Ἀλλά ἄν μπορέσουμε μονάχα νά ἀντισταθμίσουμε αὐτό τό μᾶλλον καταθλιπτικό γεγονός μέ μιά ἐπίγνωση τῶν ριζικῶν μεταμορφώσεων πού ἔχουμε ὑποστεῖ — στή συνείδησή μας καί στή ζωή μας — θά μπορέσουμε ἴσως τότε νά βροῦμε τό κουράγιο νά συνεχίσουμε νά δημιουργοῦμε αὐτό πού ΟΝΕΙΡΕΥΟΜΑΣΤΕ πώς εἶναι δυνατό. Βέβαια, δέν εἶναι εὔκολο νά ἀντιμετωπίζουμε τήν καθημερινή καταπίεση καί νά συνεχίζουμε ἀκόμα νά ἐλπίζουμε. Ἀλλά εἶναι ἡ μοναδική μας εὐκαιρία. Ἄν ἐγκαταλείψουμε τήν ἐλπίδα (τήν ἱκανότητα νά βλέπουμε συνδέσεις, νά ὀνειρευόμαστε τό παρόν στό μέλλον), τότε ἔχουμε ἤδη νικηθεῖ. Ἡ ἐλπίδα εἶναι τό πιό ἰσχυρό ἐπαναστατικό ὅπλο τῆς γυναίκας, εἶναι αὐτό πού δίνουμε ἡ μιά στήν ἄλλη κάθε φορά πού μοιραζόμαστε ἐμπειρίες ἀπό τή ζωή μας, τή δουλειά μας καί τήν ἀγάπη μας. Μᾶς ὠθεῖ μπροστά, πέρα ἀπό τό μίσος καί τήν κατηγορία τοῦ ἑαυτοῦ μας, καί τή μοιρολατρία πού μᾶς κρατάει φυλακισμένες σέ ξεχωριστά κελιά. Ἄν ἐνδώσουμε τώρα στήν κατάθλιψη καί τήν ἀπελπισία, ἀποδεχόμαστε τό ἀναπόφευκτο τῆς ἐξουσιαστικῆς πολιτικῆς καί τῆς πατριαρχικῆς κυριαρχίας. («Ἡ ἀπελπισία εἶναι ἡ χειρότερη προδοσία, ἡ πιό ψυχρή ἀποπλάνηση: νά πιστεύεις ὅτι τελικά ὁ ἐχθρός θά ὑπερισχύσει».[32] — Μάρτζ Πέρσυ). Δέν πρέπει ν' ἀφήσουμε τόν πόνο καί τό θυμό μας νά μεταβληθοῦν σέ ἀπελπισία ἤ μυωπικές μισές «λύσεις». Τίποτα ἀπ' ὅτι κάνουμε δέν εἶναι ἀρκετό, ἀλλά ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἐκεῖνες οἱ «μικρές ἀλλαγές» πού πετυχαίνουμε στό μυαλό μας, στή ζωή μας, στή ζωή τῶν ἄλλων, δέν εἶναι ἐντελῶς μάταιες καί χωρίς ἀποτέλεσμα. Χρειάζεται πολύς καιρός γιά νά γίνει μιά ἐπανάσταση: εἶναι κάτι καί γιά τό ὁποῖο προετοιμάζεται κανείς, καί πού τό ζεῖ τώρα. Ἡ μεταμόρφωση τοῦ μέλλοντος δέν θά εἶναι στιγμιαία, ἀλλά μπορεῖ νά εἶναι ὁλοκληρωτική... ἕνα συνεχές σκέψης καί δράσης, ἀτομικότητας καί συλλογικότητας, αὐθορμητισμοῦ καί ὀργάνωσης, πού ἐκτείνεται ἀπ' αὐτό πού ὑπάρχει σ' ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά ὑπάρξει.

Ὁ ἀναρχισμός προσφέρει τό πλαίσιο γι' αὐτή τή μεταμόρφωση. Εἶναι ἕνα ὅραμα, ἕνα ὄνειρο, μιά πιθανότητα πού γίνεται «πραγματική» καθώς τή ζοῦμε. Ὁ φεμινισμός εἶναι ἡ σύνδεση τοῦ ἀναρχισμοῦ μέ τό μέλλον. Ὅταν τελικά δοῦμε καθαρά αὐτή τή σύνδεση, ὅταν εἴμαστε πιστές σ' αὐτό τό ὅραμα, ὅταν ἀρνηθοῦμε νά μᾶς

στερήσουν αὐτή τήν ΕΛΠΙΔΑ, θά περάσουμε ἀπό τό χεῖλος τῆς ἀνυπαρξίας σέ μιά ζωή, πού τώρα μόλις πού μποροῦμε νά τή φανταστοῦμε. Τό γυναικόραμα πού λέγεται ἀναρχοφεμινισμός ἐμπεριέχεται αἰῶνες τώρα στά γυναικεῖα μας σώματα. «Θά χρειαστεῖ ἕνας συνεχής ἀγώνας ὅλων μας γιά νά γεννηθεῖ αὐτό τό ὄραμα»33, ἀλλά *πρέπει νά τό κάνουμε*. Πρέπει νά «καβαλήσουμε τό θυμό μας ὅπως τούς ἐλέφαντες στή μάχη».

Εἴμαστε ὑπνοβάτες πού μᾶς βασανίζουν ἐφιάλτες.
Σέ κλειδωμένους θαλάμους κρύβουμε τό ὄραμά μας,
ἐγκαταλείποντάς το...
Μονάχα ὅταν σπάσουμε τόν καθρέφτη καί
ἐλευθερώσουμε τό ὄραμά μας
Μονάχα ὅταν εἴμαστε ὁ ἄνεμος πού φυσάει μαζί
καί τραγουδάει,
Μονάχα στό ὄνειρο γινόμαστε, μέ τά κόκκαλά μας γιά ἀκόντια
εἴμαστε πραγματικές ἐπιτέλους
καί ξυπνᾶμε.34

ΠΕΓΚΥ ΚΟΡΝΕΓΚΕΡ

(Second Wave, Ἄνοιξη 1975 - Καίμπριτζ, Μασσαχουσέτης)

Σημειώσεις:

1) Ἔμμα Γκόλντμαν, «Ὁ Ἀναρχισμός: τί ὑποστηρίζει πραγματικά», *Ἡ Κόκκινη Ἔμμα Μιλάει* (VINTAGE BOOKS, 1972), σ. 59.

2) Σοῦ Νέγκριν, *Ἀρχίστε ἀπ' τήν Ἀρχή* (TIMES CHANGE PRESS, 1972), σ. 128.

3) Μάρραιη Μπούκτσιν, *Αὐθορμητισμός καί Ὀργάνωση* (Ἑλληνική μετάφραση, ἐκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ).

4) Πώλ Μπέρμαν, *Ἀποφθέγματα Ἀναρχικῶν* (PRAIGER PUBLISHERS, 1972), σ. 68.

5) Σάμ Ντόλγκολφ, *Οἱ Ἀναρχικές Κολλεκτίβες* (FREE LIFE EDITIONS, 1974), σ. 27.

6) Στό ἴδιο, σ. 6, 7, 85.

7) Ντανιέλ καί Γκαμπριέλ Κόν Μπεντίτ, *Ἀριστερισμός, Φάρμακο στή Γεροντική Ἀρρώστια τοῦ Κομμουνισμοῦ* (ἑλληνική μετάφραση ἐκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).

8) Βλ. Μάρραιη Μπούκτσιν *Ὁ Ἀναρχισμός μετά τήν Ἐποχή τῆς Σπάνης* (RAMPARTS PRESS, 1974) γιά μιά

διεξοδική ἀνάλυση τῶν γεγονότων τοῦ Μάη - 'Ιούνη καί μιά συζήτηση τῶν ἐπαναστατικῶν δυνατοτήτων σέ μιά τεχνολογική κοινωνία.

9) Στό ἴδιο, σ. 262.

10) Στό ἴδιο, σ. 250.

11) Μπούκτσιν, *Αὐθορμητισμός καί 'Οργάνωση*.

13) Μπέρμαν, σ. 146.

14) Μπούκτσιν, *'Ο 'Αναρχισμός μετά τήν 'Εποχή τῆς Σπάνης* σ. 40.

15) Μπούκτσιν, *Αὐθορμητισμός καί 'Οργάνωση*.

16) Μάργκαρετ "Ατγουντ, «Τό Τραγούδι τῶν Σχουληκιῶν», *Εἶσαι Εὐτυχισμένη* (HARPER AND ROW, 1974), σ. 35.

17) Μαίρη Ντάλυ, *Πέρα ἀπ' τόν Πατέρα Θεό* (BEACON PRESS, 1973), σ. 133.

18) Κάθυ Λήβαϊν, *'Η Τυραννία τῆς Τυραννίας* (ἐμπεριέχεται στό παρόν βιβλίο).

19) 'Η Τέμμα Κάπλαν τοῦ τμήματος 'Ιστορίας τῆς UCLA ἔχει πραγματοποιήσει σημαντική ἔρευνα πάνω στίς γυναικεῖες ἀναρχικές ὁμάδες ('Ιδιαίτερα τίς MUJERES LIBERES στήν 'Ισπανική 'Επανάσταση.

Βλ. ἐπίσης Λίζ Γουΐλλις, *Οἱ Γυναῖκες στήν 'Ισπανική 'Επανάσταση*, μπροσούρα Νο 38 τῆς SOLIDARITY*.

20) Βλ. Τζό Φρήμαν, *'Η Τυραννία τῆς 'Αδομικότητας* ('Εμπεριέχεται στό παρόν βιβλίο), καί Κάθυ Λήβαϊν, *'Η Τυραννία τῆς Τυραννίας*.

21) Ντάλυ, σ. 55.

22) Ρόμπιν Μόργκαν, ὁμιλία στό Κολλέγιο Μπόστον, Βοστώνη, Μασσαχουσέτης, Νοέμβρης 1973.

23) Νέγκριν, σ. 171.

24) Λήβαϊν, σ. 50.

25) Ντόλγκολφ, σ. 19.

26) Οἱ Κόν Μπεντίτ ἀναφέρουν ὅτι ἕνα βασικό λάθος στό Παρίσι τό 1968, ἦταν ἡ ἀποτυχία ἀνάληψης ἀπόλυτου ἐλέγχου πάνω στά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, ἰδιαίτερα στό ραδιόφωνο καί τήν τηλεόραση.

---

* Σ.τ.Ε. Θά κυκλοφορήσει προσεχῶς ἀπ' τίς ἐκδόσεις μας.

27) Γκόλντμαν, «Συνδικαλισμός: Ἡ Θεωρία καί ἡ Πρακτική του», *Ἡ Κόκκινη Ἔμμα Μιλάει*, σ. 71.

28) Λώρελ, *Γιά ἕνα Γυναικεῖο Ὅραμα*, AMAZON QUARTERLY, VOL 1, ISSUE 2, σ. 40.

30) Μάρτζυ Πιέρσυ, *Ἡ Πρόκληση τοῦ Ὀνείρου*.

31) Φράν Τέϋλορ, «Μιά Καταθλιπτική Πραγματεία πάνω στό Μυθιστόρημα, Ἡ Ἀτιμική Λύση καί Συναφεῖς Συμφορές», SECOND WAUE, VOL 3, No 4.

32) Μάρτζυ Πιέρσυ, «LAYING DOWN THE TOWER, TO BE OF USE» (DOUBLEDAY, 1973), σ. 88.

33) Λώρελ, σ. 40.

34) Πιέρσυ, *Ἡ Πρόκληση τοῦ Ὀνείρου*.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ, ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

Εἶσαι γυναίκα στήν καπιταλιστική κοινωνία.
Εἶσαι ἀηδιασμένη· μέ τή δουλειά, τούς λογαριασμούς, τό σύζυγό σου (ἤ τόν ..εως), μέ τό σχολεῖο τῶν παιδιῶν, τό νοικοκυριό, πού εἶσαι ὄμορφη, πού δέν εἶσαι ὄμορφη, πού σέ κοιτάζουν, πού δέν σέ κοιτάζουν (καί πού καί στίς δυό περιπτώσεις δέν σ' ἀκοῦνε), κλπ.. Ἄν σκεφτεῖς ὅλα αὐτά καί τό πῶς ταιριάζουν μεταξύ τους καί τό τί πρέπει ν' ἀλλάξει, καί ὕστερα ἀναζητήσεις λέξεις πού νά ἐκφράζουν ὅλες αὐτές τίς σκέψεις μέ συνοπτική μορφή; καταλήγεις σχεδόν ὁπωσδήποτε στό «σοσιαλφεμινισμό».1

Ἀπ' ὅτι φαίνεται, πάρα πολλές γυναῖκες ἔχουν «καταλήξει» στό σοσιαλφεμινισμό σάν λύση στό συνεχές πρόβλημα τοῦ σεξισμοῦ. Ὁ «σοσιαλισμός» (μέ τήν ἐκπληκτική ποικιλία τῶν μορφῶν του) εἶναι σήμερα δημοφιλής σέ πολύ κόσμο, ἐπειδή ἔχει πολλά νά προσφέρει: φροντίδα γιά τούς ἐργαζόμενους, μιά ἐπαναστατική θεωρία στήν ὁποία μπορεῖ ὁ κόσμος νά ἀναφερθεῖ (εἴτε τήν ἔχει εἴτε δέν τήν ἔχει διαβάσει), καί μερικά ζωντανά παραδείγματα βιομηχανικῶν χωρῶν πού εἶναι συγκροτημένες διαφορετικά ἀπό τίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες καί τούς δορυφόρους τους.

Γιά πολλές φεμινίστριες, ὁ σοσιαλισμός εἶναι ἑλκυστικός, γιατί ὑπόσχεται νά τερματίσει τήν οἰκονομική ἀνισότητα τῶν ἐργαζόμενων γυναικῶν. Ἐπιπλέον, γιά τίς γυναῖκες ἐκεῖνες πού πιστεύουν ὅτι ἡ φεμινιστική ἀνάλυση εἶναι πολύ στενή γιά νά συμπεριλάβει ὅλες τίς ὑπάρχουσες ἀνισότητες, ὁ σοσιαλισμός ὑπόσχεται νά τή διευρύνει, ἐνῶ συγχρόνως προφυλάσσει ἐνάντια στή διάλυση τῆς ριζοσπαστικῆς της προοπτικῆς.

Ὑπάρχουν σοβαρά λόγια, λοιπόν, πού οἱ γυναῖκες σκέφτονται τό ἄν ὁ «σοσιαλφεμινισμός» στέκει σάν πολιτική θεωρία ἤ ὄχι. Γιατί οἱ σοσιαλφεμινίστριες φαίνονται νά εἶναι καί λογικές καί ριζοσπαστικές — οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτές, τουλάχιστον, εἶναι φα-

γερό ότι νιώθουν έντονη αντιπάθεια γιά μερικές άπό τίς ρεφορμιστικές καί σολιψιστικές* παγίδες στίς όποίες φαίνεται νά πέφτουν όλο καί περισσότερες γυναίκες.

Γιά πολλές άπό τίς λιγότερο ρομαντικές άπό μάς, τό Έθνος τών Άμαζόνων, μέ τίς στρατιές τών γεροδεμένων του μητριαρχών, πού καλπάζουν πρός τή δύση, είναι ψεύτικο, άλλά ακίνδυνο. Ένα πιό σοβαρό ζήτημα είναι ή τωρινή μονομανία μέ τή Μεγάλη Θεά καί διάφορα άλλα άντικείμενα λατρείας, μαγείας, μαγγανείας, καί ψυχικά φαινόμενα. Σάν φεμινίστρια πού ένδιαφέρεται γιά τήν άλλαγή τής δομής τής κοινωνίας, έγώ δέν τό βρίσκω αύτό καθόλου άκίνδυνο.

Στοιχείο πρώτο: Πάνω άπό 1.400 γυναίκες πήγαν στή Βοστώνη τόν Άπρίλη τού 1976 γιά νά παρακολουθήσουν ένα γυναικείο πνευματιστικό συνέδριο, πού ένα μεγάλο μέρος του ήταν άφιερωμένο στά παραπάνω θέματα. Δέν θά μπορούσε ή ένεργητικότητα πού δαπανήθηκε στίς ψαλμωδίες, στήν άνταλλαγή τών τελευταίων παγανιστικών ίδεών, καί στήν παρακολούθηση τών σεμιναρίων γιά τό χορό τής κοιλιάς καί τίς τελετουργίες τών έμμήνων, νά είχε χρησιμοποιηθεί γιά κάτι καλύτερο καί πιό φεμινιστικό;

Στοιχείο δεύτερο: Σύμφωνα μέ άνταποκρίσεις σέ μιά τουλάχιστον φεμινιστική έφημερίδα, μιά όμάδα μάγισσες προσπάθησαν νά άνυψώσουν μέ πνευματική ένέργεια τή Σούζαν Σαίηξ καί νά τή βγάλουν άπό τή φυλακή. Άν ειλικρινά πίστευαν ότι αύτό μπορούσε νά έλευθερώσει τή Σαίηξ, τότε δέν είχαν καμμία άπολύτως έπαφή μέ τήν πραγματικότητα τής πατριαρχικής καταπίεσης. Άν έπρόκειτο γιά κάποιο έλαφρόκαρδο άστείο, τότε γιατί δέν γελάει κανένας;

Ό ρεφορμισμός είναι ένας πολύ μεγαλύτερος κίνδυνος γιά τά γυναικεία συμφέροντα άπό τά έκκεντρικά πνευματιστικά παιγνίδια. Ξέρω ότι τό έπίθετο «ρεφορμιστικός» μπορεί νά χρησιμοποιηθεί μέ τρόπους πού δέν είναι ούτε ειλικρινείς, ούτε πολύ χρήσιμοι — γιά νά δείξει, πρωταρχικά, τήν ίδεολογική καθαρότητα κάποιου προσώπου, ή γιά νά πεί ότι ή όποιουδήποτε τύπου συγκεκριμένη πολιτική δουλειά δέν άξίζει τόν κόπο, έπειδή μπορεί δυνητικά νά άφομοιωθεί. Σάν άπάντηση σ' αύτό, μερικές φεμινίστριες πρόβαλαν τό έπιχείρημα ότι οί σωστές μεταρρυθμίσεις μπορούν νά οίκοδομήσουν ένα ριζοσπαστικό κίνημα.[2]

Άντίστοιχα, ύπάρχουν ρεφορμιστικές στρατηγικές οί όποίες σπαταλούν τήν ένεργητικότητα τών γυναικών, οί όποίες γεννάνε προσδοκίες μεγάλων άλλαγών, καί οί όποίες είναι παραπλανητικές

* Σ.τ.Μ. Σολιψισμός = αύτοκρατία.

καί ἀλλοτριωτικές, γιατί δέν μποροῦν νά τηρήσουν τίς ὑποσχέσεις τους. Τό καλύτερο (ἤ χειρότερο) παράδειγμα εἶναι ἡ ἐκλογική πολιτική. Μερικοί σοσιαλιστές (γοητευμένοι ἀπό τήν ἰδέα τῆς σταδιακῆς ἀλλαγῆς) ξεγελιοῦνται ἀπ' αὐτήν. Οἱ ἀναρχικοί ξέρουν τά πράματα πιό καλά. Δέν μπορεῖς νά ἀπελευθερωθεῖς μέ μέσα μή - ἀπελευθερωτικά· δέν μπορεῖς νά ἐκλέξεις μιά καινούργια ὁμάδα πολιτικῶν (δέν ἔχει σημασία ὁ βαθμός τῆς εἰλικρίνειάς τους) γιά νά διευθύνουν τούς ἴδιους παλιούς, σάπιους θεσμούς, πού μέ τή σειρά τους διευθύνουν ἐσένα. Ὅταν ἡ πλειοψηφία τῆς Ἐθνικῆς Ἕνωσης Γυναικῶν — τό ριζοσπαστικό τμῆμα αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης — ζητάει ἀπό τίς γυναῖκες νά τήν ἀκολουθήσουν «ἔξω ἀπό τά παραδοσιακά πλαίσια, στήν ἐπανάσταση», μέ μέσα πού συμπεριλαμβάνουν τήν ἐκλογική πολιτική, θά πνιγοῦν ὅλες τους μέσα στά βάθη τοῦ στάτους κβό.

Ἡ ἐκλογική πολιτική εἶναι μιά φανερή, καθημερινή παγίδα. Ἀκόμα καί πολλοί μή - ριζοσπάστες ἔχουν μάθει νά τήν ἀποφεύγουν. Ἕνα πιό λεπτό πρόβλημα εἶναι ὁ καπιταλισμός μέ τό προσωπεῖο φεμινιστικῆς οἰκονομικῆς δύναμης. Σκεφτεῖτε, λογουχάρη, τό Φεμινιστικό Οἰκονομικό Δίκτυο. Τό ὄνομα μπορεῖ πιθανῶς νά σᾶς παραπλανήσει. Φαινομενικά, ἦταν ἕνα δίκτυο ἐναλλακτικῶν ἐπιχειρήσεων πού στήθηκε γιά νά διαβρώσει τόν καπιταλισμό ἀπό τά μέσα, δημιουργώντας οἰκονομική αὐτάρκεια γιά τίς γυναῖκες. Αὐτό εἶναι μιά ἑλκυστική ἰδέα. Τό πρῶτο, ὅμως, μεγάλο ἔργο τοῦ ΦΟΔ ἐγκαινιάστηκε στό Ντητρόϊτ τόν Ἀπρίλη τοῦ 1976. Μέ μιά ἐτήσια συνδρομή 100 δολλαρίων, οἱ προνομιοῦχες (γυναῖκες) μποροῦσαν νά κολυμπᾶνε σέ μιά ἰδιωτική πισίνα, νά παίρνουν τό ποτό τους σ' ἕνα ἰδιωτικό μπάρ, καί νά ἔχουν ἔκπτωση σέ μιά σειρά μπουτίκ. Τό ΦΟΔ πλήρωνε τίς ὑπαλλήλους του 2,5 δολλάρια τήν ὥρα γιά νά δουλεύουν ἐκεῖ. Ἡ διευθύντριά του, ἡ Λώρα Μπράουν, ἀνάγγειλε αὐτό τό ἐγχείρημα σάν τήν «ἀπαρχή τῆς φεμινιστικῆς οἰκονομικῆς ἐπανάστασης».3

Ὅταν δύο ἀπό τά ἴδια παλιά παιγνίδια — ἡ ἐκλογική πολιτική καί ὁ χίππικος καπιταλισμός — ὀνομάζονται «ἐπανάσταση», τό νόημα τῆς λέξης ἔχει ἀντιστραφεῖ. Δέν προκαλεῖ ἔκπληξη τό γεγονός ὅτι ἕνα σοσιαλιστικό εἶδος φεμινισμοῦ φαντάζει σάν πηγή ἐπαναστατικῆς σύνεσης σέ πολλές γυναῖκες πού δέν θέλουν νά εἶναι μάγισσες, πρωτόγονες ἀμαζόνες, γερουσιαστές, ἤ μικροκαπιταλιστές, ἀλλά πού θέλουν νά δώσουν ἕνα τέλος στό σεξισμό, ἐνῶ συγχρόνως δημιουργοῦν μιά μεταμορφωμένη κοινωνία. Ὁ ἀναρχοφεμινισμός θά μποροῦσε νά προσφέρει ἕνα σημαντικό θεωρητικό πλαίσιο, ἀλλά οἱ πιό πολλές φεμινίστριες εἴτε δέν ἔχουν ἀκούσει ποτέ γι' αὐτόν, ἤ τόν ἀπορρίπτουν σάν νά πρόκειται γιά γυναικεῖο βοηθητικό σῶμα ἀρσενικῶν βομβιστῶν.

Ὁ σοσιαλφεμινισμός προσφέρει μιά ποικιλία πολιτικῶν στεγῶν. Ἀπό τή μιά μεριά ὑπάρχει ὁ θῶλιος, στριμωγμένος χῶρος τῶν σεχτῶν τῆς Παλιᾶς Ἀριστερᾶς, ὅπως τό Ἐπαναστατικό Κομμουνιστικό Κόμμα (ἡ πρώην Ἐπαναστατική Ἕνωση), ἡ Ὀκτωβριανή Λίγκα, καί τό Διεθνές Ἐργατικό Κόμμα. Πολύ λίγες γυναῖκες τούς βρίσκουν κατακτήσιμους. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἕνας μεγάλος ἀριθμός γυναικῶν κινεῖται πρός τά ἐξαθλιωμένα, ἐκλεκτικά κατεστημένα, πού οἰκοδομήθηκαν ἀπό νεώτερες ἀριστερές ὁμάδες ὅπως ἡ Νέα Ἀμερικανική Κίνηση, ἤ ἀπό διάφορες αὐτόνομες «ἑνώσεις γυναικῶν».

Οἱ νεώτερες σοσιαλφεμινίστριες ἔχουν ἀρχίσει μιά ἐνεργητική καί ἀρκετά ἀποτελεσματική καμπάνια γιά νά στρατολογήσουν τίς γυναῖκες πού δέν εἶναι ἐνταγμένες πουθενά. Ἀντίθετα, οἱ πιό ἄκαμπτες ὁμάδες τῆς Παλιᾶς Ἀριστερᾶς, ἔχουν ἀπορρίψει σέ πολύ μεγάλο βαθμό τήν ἰδέα ὅτι οἱ λεσβίες, οἱ αὐτονομίστριες, καί διάφορες ἄλλες «ψωραλέες» καί ἀκατάλληλες φεμινίστριες, θά μποροῦσαν νά δουλέψουν μαζί μέ τούς εὐγενεῖς κληρονόμους τοῦ Μάρξ, τοῦ Τρότσκυ (παρόλο πού οἱ Τροτσκιστές εἶναι ἀσταθεῖς), τοῦ Στάλιν, καί τοῦ Μάο. Πολλές ἀπορρίπτουν τήν ἰδέα ἑνός αὐτόνομου γυναικείου κινήματος πού ἀσχολεῖται ἀποκλειστικά μέ τά γυναικεῖα ζητήματα. Γιά κεῖνες, αὐτό τό κίνημα εἶναι γεμάτο «ἀστές» (τό χειρότερο ἀπό ὅλα τά Μαρξιστικά ἐπίθετα), ἀποφασισμένες νά «κάνουν τό δικό τους», καί «διαιρεῖ τήν ἐργατική τάξη», πράγμα πού συνεπάγεται τήν περίεργη ὑπόθεση ὅτι οἱ ἐργάτες εἶναι οἱ πιό θλάκες ἀπ' ὅλους. Μερικές τρέφουν μιά ὑστερική ἀντιπάθεια γιά τίς λεσβίες: οἱ πιό διαβόητες ὁμάδες εἶναι ἡ Ὀκτωβριανή Λίγκα καί τό Ἐπαναστατικό Κομμουνιστικό Κόμμα, ἀλλά δέν εἶναι καί οἱ μόνες. Σ' αὐτήν τήν πολιτική, ὅπως καί σέ τόσες ἄλλες, ἡ ἀντιλεσβιακή γραμμή ἀκολουθεῖ ἐκείνη τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν. Τό ΕΚΚ, λογουχάρη, κυκλοφόρησε στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, ἕνα κείμενο θέσεων (παλιά, στίς πραγματικές του μέρες, ὅταν ἀκόμα ἦταν ἁπλά ἡ Ἐπαναστατική Ἕνωση) πού ἀνακοίνωνε ὅτι οἱ ὁμοφυλόφιλοι «εἶναι παγιδευμένοι στό βοῦρκο καί στό βόρβορο τῆς ἀστικῆς παρακμῆς», καί ὅτι τό κίνημα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν ὁμοφυλόφιλων εἶναι «ἐνάντια στήν ἐργατική τάξη καί ἀντεπαναστατικό». Ὅλες οἱ ὁμάδες τῆς παλιᾶς ἀριστερᾶς δέν αἰσθάνονται ἄνετα μέ τήν ἰδέα ὅτι ὑπάρχουν γυναῖκες ἔξω ἀπό τό «προλεταριάτο» πού μπορεῖ νά καταπιέζονται. Ἡ ἐργατική τάξη, βέβαια, εἶναι μιά ἔννοια ἐκπληκτικά εὐκαμπτη: στίς συζητήσεις πού γίνονται αὐτή τή στιγμή μέσα στούς κόλπους τῆς Ἀριστερᾶς, κυμαίνεται ἀπό τούς ἐργαζόμενους ἄμεσα στήν παραγωγή (τελεία καί παῦλα) μέχρι μιά τεράστια ὁμάδα, πού συμπεριλαμβάνει κάθε ἄτομο πού πουλάει τήν ἐργατική του δύναμη γιά ἕνα μισθό, ἤ, πού ἐξαρτᾶται ἀπό κάποιο

ἄλλο ἄτομο πού τό κάνει αὐτό. Δηλαδή, σχεδόν ὅλους μας. (Λοιπόν, Μπαμπά Κάρλ, ἄν τό 90% τῶν ἀνθρώπων στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες εἶναι ἡ πρωτοπορία, γιατί δέν κάναμε ἀκόμα τήν ἐπανάσταση;)

Οἱ πιό καινούργιες σοσιαλφεμινίστριες προσπαθοῦν μέ κάθε λογῆς ἐφευρετικότητα, νά κρατήσουν κάποιο πυρήνα Μαρξιστικῆς — Λενινιστικῆς σκέψης, νά τήν ἐκσυγχρονίσουν, καί νά τή μεταμοσχεύσουν στό σύγχρονο ριζοσπαστικό φεμινισμό. Τά ἀποτελέσματα εἶναι περίεργα καμμιά φορά. Τόν Ἰούλη τοῦ 1975, οἱ γυναῖκες τῆς Νέας Ἀμερικάνικης Κίνησης μαζί μέ μερικές αὐτόνομες ὁμάδες, ὀργάνωσαν τό πρῶτο ἐθνικό συνέδριο πάνω στόν σοσιαλφεμινισμό. Ἐπειδή δέν εἶχε διαφημιστεῖ παρά πολύ ἀπό τά πρίν, ὅλες φάνηκαν νά ἔχουν ἐκπλαγεῖ πού τόσο πολλές γυναῖκες (πάνω ἀπό 1.600, καί ἀκόμα περισσότερες πού ἔφυγαν ἐπειδή δέν ὑπῆρχε θέση) ἤθελαν νά περάσουν τό Σαββατοκύριακο τῆς 4 Ἰούλη στό Γιέλλοου Σπρίνγκς τοῦ Ὀχάϊο.

Διαβάζοντας τούς λόγους πού ἐκφωνήθηκαν στό συνέδριο, καθώς καί ἐκτεταμένα σχόλια γραμμένα ἀπό γυναῖκες πού παρακολούθησαν τίς διαδικασίες τοῦ συνεδρίου,[4] δέν εἶναι καθόλου ξεκάθαρο τό τί πίστευαν ὅτι προσφέρουν οἱ ὀργανώτριες τοῦ συνεδρίου στό ὄνομα τοῦ «σοσιαλφεμινισμοῦ». Οἱ Ἀρχές τῆς Ἑνότητας πού συντάχθηκαν πρίν ἀπό τό συνέδριο, περιεῖχαν δύο στοιχεῖα τά ὁποῖα ἀνέκαθεν συνδέονταν μέ τόν ριζοσπαστικό φεμινισμό, καί πού στήν πραγματικότητα θεωροῦνται χαρακτηριστικά σάν ἀντίθετα μέ μιά σοσιαλιστική προοπτική. Ἡ πρώτη ἀρχή ἔλεγε: «Ἀναγνωρίζουμε τήν ἀνάγκη ὕπαρξης τοῦ αὐτόνομου γυναικείου κινήματος μέσα στήν ἐπαναστατική διαδικασία καί τό ὑποστηρίζουμε». Ἡ δεύτερη ἔλεγε: «Συμφωνοῦμε μέ τήν ἰδέα ὅτι κάθε καταπίεση, εἴτε εἶναι βασισμένη στή φυλή, εἴτε στήν τάξη, εἴτε στό φῦλο, εἴτε στήν ὁμοφυλοφιλία, εἶναι ἀλληλένδετη καί ὅτι οἱ ἀγῶνες γιά ἀπελευθέρωση ἀπό τήν καταπίεση πρέπει νά γίνονται ταυτόχρονα καί σέ συνεργασία». Ἡ τρίτη ἀρχή παρατηροῦσε ἁπλά ὅτι «ὁ σοσιαλφεμινισμός εἶναι μιά ἐπαναστατική στρατηγική»· καί ἡ τέταρτη καί τελευταία ζητοῦσε νά γίνουν συζητήσεις «μέσα στό πνεῦμα τοῦ ἀγώνα καί τῆς ἑνότητας».

Αὐτό, βέβαια, εἶναι ἕνα ἀπίστευτο ἀνακάτωμα γευστικῶν ἀρχῶν — ἕνα μενού σχεδιασμένο ἔτσι πού νά ἀρέσει ἐνθουσιαστικά σέ ὅλους. Ἀλλά, ὅταν οἱ «σοσιαλφεμινίστριες» σερβίρουν τό ἀνεξάρτητο γυναικεῖο κίνημα σάν κύριο πιάτο, κι ὅταν λένε ὅτι ἡ ταξική καταπίεση εἶναι ἁπλῶς μιά καταπίεση ἀνάμεσα σέ ἄλλες, καί δέν εἶναι πιό σημαντική ἀπό τίς ἄλλες, τότε (ὅπως λένε οἱ Μαρξιστές κριτικοί του) δέ μιλᾶνε πιά γιά σοσιαλισμό.

Οἱ σοσιαλφεμινίστριες, ὅμως, δέν ἀκολουθοῦν ὣς τό τέλος αὐτά πού συνεπάγεται ὁ ριζοσπαστικός φεμινισμός. Ἄν τό ἔκαναν, θά ἀποδέχονταν ἄλλη μιά ἀρχή: ὅτι μή - ἱεραρχικές δομές εἶναι ἀπαραίτητες γιά τή φεμινιστική πρακτική. Αὐτό, βέβαια, εἶναι πάρα πολύ γιά νά τό ἀνεχθεῖ ὁποιοσδήποτε σοσιαλιστής. Ἀλλά αὐτό πού σημαίνει εἶναι ὅτι ὁ ριζοσπαστικός φεμινισμός συμβιβάζεται πολύ περισσότερο μέ ἕνα τύπο ἀναρχισμοῦ, παρά μέ τό σοσιαλισμό. Αὐτός ὁ τύπος εἶναι ὁ κοινωνικός ἀναρχισμός (γνωστός καί σάν ἀναρχοκομμουνισμός), ὄχι οἱ ἀτομικιστικές ἤ ἀναρχοκαπιταλιστικές του παραλλαγές.

Αὐτό δέν θά ἀκουστεῖ σάν κάτι καινούργιο στίς φεμινίστριες πού εἶναι ἐξοικειωμένες μέ τίς ἀρχές τοῦ ἀναρχισμοῦ — ἀλλά πολύ λίγες φεμινίστριες εἶναι. Αὐτό εἶναι κατανοητό, μιά καί ἡ δημοσιότητα πού ἔχει δοθεῖ στόν ἀναρχισμό εἶναι εἴτε κακή εἴτε ἀνύπαρκτη. Ἄν οἱ φεμινίστριες ἦταν ἐξοικειωμένες μέ τόν ἀναρχισμό, δέν θά ἔκριναν πολύ σκληρά τό σοσιαλισμό σά μέσο γιά νά ἀγωνιστοῦν ἐνάντια στή σεξιστική καταπίεση. Οἱ φεμινίστριες πρέπει νά βλέπουν μέ σκεπτικισμό ὁποιαδήποτε κοινωνική θεωρία πού ἔχει ἐνσωματωμένη μιά σειρά ἀρχηγῶν καί ὀπαδῶν, ἀνεξάρτητα ἀπό τό πόσο «δημοκρατική» ὑποτίθεται πώς εἶναι αὐτή ἡ συγκεντρωτική δομή. Οἱ γυναῖκες ἀπ' ὅλες τίς τάξεις, φυλές, καί συνθῆκες ζωῆς ἔχουν βρεθεῖ γιά πάρα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα στό περιθώριο τῆς κυριαρχίας, ὥστε νά θέλουν νά ἀλλάξουν μιά σειρά ἀπό ἀφέντες μέ μιά ἄλλη. Ξέρουμε ποιός ἔχει τή δύναμη καί (μέ μερικές μεμονωμένες ἐξαιρέσεις), δέν εἴμαστε ἐμεῖς πού τήν ἔχουμε.

Μερικές σύγχρονες ἀναρχοφεμινίστριες ἔχουν ἐπισημάνει τούς συνδέσμους ἀνάμεσα στόν κοινωνικό ἀναρχισμό καί τό ριζοσπαστικό φεμινισμό. Ἡ Λύν Φάρροου εἶπε ὅτι: ὁ «φεμινισμός ἐφαρμόζει ἐκεῖνο πού ὁ ἀναρχισμός κηρύσσει». Ἡ Πέγγυ Κόρνεγκερ πιστεύει ὅτι «οἱ φεμινίστριες ἦταν χρόνια ὁλόκληρα ἀσυνείδητα ἀναρχικές καί στή θεωρία καί στήν πράξη». Καί ἡ Μάριον Λέητον λέει ὅτι «ἡ λεπτή διάκριση ἀνάμεσα στό ριζοσπαστικό φεμινισμό καί τόν ἀναρχοφεμινισμό εἶναι κατά ἕνα μεγάλο μέρος τό βῆμα πρός τήν συνειδητή θεωρητική ἀνάπτυξη».5

Χτίζουμε τήν αὐτονομία
Τή διαδικασία τῆς ὁλοένα αὐξανόμενης σύνθεσης
Γιά κάθε ζωντανό πλᾶσμα
Διαδίδουμε
Τόν αὐθορμητισμό καί τή δημιουργία
Μαθαίνουμε τίς χαρές τῆς ἰσότητας
Τῶν σχέσεων

Χωρίς κυριαρχία
'Ανάμεσα στίς ἀδελφές μας
Καταστρέφουμε τήν κυριαρχία
Σ' ὅλες της τίς μορφές.

Αὐτό τό τραγούδι ἐμφανίστηκε στή ριζοσπαστική φεμινιστική ἐφημερίδα Δ έ ν ε ἶ μ' ἐ γ ώ μ ω ρ ό μ ο υ ό, πού στόν ὑπότιτλό της ἔγραφε «τέρμα σ' ὅλες τίς ἱεραρχίες». Δέν ἦταν μαρκαρισμένη σάν ἀναρχική (ἤ ἀναρχοφεμινιστική) ἐφημερίδα, ἀλλά ἡ συνάφεια εἶναι χτυπητή. 'Αποτελοῦσε χαρακτηριστικό δεῖγμα τοῦ τί ἦταν τό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης στά πρῶτα χρόνια τοῦ ξαναγεννημένου κινήματος. Κι αὐτό τό πνεῦμα εἶναι πού θά χαθεῖ ἄν ριζώσει τό σοσιαλφεμινιστικό ὑβρίδιο*· ἄν ἡ λατρεία τῆς θεᾶς ἤ τό ἔθνος λεσβιῶν πείσουν τίς γυναῖκες νά δημιουργήσουν νέες μορφές κυριαρχίας — ὑποταγῆς.

Ριζοσπαστικὸς φεμινισμὸς καὶ ἀναρχοφεμινισμός

"Ολες οἱ ριζοσπαστικές φεμινίστριες καί ὅλες οἱ κοινωνικές ἀναρχοφεμινίστριες ἐνδιαφέρονται ἀπό κοινοῦ γιά ἕνα σύνολο θεμάτων: τόν ἔλεγχο πάνω στό σῶμα μας, τίς ἐναλλακτικές λύσεις στήν πυρηνική οἰκογένεια καί τήν ἑτεροφυλοφιλία, νέες μεθόδους ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν πού θά ἀπελευθερώσουν γονεῖς καί παιδιά, τόν οἰκονομικό αὐτοκαθορισμό, τόν τερματισμό τῆς δημιουργίας στερεότυπων τῶν φύλων στήν ἐκπαίδευση, στά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, καί στούς χώρους ἐργασίας, τήν κατάργηση τῶν καταπιεστικῶν νόμων, τόν τερματισμό τῆς ἀντρικῆς ἐξουσίας, τῆς ἰδιοκτησίας, καί τοῦ ἐλέγχου πάνω στίς γυναῖκες, τόν ἐφοδιασμό τῶν γυναικῶν μέ τά μέσα πού χρειάζονται γιά νά ἀναπτύξουν τίς ἱκανότητές τους καί μιά θετική στάση ἀπέναντι στόν ἑαυτό τους, τόν τερματισμό τῶν καταπιεστικῶν συναισθηματικῶν σχέσεων, καί αὐτό πού οἱ Σιτουασιονιστές ἔχουν ὀνομάσει «ἐπανεπινόηση τῆς καθημερινῆς ζωῆς».

'Υπάρχουν, λοιπόν, πολλά θέματα πάνω στά ὁποῖα συμφωνοῦν οἱ ριζοσπαστικές φεμινίστριες καί οἱ ἀναρχοφεμινίστριες. 'Αλλά οἱ ἀναρχοφεμινίστριες ἐνδιαφέρονται καί γιά κάτι ἀκόμα. 'Επειδή εἶναι ἀναρχικές, ἐργάζονται γιά τήν κατάργηση ὅλων τῶν ἐξουσιαστικῶν σχέσεων, ὅλων τῶν καταστάσεων ὅπου οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νά καταπιέσουν ὁ ἕνας τόν ἄλλον. 'Αντίθετα μέ μερικές ριζοσπαστικές φεμι-

* Σ.τ.Μ. Προϊόν διασταύρωσης, ἐπιμειξίας.

νίστριες πού δέν είναι άναρχικές, δέν πιστεύουν ότι άν ή έξουσία βρισκόταν στά χέρια τών γυναικών, αύτό θά μπορούσε ίσως νά όδηγήσει σέ μιά κοινωνία χωρίς καταναγκασμό. Καί άντίθετα άπό τίς περισσότερες σοσιαλφεμινίστριες, δέν πιστεύουν ότι άπό ένα μαζικό κίνημα μέ μιά έλίτ άρχηγών μπορεί νά προκύψει τίποτα καλό. Κοντολογίς, ούτε ένα έργατικό κράτος ούτε μιά μητριαρχία θά τερματίσουν τήν καταπίεση τού καθένα. Ό σκοπός, λοιπόν, δέν είναι ή «κατάληψη» τής έξουσίας, όπως άρέσει στούς σοσιαλιστές νά παροτρύνουν, άλλά ή κατάργηση τής έξουσίας.

Άντίθετα μέ τή λαϊκή πεποίθηση, όλοι οί κοινωνικοί άναρχικοί είναι σοσιαλιστές. Δηλαδή, θέλουν νά πάρουν τόν πλούτο άπό τά χέρια τών λίγων καί νά τόν άνακατανείμουν σέ όλα τά μέλη τής κοινότητας. Καί πιστεύουν ότι οί άνθρωποι χρειάζονται τήν συνεργασία μεταξύ τους, σάν κοινότητα, άντί νά ζούν σάν άπομονωμένα άτομα. Γιά τούς άναρχικούς, όμως, τά κεντρικά ζητήματα είναι πάντα ή έξουσία καί ή κοινωνική ίεραρχία. Άν ένα κράτος — άκόμα κι ένα κράτος πού άντιπροσωπεύει τούς έργάτες — συνεχίσει νά ύφίσταται, θά έπανεγκαθιδρύσει μορφές κυριαρχίας, καί κάποιοι άνθρωποι δέ θά 'ναι πιά έλεύθεροι. Οί άνθρωποι δέν είναι έλεύθεροι όταν άπλά έπιβιώνουν, ή έχουν έστω οίκονομική άνεση. Είναι έλεύθεροι μόνο όταν μπορούν νά έξουσιάζουν οί ίδιοι τή ζωή τους. Οί γυναίκες, άκόμα περισσότερο άπ' τούς περισσότερους άντρες, πολύ λίγο μπορούν νά έξουσιάσουν τή ζωή τους. Ή κατάκτηση αύτής τής αύτονομίας, καί ή άπαίτηση νά τήν έχει ό καθένας, είναι ό πιό σημαντικός στόχος τών άναρχοφεμινιστριών.

Έξουσία σέ κανένα καί στόν καθένα: Στόν καθένα έξουσία πάνω στή ζωή του/της καί σέ κανενός άλλου.[7]

Πάνω στὴν πρακτικὴ

Αύτή είναι ή θεωρία. Τί γίνεται μέ τήν πρακτική; Ξανά ό ριζοσπαστικός φεμινισμός καί ό άναρχοφεμινισμός έχουν πολύ περισσότερα κοινά άπ' ότι έχουν οί δύο μέ τόν σοσιαλφεμινισμό.[8] Καί οί δύο δουλεύουν γιά νά φτιάξουν έναλλακτικούς θεσμούς, όπως έπίσης καί οί δύο άντιμετωπίζουν πολύ σοβαρά τήν πολιτική τής προσωπικής ζωής. Οί σοσιαλφεμινίστριες είναι λιγότερο διατεθειμένες νά σκέφτονται ότι αύτά τά δύο έχουν ίδιαίτερα ζωτική σημασία γιά τήν έπαναστατική πρακτική.

Ή άνάπτυξη έναλλακτικών μορφών όργάνωσης σημαίνει τή δημιουργία κλινικών αύτοβοήθειας, άντί τού άγώνα γιά νά μπεί μιά ριζοσπαστική φεμινίστρια στό διοικητικό συμβούλιο ένός νοσοκομείου· σημαίνει όμάδες γυναικών πού νά χρησιμοποιούν βίντεο καί

νά βγάζουν ἐφημερίδες, ἀντί τῆς ἐμπορικῆς τηλεόρασης καί ἐφημερίδων· ζωντανές κολλεκτίβες, ἀντί γιά ἀπομονωμένες πυρηνικές οἰκογένειες· κέντρα γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν βιασμῶν· συνεταιρισμούς τροφίμων· παιδικούς σταθμούς πού νά διοικοῦνται ἀπό τούς γονεῖς· ἐλεύθερα σχολεῖα· τυπογραφικούς συνεταιρισμούς, ὁμάδες ἐναλλακτικῆς ραδιοφωνίας, καί πάει λέγοντας.

Ἀλλά δέν ὠφελεῖ καί πολύ νά φτιάχνουμε ἐναλλακτικούς θεσμούς, ἄν οἱ δομές τους μιμοῦνται τά καπιταλιστικά καί ἱεραρχικά μοντέλα μέ τά ὁποῖα εἴμαστε τόσο ἐξοικειωμένοι. Πολλές ριζοσπαστικές φεμινίστριες τό ἀντιλήφτηκαν αὐτό ἀρκετά νωρίς: Νά γιατί προσπάθησαν νά ἐπαναπροσδιορίσουν τόν τρόπο πού οἱ γυναῖκες καταλαβαίνουν τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό τους (μέ τίς ὁμάδες συνειδητοποίησης) καί τίς μορφές τῶν σχέσεων ἐργασίας καί τῶν διαπροσωπικῶν ἀλληλεπιδράσεων (μέ τίς μικρές ὁμάδες χωρίς ἀρχηγούς, ὅπου τά καθήκοντα ἀναλαμβάνονται ἐκ περιτροπῆς καί οἱ διάφορες δεξιότητες καί γνώσεις γίνονται κτῆμα ὅλων). Προσπάθησαν νά τό κάνουν αὐτό μέσα σέ μιά ἱεραρχική κοινωνία πού τά μόνα μοντέλα πού προσφέρει εἶναι μοντέλα ἀνισότητας. Μιά γνώση τῆς ἀναρχικῆς θεωρίας καί μοντέλων ὀργάνωσης, θά βοηθοῦσε ὁπωσδήποτε. Ἐφοδιασμένες μ' αὐτή τή γνώση, οἱ ριζοσπαστικές φεμινίστριες πιθανόν νά εἶχαν ἀποφύγει μερικά ἀπό τά λάθη πού ἔκαναν — καί μπορεῖ νά ἦταν πιό ἱκανές νά ξεπεράσουν μερικές ἀπό τίς δυσκολίες πού συνάντησαν, προσπαθώντας νά μεταμορφώσουν ταυτόχρονα τόν ἑαυτό τους καί τήν κοινωνία.

Πᾶρτε, γιά παράδειγμα, τή συνεχιζόμενη διαμάχη ἀναφορικά μέ τίς «δυνατές γυναῖκες» καί τό στενά συνυφασμένο θέμα τῆς ἡγεσίας. Ἡ ριζοσπαστική φεμινιστική θέση μπορεῖ νά συνοψιστεῖ ἀκόλουθα:

1. Οἱ γυναῖκες παραμένουν καταπιεσμένες γιατί εἶναι ἀπομονωμένες ἡ μιά ἀπ' τήν ἄλλη καί ζευγαρώνουν μέ τούς ἄντρες σέ σχέσεις ἐξουσίας καί ὑποταγῆς.

2. Οἱ ἄντρες δέν θά ἀπελευθερώσουν τίς γυναῖκες· οἱ γυναῖκες πρέπει νά ἀπελευθερώσουν τούς ἑαυτούς τους. Αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἄν κάθε γυναίκα προσπαθεῖ νά ἀπελευθερώσει μονάχα τόν ἑαυτό της. Ἄρα, οἱ γυναῖκες πρέπει νά δουλέψουν ἀπό κοινοῦ μέ βάση ἕνα μοντέλο ἀλληλοβοήθειας.

3. «Ἡ γυναικεία ἀδελφότητα εἶναι ἰσχυρή» ἀλλά οἱ γυναῖκες δέν μποροῦν νά εἶναι ἀδελφές, ἄν ἀναπαράγουν τά ἀντρικά πρότυπα κυριαρχίας καί ὑποταγῆς.

4. Πρέπει νά ἀναπτυχθοῦν νέες μορφές ὀργάνωσης. Ἡ πρωταρχική μορφή εἶναι ἡ μικρή ὁμάδα χωρίς ἀρχηγούς· οἱ πιό σημαν-

τικοί τρόποι συμπεριφορᾶς εἶναι ἡ ἰσότητα, ἡ ἀμοιβαία ὑποστήριξη, καί ὁ ἐπιμερισμός δεξιοτήτων καί γνώσεων.

Ἄν ὑπάρχουν πολλές γυναῖκες πού τά δέχτηκαν αὐτά, ὑπάρχουν ἀκόμα περισσότερες πού δέν τά δέχτηκαν. Μερικές ἦταν ἀντίθετες ἀπό τήν ἀρχή· ἄλλες διαπίστωσαν ἀπό πρῶτο χέρι ὅτι ἦταν δύσκολο νά τά ἐφαρμόσουν, καί μέ λύπη τους κατέληξαν ὅτι ἕνας τέτοιος ὡραῖος ἰδεαλισμός δέ θά ὁλοποιούνταν ποτέ.

Ἰδεολογική κάλυψη σέ ἐκεῖνες πού ἀπέρριψαν τίς ἀρχές πού διατύπωσαν οἱ «ἀσυνείδητα ἀναρχικές» δόθηκε ἀπό δύο ντοκουμέντα πού τό περιεχόμενό τους ἔγινε πολύ γρήγορα γνωστό διαμέσου τῶν ἐφημερίδων καί τῶν ὀργανώσεων γιά τή γυναικεία ἀπελευθέρωση. Τό πρῶτο ἦταν ὁ λόγος τῆς Ἀνσέλμα Ντέλ Ὄλιο στό δεύτερο Συνέδριο γιά τή Συνένωση τῶν Γυναικῶν, πού ἔγινε τό Μάη τοῦ 1970, στήν Νέα Ὑόρκη. Ὁ λόγος πού εἶχε τίτλο *Διχασμός καί Αὐτοκαταστροφή στό Γυναικεῖο Κίνημα: Ἕνα Γράμμα Παραίτησης*, ἐξέθετε τούς λόγους γιά τούς ὁποίους ἡ Ντέλ Ὄλιο ἀποχωροῦσε ἀπ' τό γυναικεῖο κίνημα. Τό δεύτερο ντοκουμέντο ἦταν *Ἡ Τυραννία τῆς Ἀδομικότητας* τῆς Τζό Φρῆμαν, πού πρωτοεμφανίστηκε τό 1972 στό περιοδικό *Δεύτερο Κύμα*. Καί τά δύο ἀνακίνησαν θέματα ὀργανωτικῆς καί προσωπικῆς πρακτικῆς πού ἦταν, καί ἐξακολουθοῦν νά εἶναι, τρομερά σημαντικά γιά τό γυναικεῖο κίνημα.

«Ἦρθα γιά νά ἀπαγγείλω τό κύκνειο ἆσμα μου στό γυναικεῖο κίνημα... Ἔχω καταστραφεῖ... Πρίν ἀπό τριάμιση χρόνια ἔμαθα ὅτι οἱ γυναῖκες ἦταν πάντα διασπασμένες, αὐτοκαταστροφικές, καί γεμάτες ἀνίσχυρη ὀργή. Ποτέ δέν ὀνειρεύτηκα ὅτι θά ἔβλεπα τή μέρα πού αὐτή ἡ ὀργή, μασκαρεμένη σέ ψευτοεξισωτικό ριζοσπαστισμό κάτω ἀπό τή «φιλογυναικεία» σημαία, θά μετατρεπόταν σέ τρομακτικά κακοήθη ἀντιδιανοουμενίστικο φασισμό τῆς ἀριστερᾶς, κι ὅτι θά χρησιμοποιούνταν μέσα στό κίνημα γιά νά κατακεραυνώσει ἀδελφές, πού ἀπομονώνονταν μέ ὅλη τήν πανουργία καί τή δικαιοσύνη ἑνός αἱμοβόρου δικαστηρίου τῆς Κού Κλούξ Κλάν. Ἀναφέρομαι, βέβαια, στήν προσωπική ἐπίθεση, ἀνοιχτή καί ὕπουλη, τήν ὁποία ἔχουν ὑποστεῖ γυναῖκες τοῦ κινήματος οἱ ὁποῖες μέ πολλούς κόπους κατάφεραν νά πετύχουν κάτι... Ἄν εἶσαι... πετυχημένη χαρακτηρίζεσαι ἀμέσως σάν ὀππορτουνίστρια πού ψάχνει γιά συγκλονιστικές ἐμπειρίες, ἀνελέητη μισθοφόρος, πού ἐπιδιώκει νά κερδίσει τή δόξα καί τήν τύχη της πάνω ἀπ' τά νεκρά σώματα τῶν ἀνιδιοτελῶν ἀδελφῶν της, πού ἔθαψαν τίς ἱκανότητές τους καί θυσίασαν τίς φιλοδοξίες τους γιά τήν μεγαλύτερη δόξα τοῦ Φεμινισμοῦ... Ἄν εἶχες τήν ἀτυχία νά εἶσαι εἰλικρινής καί νά διαθέτεις εὐχέρεια λόγου, κατηγορεῖσαι ὅτι εἶσαι ἐξουσιομανής, ἐλιτίστρια, ρατσίστρια, καί τέλος

τό χειρότερο ἐπίθετο ἀπ' ὅλα: ὅτι ΤΑΥΤΙΖΕΣΑΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΝΤΡΕΣ».9

Ὅταν ἡ Ἀνσέλμα Ντέλ Ὅλιο ἔδωσε αὐτό τόν ὀργισμένο ἀποχαιρετισμό στό κίνημα, συνέβηκαν δύο πράγματα: Σέ μερικές γυναῖκες ἀνακινήθηκε τό ἐρώτημα πῶς μποροῦν οἱ γυναῖκες νά δώσουν τέλος στίς ἀνισότιμες σχέσεις ἐξουσίας μεταξύ τους, χωρίς νά καταστρέψουν ἡ μία τήν ἄλλη. Σέ ἄλλες συνέβηκε ἀκριβῶς τό ἀντίθετο— πρόσφερε μιά εὔκολη δικαίωση σέ ὅλες τίς γυναῖκες πού ἐξουσίαζαν ἄλλες γυναῖκες μέ τόν πιό ἀντιαδελφικό τρόπο. Ὅποια γυναίκα ἦταν ἀναμιγμένη στό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης ἐκείνη τήν ἐποχή, ξέρει ὅτι ἡ δήλωση τῆς Ντέλ Ὅλιο διαστρεβλώθηκε ἀπό μερικές γυναῖκες μ' αὐτό ἀκριβῶς τόν τρόπο: Θεώρησε τόν ἑαυτό σου θετικό, δυνατό, ἤ προικισμένο, καί μπορεῖς ἔτσι νά ἐπαναχαρακτηρίσεις ἀρκετές μορφές ἄσχημης, ἀναίσθητης, καί καταπιεστικῆς συμπεριφορᾶς. Οἱ γυναῖκες πού παρουσιάζονταν σάν τραγικές ἡρωΐδες, κατεστραμμένες ἀπό τίς φθονερές ἤ παράλογες (καί ἀσφαλῶς, πολύ λιγότερο προικισμένες) «ἀδελφές» τους, μποροῦσαν νά ὑπολογίσουν σέ μιά συμπονετική ἀντιμετώπιση ἀπό μέρους μερικῶν ἄλλων γυναικῶν.

Παρόμοια, οἱ γυναῖκες πού ἦταν ἀναμιγμένες ἐκείνη τήν ἐποχή στό κίνημα, ξέρουν ὅτι αὐτά γιά τά ὁποῖα μίλησε ἡ Ντέλ Ὅλιο πράγματι σ υ ν έ β η κ α ν, καί δέν ἔπρεπε νά εἶχαν συμβεῖ. Ἡ γνώση τῆς ἀναρχικῆς θεωρίας δέν εἶναι ἀρκετή, βέβαια, γιά νά ἐμποδίσει τίς ἀδιάκριτες ἐπιθέσεις στίς γυναῖκες. Ἀλλά στόν ἀγώνα γιά τήν ἐκμάθηση νέων τρόπων σχέσεων καί συνεργασίας μεταξύ μας μιά τέτοια γνώση μπορεῖ — μονάχα μπορεῖ — νά εἶχε ἐμποδίσει μερικά ἀπ' αὐτά τά καταστροφικά λάθη.

Εἶναι εἰρωνία τό γεγονός ὅτι αὐτά τά λάθη εἶχαν σάν κίνητρο τήν ἀπέχθεια τῶν ριζοσπαστικῶν φεμινιστριῶν γιά τίς συμβατικές μορφές ἐξουσίας, καί τίς ἀπάνθρωπες προσωπικές σχέσεις πού πηγάζανε ἀπό τό ὅτι ἕνα σύνολο ἀνθρώπων εἶχε ἐξουσία πάνω σ' ἕνα ἄλλο. Ὅταν οἱ ριζοσπαστικές φεμινίστριες καί οἱ ἀναρχοφεμινίστριες μιλᾶνε γιά κατάργηση τῆς ἐξουσίας, ἐννοοῦν τήν ἀπελευθέρωση ἀπ' ὅλους τούς θεσμούς, ὅλες τίς μορφές κανονικοποίησης, ὅλους τούς τρόπους μέ τούς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι καταπιέζουν ὁ ἕνας τόν ἄλλο — καί δέχονται τήν καταπίεσή τους.

Ἕνα σημαντικό πρόβλημα γεννήθηκε ἀναφορικά μέ τόν προσδιορισμό τῆς φύσης τῆς καταπίεσης μέσα στό γυναικεῖο κίνημα. Ἡ ἐχθρότητα ἀπέναντι στή «δυνατή» γυναίκα γεννήθηκε ἀπ' τό γεγονός ὅτι ἦταν κάποια πού μποροῦσε, ἔστω καί δυνητικά, νά καταπιέσει τίς γυναῖκες πού εἶχαν λιγότερη εὐχέρεια λόγου, λιγότερη αὐτοπεποίθηση, πού ἦταν λιγότερο θετικές ἀπό κείνη. Ἡ καταπίεση εἶναι συνήθως πολύ πιό ἀνεπαίσθητη ἀπό τήν σωματική βία ἤ τίς

οἰκονομικές κυρώσεις. Ἕνα πρόσωπο μπορεῖ νά καταπιέσει κάποιο ἄλλο χωρίς νά τοῦ πάρει τή δουλειά, ἤ νά τό χτυπήσει, ἤ νά τό ρίξει στή φυλακή.

Οἱ δυνατές γυναῖκες ξεκινοῦσαν μέ ἕνα τρομερό πλεονέκτημα. Συχνά, ἤξεραν περισσότερα. Εἶχαν ὁπωσδήποτε ξεπεράσει ἀπό καιρό τήν εὐνουχιστική κοινωνικοποίηση, πού τόνιζε τήν παθητική, συνεσταλμένη, παθήνια, κομφορμιστική συμπεριφορά — συμπεριφορά πού μάθαινε τίς γυναῖκες νά χαμογελᾶνε ὅταν δέν διασκέδαζαν, νά ψιθυρίζουν ὅταν ἤθελαν νά φωνάξουν, νά χαμηλώνουν τό βλέμμα ὅταν κάποιος τίς κοίταζε ἔντονα καί ἐπιθετικά. Οἱ δυνατές γυναῖκες δέν φοβόντουσαν νά μιλήσουν δημόσια· δέν φοβόντουσαν ν' ἀναλάβουν «ἀντρικά» καθήκοντα, ἤ νά δοκιμάσουν κάτι καινούργιο. Ἡ τουλάχιστον ἔτσι ἔδειχναν.

Βάλε μιά «δυνατή» γυναίκα στήν ἴδια μικρή ὁμάδα μέ μιά «ἀδύναμη», καί ἀμέσως γίνεται πρόβλημα. Πῶς γίνεται νά μήν ἐξουσιάζει; Πῶς γίνεται νά μοιράζεται τίς δύσκολα ἀποκτημένες ἱκανότητες καί τήν αὐτοπεποίθησή της μέ τίς ἀδελφές της; Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, πῶς μαθαίνει ἡ «ἀδύναμη» γυναίκα νά ἐνεργεῖ γιά λογαριασμό της; Πῶς εἶναι δυνατόν γιά κάποια ἔστω καί νά σκεφτεῖ τήν «ἀλληλο» βοήθεια σέ μιά μονόπλευρη κατάσταση; Τήν «γυναικεία «ἀδελφοσύνη» ὅταν τό «ἀδύναμο» μέλος δέ νιώθει ἴσο μέ τό «δυνατό»;

Αὐτά εἶναι περίπλοκα ἐρωτήματα καί δέν ἐπιδέχονται ἁπλές ἀπαντήσεις. Τό περισσότερο πού μποροῦμε ἴσως νά τά πλησιάσουμε εἶναι μέ τό ἀναρχικό σύνθημα: «ἕνας δυνατός λαός δέ χρειάζεται ἀρχηγούς». Ὅσες/οι ἀπό μᾶς ἔχουν μάθει νά ἐπιβιώνουν ἐξουσιάζοντας ἄλλες/ους, καθώς καί ὅσοι/ες ἀπό μᾶς ἔχουν μάθει νά ἐπιβιώνουν μέ τό νά ἀποδέχονται τήν καταπίεση, χρειάζεται νά αναδιαπαιδαγωγηθοῦμε ἔτσι ὥστε νά γίνουμε δυνατές/οί χωρίς νά παίζουμε παιχνίδια ἐξουσίας — ὑποταγῆς, νά ἐλέγχουμε αὐτό πού μᾶς συμβαίνει χωρίς νά ἐλέγχουμε τούς ἄλλους. Αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἐκλέγοντας τούς κατάλληλους ἀνθρώπους γιά ν' ἀναλάβουν ἀξιώματα ἤ ἀκολουθώντας τή σωστή κομματική γραμμή, οὔτε μπορεῖ νά γίνει μέ τό νά καθόμαστε καί νά συλλογιζόμαστε τίς ἁμαρτίες μας. Ξαναφτιάχνουμε τούς ἑαυτούς μας καί τόν κόσμο μας μέ τή δραστηριότητα, μέ τίς μικρές ἐπιτυχίες καί ἀποτυχίες, καί ἄλλες ἀκόμα μερικές ἐπιτυχίες. Καί ὅλο αὐτό τό διάστημα γινόμαστε πιό δυνατές καί ἀποκτᾶμε περισσότερη ἐμπιστοσύνη στόν ἑαυτό μας.

Ἄν ἡ Ἀνσέλμα Ντέλ Ὄλιο ἔκανε κριτική στήν προσωπική πρακτική τῶν ριζοσπαστικῶν φεμινιστικῶν, ἡ Τζό Φρῆμαν ἀνακίνησε μερικά δύσκολα ζητήματα ἀναφορικά μέ τήν ὀργανωτική δομή. Ἡ Τυραννία τῆς Ἀδομικότητας[10] ἔδειξε ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτα τέτοιο ὅπως μιά ὁμάδα «χωρίς δομή»,

καί οἱ ἄνθρωποι πού δηλώνουν ὅτι ὑπάρχει, κοροϊδεύουν τόν ἑαυτό τους. Ὅλες οἱ ὁμάδες ἔχουν κάποια δομή, ἡ διαφορά βρίσκεται στό ἄν αὐτή ἡ δομή εἶναι σαφής καί συγκεκριμένη ἤ ὄχι. Ἄν δέν εἶναι σαφής καί ὑπονοεῖται, εἶναι σίγουρο ὅτι θά ὑπάρξουν κρυφές ἐλίτ πού θά ἐλέγχουν τήν ὁμάδα — καί ὅλες/οι, τόσο οἱ ἀρχηγοί ὅσο καί οἱ ὀπαδοί, θά ἀρνηθοῦν ἤ θά μπερδευτοῦν ἀπό τόν ἔλεγχο πού ὑπάρχει. Αὐτή εἶναι ἡ «τυραννία» τῆς ἀδομικότητας. Γιά νά ξεπεραστεῖ πρέπει οἱ ὁμάδες νά δημιουργοῦν ἀνοιχτές, σαφεῖς δομές, πού νά ὑπόκεινται στόν ἔλεγχο τῶν μελῶν.

Κάθε ἀναρχοφεμινίστρια, νομίζω, θά συμφωνοῦσε μέ τήν ἀνάλυσή της ὥς αὐτό τό σημεῖο, καί ὄχι παραπέρα, γιατί ἡ Τζό Φρῆμαν εἶπε ἐπίσης ὅτι ἡ λεγόμενη «ὁμάδα χωρίς δομή καί ἀρχηγούς» εἶναι ἀνίκανη νά προχωρήσει ἀπό τίς κουβέντες στή δράση. Ὄχι μόνο ἡ ἔλλειψη ἀνοιχτῆς δομῆς, ἀλλά καί τό μικρό της μέγεθος, καί ἡ ἔμφαση στήν συνειδητοποίηση (κουβέντα) ἦταν μοιραῖο νά τήν κάνουν ἀναποτελεσματική.

Ἡ Τζό Φρῆμαν δέν εἶπε ὅτι οἱ ὁμάδες γυναικῶν πρέπει νά ἔχουν ἱεραρχική δομή. Στήν πραγματικότητα, ζήτησε μιά ἡγεσία πού νά εἶναι «διάχυτη, εὔκαμπτη, ἀνοιχτή, καί προσωρινή»· ὀργανώσεις πού θά ἐμπεριεῖχαν τήν εὐθύνη, τόν ἐπιμερισμό τῆς ἐξουσίας ἀνάμεσα σέ ὅσο γίνεται περισσότερα πρόσωπα, τήν ἐκ περιτροπῆς ἀνάληψη καθηκόντων, τό μοίρασμα τῶν ἱκανοτήτων, καί τή διάδοση τῆς πληροφόρησης καί τῶν πηγῶν. Ὅλες τίς καλές ὀργανωτικές ἀρχές τοῦ κοινωνικοῦ ἀναρχισμοῦ. Ἀλλά ὁ τρόπος πού κακολόγησε τή διαδικασία συνειδητοποίησης καί ἡ προτίμησή της γιά μεγάλες ὀργανώσεις, περιφερειακές, καί ἐθνικές, ἀνῆκαν αὐστηρά στόν παλιό τρόπο νά κάνει κανείς κάτι, καί ὑπονοοῦσε ὅτι ἀποδέχεται τή συνέχιση τῶν ἱεραρχικῶν δομῶν.

Οἱ μεγάλες ὁμάδες ὀργανώνονται ἔτσι ὥστε ἡ ἐξουσία καί ἡ λήψη ἀποφάσεων νά ἀνατίθονται σέ λίγους — ἐκτός, βέβαια, ἄν μιλάει κανείς γιά ἕνα ὁριζόντια συντονισμένο δίκτυο ἀπό μικρές κολλεκτίβες, πού ὅμως δέν τό ἀνάφερε. Πῶς γίνεται σέ μιά ὁμάδα σάν τήν ΕΟΓ μέ τίς 60.000 μέλη της τό '75, νά ἀναλαμβάνονται ἐκ περιτροπῆς τά καθήκοντα, νά μοιράζονται οἱ ἱκανότητες, καί πῶς ἐξασφαλίζεται τό ὅτι ἡ πληροφόρηση καί οἱ πηγές θά εἶναι προσιτές σέ ὅλους; Δέν γίνεται, βέβαια. Τέτοιου τύπου ὁμάδες ἔχουν πρόεδρο, καί διακητικό συμβούλιο, καί ἐθνικό γραφεῖο, καί μέλη — μερικά ἀπό τά ὁποῖα βρίσκονται σέ τοπικά τμήματα καί μερικά ἀπ' τά ὁποῖα εἶναι ἀπομονωμένα. Λίγες τέτοιες ὁμάδες ἔχουν ἀρκετή ἄμεση δημοκρατία, καί λίγες μαθαίνουν στά μέλη τους νέους τρόπους συνεργασίας καί ἀλληλοσύνδεσης.

Τό ἄτυχο ἀποτέλεσμα τῆς *Τυραννίας τῆς Ἀδομικότητας* ἦταν ὅτι συνέδεσε μαζί τήν μεγάλη ὀργά-

γνωση, τήν ἐπίσημη δομή, καί τήν πετυχημένη ἄμεση δράση, μέ ἕνα τρόπο πού φάνηκε λογικός σέ πολύ κόσμο. Πολλές γυναῖκες ἔνιωσαν ὅτι μιά μεγάλη ὀργάνωση ἦταν ἀναγκαία γιά ν' ἀγωνιστοῦν ἐνάντια στήν κοινωνική καταπίεση, καί ὅσο πιό μεγάλη ἦταν, τόσο τό καλύτερο. Ἡ εἰκόνα πού προβάλλεται εἶναι ἡ ἀντιπαράθεση δύναμης στή δύναμη. Δέ σκοτώνεις ἕνας ἐλέφαντα μέ ἀεροβόλο, καί δέν ἀνατρέπεις τό πατριαρχικό κράτος μέ τή μικρή ὁμάδα. Γιά τίς γυναῖκες πού δέχονται τό ἐπιχείρημα ὅτι τό μεγαλύτερο μέγεθος συνεπάγεται μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότητα, οἱ δυνατότητες ἐκλογῆς ὀργανωτικῶν δομῶν φαίνεται νά περιορίζονται στίς μεγάλες φιλελεύθερες ὁμάδες σάν τήν ΕΟΓ ἤ στίς σοσιαλιστικές ὀργανώσεις, πού εἶναι μαζικές ὀργανώσεις.

Ὅπως καί τόσα ἄλλα πράγματα πού φαίνονται ὅτι ἔχουν κάποιο νόημα, ἡ λογική αὐτή εἶναι λαθεμένη. Ἡ «κοινωνική καταπίεση» εἶναι μιά ἀντικειμενοποίηση, μιά φτιαχτή, παραφουσκωμένη, ὀντότητα πού μᾶς παραλύει καί πού εἶναι μεγάλη, μέ τήν ἔννοια, βασικά, ὅτι ἡ ἴδια αὐτή καταπίεση συμβαίνει σέ ὅλους μας. Ἀλλά τήν καταπίεση, ὅσο διαδεδομένη καί νά εἶναι καί ὅσο καί νά μποροῦμε νά τήν προβλέψουμε, σχεδόν πάντα μᾶς τήν ἐπιβάλλει *κάποιος* — ἀκόμα κι ἄν τό πρόσωπο αὐτό δρᾶ σάν ὄργανο τοῦ κράτους, ἤ σάν μέλος τῆς κυρίαρχης φυλῆς, γένους, ἤ τάξης. Οἱ μαζικές ἔφοδοι τῆς ἀστυνομίας στίς συγκεντρωμένες δυνάμεις μας εἶναι ἀρκετές· ἀκόμα καί ὁ ἀξιωματικός τῆς ἀστυνομίας ἤ τό ἀφεντικό ἤ ὁ σύζυγος πού ἐκτελεῖ τό σεξιστικό ἤ ἐξουσιαστικό ρόλο πού τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ, διασταυρώνεται μαζί μας σέ κάποιο δοσμένο σημεῖο τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Ἡ θεσμοποιημένη καταπίεση *ὑπάρχει*, ὄντως, σέ μεγάλη κλίμακα, ἀλλά σπάνια χρειάζεται νά χτυπηθεῖ (στήν πραγματικότητα σπάνια *μπορεῖ* νά χτυπηθεῖ) ἀπό μιά μεγάλη ὁμάδα. Ἡ ἀντάρτικη τακτική μιᾶς μικρῆς ὁμάδας — καμιά φορά καί ἑνός μονάχα ἀτόμου — μπορεῖ νά τά καταφέρει πολύ καλά στήν ἐπιβολή ἀντιποίνων.

Ἕνα ἄλλο ἄτυχο ἀποτέλεσμα τῆς νοοτροπίας τῆς *Τυραννίας τῆς Ἀδομικότητας* (ἄν καί ὄχι ἄμεσα τοῦ ἄρθρου) ἦταν ὅτι τροφοδότησε τό στερεότυπο πού ἔχει ὁ κόσμος γιά τούς ἀναρχικούς. (Ὁ κόσμος, βέβαια, δέν καταπίνει συνήθως τίποτε, ἐκτός κι ἄν πεινάει). Οἱ κοινωνικοί ἀναρχικοί δέν εἶναι κατά τῆς δομῆς: Δέν εἶναι οὔτε καί κατά τῆς ἡγεσίας, στό βαθμό πού δέ συνεπάγεται ἀνταμοιβή ἤ προνόμοια, καί εἶναι προσωρινή καί συγκεκριμένη γιά μιά ἰδιαίτερη δουλειά. Ἐπειδή, ὅμως, οἱ ἀναρχικοί θέλουν νά καταργήσουν τήν *ἱεραρχική* δομή, ὁ κόσμος πιστεύει ὅτι δέν θέλουν καμιά δομή. Δυστυχῶς, ἡ εἰκόνα ἑνός κοπαδιοῦ ἀπό ἀποδιοργανωμένες, χαοτικές ἀναρχικές, πού πᾶνε ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ χωρίς συγκεκριμένη κατεύθυνση, ἔπιασε. Λογουχάρη, τό

1975 τό περιοδικό Ἔρευνα, ἀναδημοσίευσε ἕνα διασκευασμένο ἀντίγραφο μιᾶς συνέντευξης πού εἶχαν δώσει ἡ Σάρλοτ Μπάντς καί ἡ Μπέβερλυ Φίσσερ στό Φεμινιστικό Ραδιοφωνικό Δίκτυο τό 1972. Κατά κάποιο τρόπο, τό πιό ἐνδιαφέρον σχετικά μέ τή συνέντευξη ἦταν τό ὅτι οἱ συντάκτες τῆς Ἔρευνας ἔνιωθαν ὅτι τό θέμα ἦταν ἀκόμα πολύ ἐπίκαιρο τό 1976.[11] («Βλέπουμε τήν ἴδια ἀπόρριψη τῶν ἀρχηγῶν καί λατρεία τῆς ἰδαμικότητας, πού ὑπῆρχε πέντε χρόνια νωρίτερα» (σελ. 13)). Ἀλλά ἐκεῖνο πού εἶχε νά πεῖ τότε ἡ Μπάντς ἦταν ἐπίσης ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον: Σύμφωνα μέ τά λεγόμενά της, ἡ ἔμφαση στή λύση τῶν προβλημάτων τῆς δομῆς καί τῆς ἱεραρχίας ἦταν «μιά πολύ ἰσχυρή ἐπιθυμία τῶν ἀναρχικῶν. Ἦταν μιά ὡραία ἐπιθυμία, ἀλλά δέν ἦταν ρεαλιστική» (σελ. 4). Οἱ ἀναρχικοί, πού συνήθως ἀποκαλοῦνται «μή - ρεαλιστές», θά παρατηρήσουν ὅτι ὁ φανταστικός χαρακτήρας ὅλης αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης βρισκόταν προφανῶς στά ὀργανωτικά προβλήματα πού ἀντιμετώπιζε τό γυναικεῖο κίνημα — προβλήματα κρυφῆς ἡγεσίας, «ἀρχηγῶν» πού ἐπιβάλλονταν ἀπό τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας, δυσκολίες ἀναφορικά μέ τήν προσέγγιση γυναικῶν πού ἐνδιαφέρονταν, ἀλλά δέν ἤθελαν νά δεσμευτοῦν μέ ὑποχρεώσεις, δυσανάλογης συμμετοχῆς γυναικῶν τῆς μεσαίας τάξης πού εἶχαν πολύ ἐλεύθερο χρόνο στή διάθεσή τους, τῆς ἀναργανωσιᾶς τοῦ κινήματος, τῆς ἔλλειψης ὁμάδων μέ συγκεκριμένη ἀποστολή, στίς ὁποῖες νά μποροῦν νά συμμετέχουν οἱ γυναῖκες, ἤ τῆς ἐχθρότητας ἀπέναντι στίς γυναῖκες πού προσπαθοῦσαν νά ἐπιδείξουν ἡγετικές ἱκανότητες ἤ πρωτοβουλία. Βαριά κατηγορία! Κι ὅμως αὐτά τά πολύ πραγματικά προβλήματα δέν δημιουργήθηκαν ἀπό τόν ἀναρχισμό, οὔτε θά λυθοῦν μέ δόσεις θεωρίας τῆς πρωτοπορίας ἤ ρεφορμισμοῦ. Καί χαρακτηρίζοντας αὐτές τίς ὀργανωτικές δυσκολίες «ἀναρχικές», οἱ φεμινίστριες ἀγνοοῦν μιά πλούσια ἀναρχική παράδοση, ἐνῶ ταυτόχρονα προτείνουν λύσεις πού εἶναι — ἄν κι ἀπ' ὅτι φαίνεται δέν τό ξέρουν — ἀναρχικές. Ἡ Μπάντς καί ἡ Φίσσερ σχεδίασαν ἕνα μοντέλο ἡγεσίας, ὅπου ὅλοι παίρνουν μέρος στή λήψη τῶν ἀποφάσεων καί ἡ ἡγεσία εἶναι συγκεκριμένη γιά μιά ἰδιαίτερη κατάσταση καί περιορισμένου χρόνου. Ἡ Φίσσερ κριτικάρησε τήν ΕΟΓ γιά «ἱεραρχική ἡγεσία πού δέν εἶναι ὑπόλογη στόν τεράστιο ἀριθμό μελῶν» (σελ. 9), καί ἡ Μπάντς εἶπε ὅτι «ἡγεσία σημαίνει ὁ κόσμος νά παίρνει τήν πρωτοβουλία, νά διεκπεραιώνει καθήκοντα, νά δια[illegible]ει τίς ἰδέες καί τή φαντασία γιά ν' ἀρχίσει κάτι, καί νά ἔχει ἰδιαίτερες ἱκανότητες σέ διάφορους τομεῖς» (σελ. 8). Μέ ποιό τρόπο προτείνουν νά κάνουμε νά σωπάσουν οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες πού ἔχουν στραβή ἰδέα γιά τήν ἰσότητα; «Ὁ μόνος τρόπος πού θά σταματήσουν οἱ γυναῖκες νά ἀποπαίρνουν τίς γυναῖκες πού εἶναι δυνατές εἶναι νά γίνουν ἐξίσου δυνατές». (σελ. 12). Ἤ, ὅπως εἶπα προηγούμενα, ἕνας δυνατός λαός δέν χρειάζεται ἀρχηγούς. Ἐμπρός!

Σιτουασιονισμὸς καὶ ἀναρχοφεμινισμός

Τό νά μεταμορφώσεις τόν κόσμο καί τό ν' ἀλλάξεις τή δομή τῆς ζωῆς εἶναι ἕνα καί τό αὐτό.12

Τό προσωπικό εἶναι τό πολιτικό.13

Οἱ ἀναρχικοί ἔχουν συνηθίσει ν' ἀκοῦνε ὅτι τούς λείπει μιά θεωρία πού θά βοηθοῦσε στήν οἰκοδόμηση μιᾶς νέας κοινωνίας. Στήν καλύτερη περίπτωση, λένε οἱ δυσφημιστές τους συγκαταβατικά, ὁ ἀναρχισμός μᾶς λέει τί νά μ ἡ ν κάνουμε. Νά μήν ἐπιτρέψουμε τή γραφειοκρατία ἤ τήν ἱεραρχική ἐξουσία· νά μήν ἀφήσουμε νά παίρνει τίς ἀποφάσεις ἕνα κόμμα πρωτοπορίας· νά μήν μέ καταπιέζουν. Νά μήν καταπιέζεται κανένας. Σύμφωνα μέ αὐτήν τήν προοπτική, ὁ ἀναρχισμός δέν εἶναι καθόλου θεωρία. Εἶναι ἕνα σύνολο ἀπό προειδοποιητικές πρακτικές, οἱ φωνές μιᾶς ἐλευθεριακῆς συνείδησης — πάντα οὐτοπικές, μερικές φορές λίγο ἄγριες, ποῦ καί ποῦ ἀναχρονιστικές, ἀλλά ἀναγκαῖες σάν ὑπενθύμιση.

Ὑπάρχει κάτι περισσότερο ἀπό ἕνας πυρήνας ἀλήθειας σ' αὐτή τήν ἀντίρρηση. Ὅπως ἐπίσης ὑπάρχουν ποικιλίες ἀναρχικῆς σκέψης, πού μποροῦν νά προσφέρουν ἕνα θεωρητικό πλαίσιο ἀνάλυσης τοῦ κόσμου καί δράσης γιά τήν ἀλλαγή του. Γιά τίς ριζοσπαστικές φεμινίστριες πού θέλουν νά κάνουν αὐτό τό «βῆμα πρός τή συνειδητή θεωρητική ἀνάπτυξη»,14 τό μεγαλύτερο δυναμικό βρίσκεται ἴσως στό Σιτουασιονισμό.

Ἡ ἀξία τοῦ Σιτουασιονισμοῦ γιά μιά ἀναρχοφεμινίστρια εἶναι ὅτι συνδυάζει μιά σοσιαλιστική συνείδηση τοῦ προβαδίσματος τῆς καπιταλιστικῆς καταπίεσης μέ μιά ἀναρχική ἔμφαση στή μεταμόρφωση ὁλόκληρης τῆς δημόσιας καί ἰδιωτικῆς ζωῆς. Τό σημεῖο γιά τήν καπιταλιστική καταπίεση εἶναι σημαντικό: οἱ ἀναρχικοί πολύ συχνά φαίνεται νά μήν καταλαβαίνουν ὅτι τό οἰκονομικό σύστημα, ἐκμεταλλεύεται ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἀλλά ἐπίσης πολύ συχνά οἱ σοσιαλιστές — εἰδικά οἱ Μαρξιστές — παραβλέπουν τό γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι καταπιέζονται σέ κάθε πλευρά τῆς ζωῆς: στή δουλειά, σ' αὐτό πού περνιέται γιά ἐλεύθερος χρόνος, στήν κουλτούρα, τίς προσωπικές σχέσεις — σ' ὅλα. Καί μονάχα οἱ ἀναρχικοί ἐπιμένουν ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρέπει οἱ ἴδιοι νά μεταμορφώσουν τίς συνθῆκες ζωῆς τους — δέν γίνεται νά τό κάνουν ἄλλοι γι' αὐτούς. Οὔτε τό κόμμα, οὔτε τό συνδικάτο, οὔτε οἱ «ὀργανωτές», οὔτε κανένας ἄλλος.

Δύο βασικές Σιτουασιονιστικές ἰδέες εἶναι τά «ἐμπορεύματα» καί τό «θέαμα». Ὁ καπιταλισμός ἔχει μετατρέψει ὅλες τίς σχέσεις

σέ ἐμπορευματικές σχέσεις: Ἡ ἀγορά κυβερνᾶ τά πάντα. Οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι μονάχα παραγωγοί καί καταναλωτές, μέ τή στενή οἰκονομική ἔννοια, ἀλλά κι ἡ ἴδια ἡ δομή τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς εἶναι βασισμένη στίς ἐμπορευματικές σχέσεις. Ἡ κοινωνία «καταναλώνεται σάν σ ύ ν ο λ ο — τό σύνολο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καί δομῶν εἶναι τό κύριο προϊόν τῆς ἐμπορευματικῆς οἰκονομίας».[15] Αὐτό ἀναπόφευκτα ἔχει ἀποξενώσει τούς ἀνθρώπους ἀπό τή ζωή τους, ὄχι μονάχα ἀπό τή δουλειά τους· ἡ κατανάλωση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων κάνει τόν ἄνθρωπο παθητικό θεατή τῆς ζωῆς του. Τό θ έ α μ α, λοιπόν, εἶναι ἡ κουλτούρα πού πηγάζει ἀπό τήν ἐμπορευματική οἰκονομία, τό σκηνικό εἶναι στημένο, ἡ δράση ἐκτυλίσσεται, ἐμεῖς χειροκροτᾶμε ὅταν νομίζουμε ὅτι εἴμαστε εὐτυχισμένοι, χασμουριώμαστε ὅταν νομίζουμε ὅτι ἔχουμε βαρεθεῖ, ἀλλά δέν μποροῦμε νά ἀποχωρήσουμε ἀπό τήν παράσταση, γιατί δέν ὑπάρχει κανένας κόσμος ἔξω ἀπό τό θέατρο πού νά μποροῦμε νά πᾶμε.

Τόν τελευταῖο καιρό, ὅμως, τό κοινωνικό σκηνικό ἔχει ἀρχίσει νά καταρρέει, καί ἔτσι ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά οἰκοδομήσουμε ἕναν ἄλλο κόσμο ἔξω ἀπ' τό θέατρο — ἕνα πραγματικό κόσμο αὐτή τή φορά, ἕνα κόσμο ὅπου καθένας/μία μας θά συμμετέχει ἄμεσα σάν ὑποκείμενο καί ὄχι σάν ἀντικείμενο. Ἡ σιτουασιονιστική φράση γι' αὐτή τήν δυνατότητα εἶναι «ἐπανεπινόηση τῆς καθημερινῆς ζωῆς».

Πῶς θά ἐπανεπινοηθεῖ ἡ καθημερινή ζωή; Δημιουργώντας καταστάσεις πού διαταράσσουν αὐτό πού φαίνεται νά εἶναι ἡ φυσική τάξη τῶν πραγμάτων—καταστάσεις πού κάνουν τούς ἀνθρώπους νά ξεφύγουν ἀπό τούς συνηθισμένους τρόπους σκέψης καί ζωῆς. Μόνο τότε θά εἶναι ἱκανοί νά δράσουν, νά καταστρέψουν τό κατασκευασμένο θέαμα καί τήν ἐμπορευματική οἰκονομία — δηλαδή τόν καπιταλισμό σέ ὅλες του τίς μορφές. Μόνο τότε θά εἶναι ἱκανοί νά δημιουργήσουν ἐλεύθερες καί μή ἀλλοτριωμένες ζωές.

Ἡ ὁμοιότητα αὐτῆς τῆς ἀντιδιοτικῆς, κοινωνικῆς ἀναρχικῆς θεωρίας μέ τόν ριζοσπαστικό φεμινισμό εἶναι χτυπητή. Οἱ ἰδέες τοῦ ἐμπορεύματος καί τοῦ θεάματος ἰσχύουν ἰδιαίτερα στή ζωή τῶν γυναικῶν. Στήν πραγματικότητα, πολλές ριζοσπαστικές φεμινίστριες τίς ἔχουν περιγράψει λεπτομερειακά, χωρίς νά τίς τοποθετήσουν μέσα στό Σιτουασιονιστικό πλαίσιο.[16] Ὅταν γίνει αὐτό πλαταίνει ἡ ἀνάλυση, δείχνοντας ὅτι ἡ κατάσταση τῶν γυναικῶν ἀποτελεῖ ἕνα ὀργανικό μέρος τῆς κοινωνίας σάν σύνολο, ἀλλά χωρίς νά παίζει τήν ἴδια στιγμή παιχνίδια σοσιαλιστικῆς ἁπλοποίησης. Ἡ καταπίεση τῶν γυναικῶν εἶναι μέρος τῆς γενικότερης καταπίεσης τῶν ἀνθρώπων ἀπό μία καπιταλιστική οἰκονομία, ἀλλά δέν εἶναι λιγότερη ἀπό τήν καταπίεση ἄλλων. Οὔτε — ἀπό Σιτουασιονιστική ἄποψη — χρειάζεται νά εἶσαι ἕνας ἰδιαίτερος τύπος γυναίκας γιά νά καταπιέζεσαι· δέν χρειάζεται νά ἀνήκεις στό προλεταριάτο, εἴτε κυριολε-

κτικά, σάν ἐργάτρια βιομηχανίας, εἴτε μεταφορικά σάν κάποια πού δέν εἶναι οἰκονομικά ἀνεξάρτητη. Δέν χρειάζεται νά περιμένεις μέ καμμένη τήν ἀνάσα νά σοῦ ποῦν τά σοσιαλφεμινιστικά μανιφέστα ὅτι διαθέτεις τά τυπικά προσόντα—σάν νοικοκυρά (ἀναπαράγοντας τήν ἐπίμενη γενιά ἐργατῶν), σάν ὑπάλληλος, σάν φοιτήτρια, ἤ σάν ἐπαγγελματίας μέσου ἐπιπέδου στήν ὑπηρεσία τοῦ κράτους (κι ἐπομένως σά μέρος τῆς «νέας ἐργατικῆς τάξης». Δέν χρειάζεται νά ἀνήκεις στόν Τρίτο Κόσμο, ἤ νά εἶσαι λεσβία, ἤ ἡλικιωμένη, ἤ νά παίρνεις ἐπίδομα ἀπορίας. Ὅλες αὐτές οἱ γυναῖκες εἶναι ἀντικείμενα μέσα στήν ἐμπορευματική κοινωνία· ὅλες εἶναι παθητικοί θεατές τοῦ θεάματος. Προφανῶς, οἱ γυναῖκες σέ ὁρισμένες καταστάσεις εἶναι πολύ χειρότερα ἀπό ἄλλους. Ἀλλά, ταυτόχρονα, κανείς δέν εἶναι ἐλεύθερος σέ κάθε πλευρά τῆς ζωῆς του.

Οἱ γυναῖκες καί ἡ ἐμπορευματική οἰκονομία

Οἱ γυναῖκες ἔχουν μιά διπλή σχέση μέ τήν ἐμπορευματική κοινωνία — καί καταναλώνουν καί καταναλώνονται. Σάν νοικοκυρές, καταναλώνουν ἀγαθά τοῦ νοικοκυριοῦ, πού ἀγοράζονται μέ λεφτά πού δέν εἶναι δικά τους, ἐπειδή δέν τά «κέρδισαν» οἱ ἴδιες. Αὐτό μπορεῖ νά τούς προσφέρει μιά κάποια ἀγοραστική δύναμη ἀλλά τούς δίνει πολύ λίγη ἐξουσία πάνω σέ ὁποιαδήποτε πλευρά τῆς ζωῆς τους. Σάν νεαρές, ἀνύπαντρες ἐτεροφυλόφιλες, οἱ γυναῖκες εἶναι ἀγοραστές ἀγαθῶν σχεδιασμένων νά τίς κάνουν νά ἀποκτήσουν ὑψηλή τιμή στό νυφοπάζαρο. Μέ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἰδιότητα — σά λεσβίες, ἤ γεροντοκόρες, ἤ γυναῖκες αὐτάρκεις μέ «καριέρα» — ἡ σχέση τῶν γυναικῶν μέ τήν ἀγορά σάν καταναλωτές, δέν εἶναι καί τόσο ξεκάθαρη. Ἀναμένεται νά ἀγοράσουν (καί ὅσο πιό εὔπορες εἶναι, τόσο περισσότερο ἀναμένεται νά ἀγοράσουν), ἀλλά γιά μερικές κατηγορίες γυναικῶν, ἡ πράξη τῆς ἀγορᾶς δέν προορίζεται πρωταρχικά γιά νά γεμίσει κάποια πλευρά τοῦ γυναικείου ρόλου.

Τί ἄλλο, λοιπόν, εἶναι καινούργιο; Ἡ ἰδέα τῆς γυναίκας σάν παθητικοῦ καταναλωτῆ, πού ἐπηρεάζεται ἀπό τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας καί «προστατεύεται» ἀπό γλοιώδεις ἄντρες τῆς Λεωφόρου Μάντισον, δέν εἶναι ἕνα ὑπερβολικό κλισέ τοῦ κινήματος; Καί ναί καί ὄχι. Μιά Σιτουασιονίστικη ἀνάλυση συνδέει τήν κατανάλωση οἰκονομικῶν ἀγαθῶν μέ τήν κατανάλωση ἰ δ ε ο λ ο γ ι κ ῶ ν ἀγαθῶν, καί ὕστερα μᾶς λέει νά δημιουργήσουμε καταστάσεις (ἀντάρτικες δραστηριότητες σέ πολλά ἐπίπεδα) πού θά διαλύσουν ἐκεῖνο τό πρότυπο τῆς κοινωνικοποιημένης ἀποδοχῆς τοῦ κόσμου ὅπως εἶναι. Χωρίς ἐνοχές, χωρίς κριτική τῶν γυναικῶν πού ἔχουν «ἀγοράσει» τήν καταναλωτική προοπτική. Γιατί πράγματι τήν ἔχουν ἀ γ ο ρ ά σ ε ι: Τούς τήν πούλησαν σάν ἕνα τρόπο ἐπιβίωσης ἀπό τίς

πιό πρώιμες στιγμές τῆς ζωῆς. 'Αγόρασε αὐτό: Θά σέ κάνει ὡραία καί ἀξιαγάπητη. 'Αγόρασε ἐκεῖνο: Θά κρατήσει τήν οἰκογένειά σου ὑγιῆ. Νιώθεις κατάθλιψη; Χάρισε στόν ἑαυτό σου ἕνα ἀπόγευμα στό ἰνστιτοῦτο καλονῆς ἤ ἕνα καινούργιο φόρεμα.

'Η ἐνοχή ὁδηγεῖ στήν ἀδράνεια. Μονάχα ἡ δράση, γιά νά ἐπανεπινοήσουμε τήν καθημερινότητα καί νά τήν κάνουμε κάτι ἄλλο, θά ἀλλάξει τίς κοινωνικές σχέσεις.

Οἱ γυναῖκες δέν εἶναι μονάχα καταναλωτές στήν ἐμπορευματική οἰκονομία· καταναλώνονται καί σάν ἐμπορεύματα. Γιά αὐτό μιλάει τό ποίημα τῆς "Οουλς, καί αὐτό εἶναι πού ἔχει ὀνομάσει ἡ Τάξ «γυναικεία σχιζοφρένεια». 'Η Τάξ φτιάχνει ἕνα ἐσωτερικό μονόλογο γιά τή γυναίκα - ἐμπόρευμα: «Δέν εἶμαι τίποτα ὅταν εἶμαι μόνη μου. Μόνη μου δέν εἶμαι τίποτα. Ξέρω ὅτι ὑπάρχω μονάχα ἐπειδή μέ χρειάζεται κάποιος πού εἶναι πραγματικός, ὁ σύζυγός μου, καί τά παιδιά μου».18

"Οταν οἱ φεμινίστριες περιγράφουν τήν κοινωνικοποίηση στό ρόλο τοῦ γυναικείου φύλου, ὅταν δείχνουν τά χαρακτηριστικά πού υἱοθετοῦν διά μέσου τῆς διδασκαλίας τά κοριτσάκια (συναισθηματική ἐξάρτηση, παιδικότητα, δειλία, ἐνασχόληση μέ τήν ὀμορφιά, ὑπακοή, παθητικότητα κλπ.) μιλάνε γιά τήν προσεκτική παραγωγή ἑνός ἐμπορεύματος — ἄν καί συνήθως δέν ὀνομάζεται ἔτσι. "Οταν περιγράφουν τόν καταπιεστικό χαρακτήρα τῆς σεξουαλικῆς ἀντικειμενοποίησης, ἤ τῆς ζωῆς στήν πυρηνική οἰκογένεια, ἤ τοῦ νά εἶσαι μιά 'Υπερμητέρα, ἤ τοῦ νά δουλεύεις σέ ὑποδεέστερες, κακοπληρωμένες δουλειές πού βρίσκουν οἱ περισσότερες γυναῖκες μέσα στά πλαίσια τῆς μισθωτῆς ἐργατικῆς δύναμης, περιγράφουν ἐπίσης τή γυναίκα σάν ἐμπόρευμα. Οἱ γυναῖκες καταναλώνονται ἀπό τούς ἄντρες πού τίς χρησιμοποιοῦν σάν σεξουαλικά ἀντικείμενα· καταναλώνονται ἀπό τά παιδιά τους (τά ὁποῖα ἔχουν παράγει!) ὅταν υἱοθετοῦν τό ρόλο τῆς 'Υπερμητέρας· καταναλώνονται ἀπό τούς ἐξουσιαστικούς συζύγους, πού περιμένουν ἀπ' αὐτές νά εἶναι ὑποτακτικές ὑπηρέτριες· καί καταναλώνονται καί ἀπό τά ἀφεντικά τους, πού τίς ἐντάσσουν καί τίς βγάζουν ἀπό τήν ἐργατική δύναμη καί πού ἀντλοῦνε ἀπ' αὐτές τό μέγιστο τῆς δουλειᾶς γιά τήν ἐλάχιστη πληρωμή. Καταναλώνονται ἀπό τούς ἰατρικούς ἐρευνητές, πού δοκιμάζουν πάνω τους νέα καί ἀνασφαλή ἀντισυλληπτικά. Καταναλώνονται ἀπό τούς ἄντρες πού ἀγοράζουν τά σώματά τους στό δρόμο. Καταναλώνονται ἀπό τήν ἐκκλησία καί τό κράτος, πού περιμένουν ἀπ' αὐτές νά παράγουν τήν ἑπόμενη γενιά γιά τή δόξα τοῦ θεοῦ καί τῆς πατρίδας· καταναλώνονται ἀπό τίς πολιτικές καί κοινωνικές ὀργανώσεις, πού περιμένουν ἀπ' αὐτές νά προσφέρουν «ἐθελοντικά» τήν ὥρα τους καί τήν ἐνεργητικότητά τους. "Εχουν μικρή ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ τους, γιατί ὁ ἑαυτός τους ἔχει πουληθεῖ σέ ἄλλους.

Τό Δῶρο

Ναμίζοντας πώς αὐτή ἦταν τό δῶρο
ἄρχισαν νωρίς νά τό περιτυλίγουν,
κέρωσαν τό χαμόγελό του
χαμήλωσαν τά μάτια του,
συντόνισαν τ' αὐτιά του στό τηλέφωνο,
κατσάρωσαν τά μαλλιά του
ἴσιωσαν τά δόντια του,
τοῦ ἔμαθαν νά θάβει τό κοκκαλάκι τῆς νυχτερίδας
ἔχυσαν μέλι στό λαιμό του
τό ἔκαναν νά λέει ναί, ναί, καί ναί,
κάθησαν στούς ἀντίχειρές του.
Αὐτό τό κουτί ἔχει πάνω τ' ὄνομά μου
εἶπε ὁ ἄντρας. Εἶναι γιά μένα.
Καί δέν νιώσανε ἔκπληξη.
Δίνοντας φιλιά καί κλείνοντας τό μάτι
τό πῆρε σπίτι. Τό ἀκούμπησε στό τραπέζι
γιά νά τό ἐξετάσουν οἱ φίλοι του
λέγοντας χόρευε, λέγοντας γρήγορα.
Βούτηξε βαθιά μέσ' στήν τρύπα του
γράφοντας τό ὄνομά του βαθύτερα.
Ἀργότερα τό ἔβαλε στήν πλατφόρμα
κάτω ἀπ' τά φῶτα Κλήγκ
λέγοντας σπρῶξε, λέγοντας κι ἄλλο
λέγοντας ἀκριβῶς αὐτό πού ἤθελα
μοῦ ἔδωσες ἕνα γιό.

Κάρολ Ὄουλς.17

Οἱ γυναῖκες καί τὸ θέαμα

Εἶναι δύσκολο νά καταναλωθοῦν ἄνθρωποι πού ἀγωνίζονται, πού ἀντιστέκονται στή διάλυση τοῦ σώματός τους, τῆς σκέψης τους, τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς. Λίγοι ἄνθρωποι καταφέρνουν ν' ἀντισταθοῦν, ἀλλά οἱ περισσότεροι δέν ἀντιστέκονται ἀποτελεσματικά, γιατί δέν μποροῦν. Εἶναι δύσκολο νά ἐντοπίσουμε τό βασανιστή μας, ἐπειδή εἶναι τόσο διάχυτος, τόσο οἰκεῖος. Τόν ξέρουμε σ' ὅλη μας τή ζωή. Εἶναι ἡ κουλτούρα μας.

Οἱ σιτουασιονιστές χαρακτηρίζουν τήν κουλτούρα μας θέα-

μ α. Τό θέαμα μᾶς μεταχειρίζεται ὅλους σάν παθητικούς θεατές ἐκείνου πού μᾶς λένε ὅτι ἀποτελεῖ τή ζωή μας. Καί ἡ κουλτούρα σά θέαμα καλύπτει τά πάντα: Γεννιώμαστε μέσα σ' αὐτή, κοινωνικοποιούμαστε ἀπ' αὐτήν, πᾶμε σχολεῖο μέσα σ' αὐτή, δουλεύουμε καί ξεκουραζόμαστε καί σχετιζόμαστε μέ ἄλλους ἀνθρώπους μέσα σ' αὐτή. Ἀκόμα κι ὅταν ἐπαναστατοῦμε ἐναντίον της, ἡ ἐξέγερση καθορίζεται συχνά ἀπό τό θέαμα. Θά ἐνδιαφερόταν κανένας νά ὑπολογίσει τόν ἀριθμό τῶν εὐαίσθητων ἀλλοτριωμένων ἀρσενικῶν ἐφήβων, πού πρίν ἀπό μιά γενιά διαμόρφωσαν τή συμπεριφορά τους μέ πρότυπο τόν Τζαίημς Ντήν στό Ἐ π α ν α σ τ ά τ η ς Χ ω ρ ί ς Α ἰ τ ί α; Μιλάω γιά μιά τ α ι ν ί α πού οἱ καπιταλιστές παραγωγοί της καί ὁ ἠθοποιός της ἔβγαλαν πολλά λεφτά ἀπ' αὐτήν.

Οἱ πράξεις ἐξέγερσης, λοιπόν, τείνουν νά εἶναι πράξεις ἀ ν τ ί θ ε σ η ς στό θέαμα, ἀλλά σπάνια εἶναι τόσο διαφορετικές ὥστε νά ξεπερνᾶνε τό θέαμα. Οἱ γυναῖκες ἔχουν ἕνα σύνολο τρόπων συμπεριφορᾶς πού δείχνουν δυσαρέσκεια μέ τό νά εἶναι ἀντίθετοι ἀπό κείνους πού ἀναμένονται. Ταυτόχρονα, οἱ πράξεις αὐτές εἶναι κλισέ ἐξέγερσης, καί ἔτσι ἀποτελοῦν σχεδόν προκαθορισμένες ἀσφαλιστικές δικλεῖδες οἱ ὁποῖες δέν ἀλλάζουν τό θέατρο τῆς ζωῆς μας. Ὅλες μας μποροῦμε νά ξεχωρίσουμε αὐτούς τούς τρόπους συμπεριφορᾶς — ἐμφανίζονται σέ κάθε ἐφημερίδα, σέ ὧρες αἰχμῆς στήν τηλεόραση, στή λίστα τῶν μπέστ - σέλλερ, στά λαϊκά περιοδικά. Καί, φυσικά, στήν καθημερινή ζωή. Τί ὑποτίθεται ὅτι πρέπει νά κάνει μιά ἐξεγερμένη γυναίκα; Σέ ἕνα σκηνικό πού ἐκτιμάει τό τέλειο νοικοκυριό, μπορεῖ νά εἶναι ἄξεστη· σέ μιά ὑποκουλτούρα πού ἐκτιμάει τίς μεγάλες οἰκογένειες, μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ νά κάνει παιδιά. Ἄλλες προβλεπόμενες ἐξεγέρσεις; Μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει τό διπλό σεξουαλικό πρότυπο γιά τίς παντρεμένες γυναῖκες μέ τό νά ἔχει μιά ἐξώγαμη ἐρωτική σχέση (ἤ ἀρκετές)· μπορεῖ νά πίνει, ἤ νά χρησιμοποιεῖ αὐτό πού ὀνομάζεται «γλώσσα τῆς ἀγορᾶς»· ἤ, νά πάθει νευρική κατάπτωση· ἤ — ἄν βρίσκεται στήν ἐφηβεία — μπορεῖ νά «ὑποκριθεῖ» (μιά ἀποκαλυπτική φράση!) φεύγοντας ἀπό τό σπίτι καί κάνοντας ἔρωτα μέ πολλούς ἄντρες.

Ὁποιοδήποτε ἀπό αὐτά μπορεῖ νά κάνει τή ζωή μιᾶς γυναίκας πιό ὑποφερτή (συχνά τήν κάνει λιγότερο ὑποφερτή)· καί ὅλα εἶναι σίγουρο ὅτι θά κάνουν τούς συντηρητικούς νά χαμπάζουν ὅτι ἡ κοινωνία καταρρέει. Ἀλλά αὐτές οἱ προδιαγραμμένες ἐξεγέρσεις δέν τήν ἔχουν κάνει ἀκόμα νά καταρρεύσει, καί εἶναι μᾶλλον ἀπίθανο νά τό καταφέρουν ἀπό μόνες τους. Ὁτιδήποτε λιγότερο ἀπό μιά ἄμεση ἐπίθεση ἐνάντια σέ ὅλες τίς συνθῆκες τῆς ζωῆς μας δέν εἶναι ἀρκετό.

Ὅταν οἱ γυναῖκες μιλᾶνε γιά ἀλλαγή τῆς καταστροφικῆς κοινωνικοποίησης τῶν κοριτσιῶν στόν ρόλο τοῦ φύλου τους, διαλέγουν

μιά ἀπό τρεῖς πιθανές λύσεις: (α) τά κορίτσια πρέπει νά ἀνατρέφονται λίγο πολύ σάν τά ἀγόρια, μαθαίνοντας νά εἶναι ἀνεξάρτητα, ἀνταγωνιστικά, ἐπιθετικά, κλπ. Κοντολογίς, ὁ κόσμος ἀνήκει στούς ἄντρες, ἔτσι ἡ γυναίκα πού θέλει νά προσαρμοστεῖ σ' αὐτόν πρέπει νά εἶναι «ἕνα ἀπ' τ' ἀγόρια». (β) Θά πρέπει νά ἐκθειάσουμε τόν γυναικεῖο ρόλο, καί νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι αὐτό πού ἔχουμε ὀνομάσει ἀδυναμία, στήν πραγματικότητα εἶναι δύναμη. Πρέπει νά εἴμαστε περήφανες πού εἴμαστε μητρικές, περιποιητικές, εὐαίσθητες, συναισθηματικές, κλπ. (γ) Τό μόνο ὑγιές ἄτομο εἶναι τό ἀρσενικοθήλυκο: Πρέπει νά ξεριζώσουμε τόν τεχνητό διαχωρισμό τῆς ἀνθρωπότητας σέ «ἀρσενικά» καί «θηλυκά», καί νά βοηθήσουμε καί τά δύο φύλα νά γίνουν ἕνα κράμα τῶν καλύτερων χαρακτηριστικῶν τοῦ καθένα.

Μέσα στά πλαίσια αὐτῶν τῶν 3 μοντέλων, οἱ προσωπικές λύσεις στά προβλήματα τῆς σεξιστικῆς καταπίεσης καλύπτουν ἕνα μεγάλο φάσμα: Μεῖνε ἀνύπαντρη· ζῆσε σέ κοινόβιο (μέ ἄντρες καί γυναῖκες, ἤ μόνο γυναῖκες). Μήν κάνεις παιδιά· μήν κάνεις ἀρσενικά παιδιά· κάνε ὅτι παιδιά θέλεις ἀλλά πρόσεξε ἡ φροντίδα τους νά ἐλέγχεται ἀπό τούς γονεῖς καί τούς ἐργαζόμενους. Βρές μιά δουλειά· βρές μιά καλύτερη δουλειά· ἄσκησε πίεση γιά θετική δράση. Γίνε πληροφορημένη καταναλώτρια· κάνε μιά δικαστική ἀγωγή· μάθε καράτε· μάθε νά φέρεσαι θετικά. Ξύπνησε τή λεσβία μέσα σου. Ἀνάπτυξε τήν προλεταριακή σου ταυτότητα. Ὅλα αὐτά ἔχουν νόημα σέ ὁρισμένες καταστάσεις, γιά ὁρισμένες γυναῖκες. Ἀλλά ὅλες τους εἶναι ἐπιμέρους λύσεις σέ πολύ πλατύτερα προβλήματα, καί καμμιά ἀπ' αὐτές δέν ἀπαιτεῖ ἀναγκαστικά νά δεῖς τόν κόσμο μέ ἕναν ποιοτικά διαφορετικό τρόπο.

Ἔτσι, λοιπόν, προχωρᾶμε ἀπό τίς πιό ειδικές λύσεις στίς πιό γενικές. Καταστρέψτε τόν καπιταλισμό. Δῶστε ἕνα τέλος στήν πατριαρχία. Συντρίψτε τό σεξισμό. Ὅλα αὐτά εἶναι προφανῶς ἀναγκαία καθήκοντα γιά τήν οἰκοδόμηση ἑνός νέου καί ἀληθινά ἀνθρώπινου κόσμου. Μαρξιστές, ἄλλοι σοσιαλιστές, οἱ κοινωνικοί ἀναρχικοί, οἱ φεμινίστριες — θά συμφωνοῦσαν ὅλοι. Ἀλλά αὐτό πού παραλείπουν οἱ σοσιαλιστές, καί ἀκόμα καί μερικές φεμινίστριες, εἶναι τό ἀκόλουθο: Πρέπει νά συντρίψουμε κάθε μορφή κυριαρχίας. Αὐτό δέν εἶναι ἁπλῶς ἕνα σύνθημα, εἶναι τό δυσκολότερο καθῆκον ἀπ' ὅλα. Σημαίνει πώς πρέπει νά δοῦμε μέσα ἀπ' τό θέαμα, νά καταστρέψουμε τά σκηνικά, νά μάθουμε ὅτι ὑπάρχουν καί ἄλλοι τρόποι νά κάνουμε κάτι. Σημαίνει ὅτι πρέπει νά κάνουμε κάτι παραπάνω ἀπ' τό νά ἀντιδροῦμε μέ προγραμματισμένες ἐξεγέρσεις — πρέπει νά δράσουμε. Καί οἱ πράξεις μας θά γίνουν συλλογικά, ἐνῶ τό κάθε ἄτομο θά δρᾶ αὐτόνομα. Ἀκούγεται ἀντιφατικό; Δέν εἶναι· ἀλλά θά εἶναι πολύ δύσκολο γιά νά γίνει. Τό ἄτομο δέν μπορεῖ νά ἀλλάξει

καί πάρα πολλά· γι' αὐτό τό λόγο πρέπει νά δουλέψουμε μαζί. Ἀλλά αὐτή ἡ δουλειά πρέπει νά γίνει χωρίς ἀρχηγούς, ὅπως τούς ξέρουμε, καί χωρίς νά μεταβιβάσουμε κανένα ἀπ' τά δικαιώματά μας ἐλέγχου πάνω στό τί κάνουμε καί τί θέλουμε νά οἰκοδομήσουμε.

Μποροῦν νά τό κάνουν αὐτό οἱ σοσιαλιστές; Ἤ οἱ μητριάρχες; Ἤ ἐκεῖνες πού τή βρίσκουν μέ τόν πνευματισμό; Ἐσεῖς ξέρετε τήν ἀπάντηση σ' αὐτό. Δουλέψτε μαζί τους ὅταν ἔχει νόημα, ἀλλά μήν κάνετε καμιά παραχώρηση. Μήν παραχωρήσετε τίποτα, οὔτε σ' αὐτούς οὔτε σέ κανέναν ἄλλον.

Τό παρελθόν ὁδηγεῖ σέ μᾶς
ἄν τό ἀναγκάσουμε νά τό κάνει.
Ἀλλιῶς μᾶς ἔχει μέσα
στό δίχως ἐξώπορτες ἄσυλό του.
Φτιάχνουμε τήν ἱστορία ἤ
μᾶς φτιάχνει αὐτή.[19]

ΚΑΡΟΛ ΕΡΛΙΧ

(25η ἔρευνα τῆς Α΄ ὁμάδας ἔρευνας Λεωφόρος Μέρυλαντ 2743,
Βαλτιμόρη, Md 21218, ΕΠΑ, Γενάρης '77).

Σημειώσεις:

1) Μπάρμπαρα Ἐρενράιχ, «Τί εἶναι ὁ Σοσιαλφεμινισμός;» Περιοδικό WIN, 3 Ἰούνη, 1976, σ. 4.

2) Τά καλύτερα ἀπ' τά ἐπιχειρήματα πού ἀντιμετώπισα εἶναι τό, «Σοσιαλφεμινισμός: Μιά Στρατηγική γιά τό Γυναικεῖο Κίνημα», ἀπ' τό Τμῆμα τοῦ Χάιντ Πάρκ, τῆς Ἕνωσης Γυναικείας Ἀπελευθέρωσης τοῦ Σικάγου, 1972, καί τό «Τά Ὄργανα τῆς Μεταρρύθμισης, τῆς Σάρλοτ Μπάντς, Ἔ ρ ε υ ν α 1:1, Καλοκαίρι 1974, σ. 37-51.

3) Ἀνταποκρίσεις τῆς Ἄννας Πόλλυ, Κάνα Τριούμπλαντ, Κ. Κόρντεϊ καί Σ. Τάφτς, T H E F I F T H E S T A T E, Μάης, 1976, σ. 13, 16. Ἡ «Ἐπανάσταση» ἀπότυχε. Ἡ FEN κι ἡ Λέσχη της διαλύθηκαν.

4) Ἐκεῖνοι πού ἐνδιαφέρονται νά διαβάσουν ἀνταποκρίσεις ἀπό κεῖνο τό Συνέδριο, θά τίς βροῦν σχεδόν σέ ὁποιαδήποτε φεμινιστική ἤ σοσιαλιστική ἐφημερίδα πού κυκλοφόρησε ἕνα περίπου μῆνα μετά τήν 4η Ἰούλη. Ὁμιλίες τῆς Μπάρμπαρα Ἐρενράιχ, τῆς Μισέλ Ράσελ καί τῆς Γυναικείας Ἑ-

νωσης τοῦ Μπέρκλευ - "Οχλαντ, ἀναδημοσιεύονται στή Σ ο σ ι α λ ι σ τ ι κ ή Ἐ π α ν ά σ τ α σ η, Νο 26, Ὀκτώβρης - Δεκέμβρης 1975· κι ἡ ὁμιλία τῆς Σάρλοτ Μπάντς, «"Οχι μόνο γιά Λεσβίες», δημοσιεύτηκε στήν Ἔ ρ ε υ ν α 2 2, Φθινόπωρο τοῦ 1975. "Ενα ντοκυμανταίρ διάρκειας 30 λεπτῶν σέ διντεοκασέτα, διατίθεται ἀπ' τή GREAT ATLANTIC RADIO CONSPIRACY, Λεωφόρος Μέρυλαντ 2743, Βαλτιμώρη, Μέρυλαντ 21218.

5) Φάρροου, «Ὁ Φεμινισμός σάν Ἀναρχισμός», A U R O R A, 4, 1974, σ. 9 Κόρνεγκερ, «Ἀναρχισμός· Ἡ Φεμινιστική Σύνδεση», SECOND WAUE, 4:1 "Ανοιξη 1975, σ. 31, Λέϊτον, «Ὁ Ἀναρχοφεμινισμός κι ἡ Λουίς Μισέλ», BLACK ROSE, 1, Ἀπρίλης 1974, σ. 14.

6) 1 Δεκέμβρη 1970, σ. 11.

7) Τό Μανιφέστο τῆς Αἴλιθ, ἀπ' τήν "Ενωση Γυναικείας Πλειοψηφίας τοῦ Σήατλ, 1969. Ἀναδημοσιεύτηκε στό βιβλίο τοῦ Ρόμπιν Μόργκαν (ἐκδ.), Ἡ Γ υ ν α ι κ ε ί α Ἀ δ ε λ φ ό τ η τ α ε ἶ ν α ι Ἰ σ χ υ ρ ή, Ν. Υ. RANDOM HOUSE, 1970, σ. 529.

8) Ἡ καλύτερη καί πιό λεπτομερής περιγραφή τῶν ὁμοιοτήτων ἀνάμεσα στό ριζοσπαστικό φεμινισμό καί τόν ἀναρχοφεμινισμό, βρίσκεται στό κείμενο τῆς Κόρνεγκερ.

9) Ἡ ὁμιλία εἶναι τώρα διαθέσιμη στό KNOW, INC

10) Τό «Δεύτερο Κῦμα», 2 1, 1972.

11) «Τί Μέλλον ἔχει ἡ Ἡγεσία;» Ἔ ρ ε υ ν α, 2 4, "Ανοιξη 1976, σ. 2 - 13.

12) Σιτουασιονιστές τοῦ Στρασβούργου, Κ ά π ο τ ε π ο ύ τ ά Π α ν ε π ι σ τ ή μ ι α ἦ τ α ν Σ ε β α σ τ ά, 1968, σ. 38.

13) Κάρολ Χάνιστς, «Τό Προσωπικό εἶναι Πολιτικό» Σημειώσεις ἀπ' τό Δεύτερο χρόνο, Ν. Υ. Ριζοσπαστικός Φεμινισμός, 1970, σ. 76 - 78.

14) Λέϊτον.

15) POINT - BLANK!, «Ἡ Ἀλλαγή Φρουρᾶς», στό POINT - BLANK, Ὀκτώβρης 1972, σ. 16.

16) Γιά μιά ἀπ' τίς πιό λαμπρές ἀπ' αὐτές τίς πρώιμες ἀναλύσεις, βλέπε Μέρεντιθ Τάξ, «Ἡ Ἱστορία τῆς Καθημερινῆς Ζωῆς», Βοστώνη: Ἐκδόσεις BREAD AND ROSES, 1970.

17) Κάρολ "Οουλς, «Τό Δῶρο», στό 13TH MOON, 11:1, 1974, σ. 39.

18) Τάξ, ἔργο ἀναφ., σ. 13.

19) Μάρτζυ Πιέρσυ, ἀπόσπασμα ἀπ' τό «Συνεισφορά στό Μουσεῖο μας», στό LIVING IN THE OPEN. N.Y. KNOPF, 1976. σ. 83 - 75.

Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΗΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΣ

Ἕνα ἄρθρο μέ τίτλο, «Ἡ Τυραννία τῆς Ἀδομικότητας» στό ὁποῖο δόθηκε μεγάλη προσοχή ἀπ' τούς κύκλους τοῦ γυναικείου κινήματος (στά περιοδικά «MS», «Δεύτερο Κύμα», κλπ.) στρέφεται ἐνάντια στήν τάση γιά ὁμάδες χωρίς ἀρχηγούς καί ἐπίσημη δομή, σάν τήν κυριώτερη — ἄν ὄχι τήν μοναδική — μορφή ὀργάνωσης τοῦ κινήματος, ἐπειδή σύμφωνα μέ τό ἄρθρο, ἡ τάση αὐτή ὁδηγεῖ σέ ἀδιέξοδο. Παρόλο πού γράφτηκε καί ἔγινε δεχτό καλόπιστα, σάν ἕνα βοήθημα γιά τό κίνημα, τό ἄρθρο αὐτό εἶναι καταστρεπτικό μέ τόν τρόπο πού διαστρεβλώνει καί κακολογεῖ μιά ἔγκυρη, συνειδητή στρατηγική γιά τή δημιουργία ἑνός ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Εἶναι πιά καιρός νά ἀναγνωρίσουμε τήν κατεύθυνση στήν ὁποία ὁδηγοῦν αὐτές οἱ τάσεις, σάν μιά πραγματική ἐναλλακτική πολιτική στήν ἱεραρχική ὀργάνωση, ἀντί νά προσπαθοῦμε νά τήν καταπνίξουμε στή γένεσή της.

Ὑπάρχουν δυό (τουλάχιστον) διαφορετικά μοντέλα γιά τή δημιουργία ἑνός κινήματος, ἀπό τά ὁποῖα ἡ Τζό Φρῆμαν ἀναγνωρίζει μονάχα τό ἕνα: μιά μαζική ὀργάνωση μέ ἰσχυρό, συγκεντρωτικό ἔλεγχο, ὅπως ἕνα κόμμα. Τό ἄλλο μοντέλο, τό ὁποῖο ἑδραιώνει τή μαζική ὑποστήριξη μονάχα σάν ἀνάγκη γιά χαριστική βολή, βασίζεται στίς μικρές ὁμάδες πού συνεργάζονται ἐθελοντικά.

Ἡ μεγάλη ὁμάδα λειτουργεῖ σάν ἕνα ἄθροισμα τῶν μερῶν ἀπό τά ὁποῖα ἀποτελεῖται, κάθε μέλος λειτουργεῖ σάν μονάδα, σάν γρανάζι στό μηχανισμό τῆς μεγάλης ὀργάνωσης. Τό ἄτομο ἀλλοτριώνεται ἀπό τό μέγεθος τῆς ὁμάδας ξοδεύει, λογουχάρη, ἐνέργεια γιά νά ἀναγνωριστεῖ μιά ἄποψή του.

Οἱ μικρές ὁμάδες, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, πολλαπλασιάζουν τή δύναμη κάθε μέλους. Μέ τή συλλογική δουλειά λίγων ἀτόμων, ἡ μικρή ὁμάδα ἀξιοποιεῖ τίς διάφορες συνεισφορές κάθε προσώπου στό ἔπακρο, τρέφοντας καί ἀναπτύσσοντας αὐτά πού προσφέρει τό κάθε ἄτομο, ἀντί νά τά διασκορπίζει στήν ἀνταγωνιστική ἐπιβίωση τοῦ ἱκανότερου /ἐξυπνότερου/ εὐφυέστερου πνεύματος τῆς μεγάλης ὀργάνωσης.

Ἡ Τζό Φρῆμαν συσχετίζει τήν ἄνοδο τῶν μικρῶν ὁμάδων μέ

τήν φάση συνειδητοποίησης τοῦ γυναικείου κινήματος, ἀλλά συμπεραίνει ὅτι, μέ τή μετατόπιση τοῦ ἐπίκεντρου τῆς προσοχῆς πέρα ἀπό τήν ἀλλαγή τῆς ἀτομικῆς συνείδησης στή δημιουργία ἑνός μαζικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, οἱ γυναῖκες πρέπει ν' ἀρχίσουν νά δουλεύουν γιά τήν οἰκοδόμηση μιᾶς μεγάλης ὀργάνωσης. Εἶναι πράγματι ἀλήθεια, κι αὐτό ἰσχύει ἐδῶ καί κάμποσο καιρό, ὅτι πολλές γυναῖκες πού ἦταν γιά ἕνα διάστημα σέ ὁμάδες συνειδητοποίησης κώθουν τήν ἀνάγκη νά ἐπεκτείνουν τίς πολιτικές τους δραστηριότητες πέρα ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς ὁμάδας καί βρίσκονται σέ ἀμηχανία ἀναφορικά μέ τό πῶς νά προχωρήσουν. Εἶναι, ὅμως, ἐξίσου ἀληθινό ὅτι κι ἄλλοι κλάδοι τῆς ἀριστερᾶς βρίσκονται σέ παρόμοια ἀμηχανία ἀναφορικά μέ τό πῶς νά συντρίψουν τήν καπιταλιστική, ἰμπεριαλιστική, μισοφασιστική 'Αμερική.

'Αλλά ἡ Τζό Φρῆμαν δέν καταφέρνει νά προσδιορίσει τί ἐννοεῖ λέγοντας γυναικεῖο κίνημα, πράγμα πού εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεση γιά μιά συζήτηση τῆς στρατηγικῆς ἤ τῆς κατεύθυνσης. Τό φεμινιστικό κίνημα, μέ τήν πιό ὁλοκληρωμένη του ἔννοια, δηλαδή σάν ἕνα κίνημα μέ σκοπό τή συντριβή τῆς πατριαρχίας, εἶναι ἕνα κίνημα ἐπαναστατικό καί σοσιαλιστικό, πού τοποθετεῖται κάτω ἀπό τήν ὀμπρέλλα τῆς ἀριστερᾶς. Ἕνα σημαντικό πρόβλημα γιά τίς γυναῖκες πού καθορίζουν τή στρατηγική τοῦ γυναικείου κινήματος εἶναι τό πῶς νά συνδεθοῦν μέ τήν ἀντρική ἀριστερά: δέν θέλουμε νά υἱοθετήσουμε τό δικό τους τρόπο λειτουργίας, γιατί τόν θεωροῦμε συνέχιση τῶν πατριαρχικῶν, καί τώρα τελευταία, τῶν καπιταλιστικῶν ἀξιῶν.

Παρόλο πού κάναμε ὅτι μπορούσαμε γιά νά ἀποκηρύξουμε καί νά ἀποσυνδεθοῦμε ἀπό τήν ἀντρική ἀριστερά, οἱ ἐνέργειές μας ὑπῆρξαν ἄκαρπες. Οἱ ἄντρες ἔχουν τήν τάση νά ὀργανώνονται μέ τόν τρόπο πού γαμᾶνε, μιά μεγάλη ἐξόρμηση, καί ὕστερα ἐκεῖνο τό γνωστό «μπάμ, μπούμ, εὐχαριστῶ κυρά μου». Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες πρέπει νά οἰκοδομήσουμε τό κίνημά μας μέ τόν τρόπο πού κάνουμε ἔρωτα— σταδιακά, μέ συγκρατημένη συμμετοχή, ἀπεριόριστη ὑπομονή — καί, φυσικά πολλαπλούς ὀργασμούς. 'Αντί τώρα νά ἀποθαρρυνόμαστε καί νά ἀπομονωνόμαστε θά 'πρεπε νά βρισκόμαστε στίς μικρές ὁμάδες μας — συζητώντας, σχεδιάζοντας, δημιουργώντας, καί προκαλώντας ἀναστάτωση. Πρέπει πάντα νά δημιουργοῦμε προβλήματα στήν πατριαρχία καί πάντα νά ὑποστηρίζουμε τίς γυναῖκες — πρέπει πάντα νά συμμετέχουμε ἐνεργά στή φεμινιστική δραστηριότητα καί νά τή δημιουργοῦμε, γιατί ὅλες μας ἀναπτυσσόμαστε μέσα σ' αὐτή· ὅταν δέν ὑπάρχει φεμινιστική δραστηριότητα οἱ γυναῖκες παίρνουν ἠρεμιστικά, τρελλαίνονται, καί αὐτοκτονοῦν.

Τό ἄλλο ἄκρο ἀπό τήν ἀδράνεια πού φαίνεται νά μαστίζει τά πολιτικά δραστήρια ἄτομα, εἶναι ἡ ὑπερανάμιξη, πού ὁδήγησε, γύ-

ρω στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '60 σέ μιά γενιά μπουχτισμένων ριζοσπαστῶν. Μιά φίλη φεμινίστρια σχολίασε κάποτε ὅτι, γιά αὐτήν, «τό νά εἶναι στό γυναικεῖο κίνημα» σήμαινε νά ξοδεύει περίπου τό 25% τοῦ χρόνου της γιά νά συμμετέχει σέ ὁμαδικές δραστηριότητες, καί τό 75% γιά νά ἀναπτύσσει τόν ἑαυτό της». Αὐτή εἶναι μιά πραγματικά σημαντική κατανομή τοῦ χρόνου καί θά ἔπρεπε νά τήν σκεφτοῦν οἱ γυναῖκες τοῦ «κινήματος». Τό ἀντρικό κίνημα μᾶς ἔμαθε ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ «κινήματος» πρέπει νά ἀφιερώνουν εἰκοσιτέσσερεις ὧρες τό εἰκοσιτετράωρο στόν 'Αγώνα, τό ὁποῖο συμπίπτει μέ τόν τρόπο πού κοινωνικοποιοῦνται οἱ γυναῖκες στήν αὐτοθυσία. Όποια κι ἄν εἶναι ὅμως ἡ πηγή τῆς ἀνιδιοτέλειάς μας, ἔχουμε τήν τάση νά πέφτουμε μέ τά μοῦτρα στίς δραστηριότητες τῆς ὀργάνωσης, παραμελώντας τήν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητάς μας, ὥς τήν μέρα πού ἀνακαλύπτουμε ὅτι δέν ξέρουμε τί ἀκριβῶς κάνουμε καί γιά ποιανοῦ τό ὄφελος, καί μισοῦμε τόν ἑαυτό μας ὅπως τό κάναμε πρίν μποῦμε στό κίνημα. (Ἡ ἀντρική ὑπερανάμιξη, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἄσχετη προφανῶς μέ ὁποιοδήποτε χαρακτηριστικό αὐτοθυσίας πού συνδέεται μέ τό φύλο, μυρίζει ἔντονα Προτεσταντική/'Εβραϊκή/ ἠθική δουλειᾶς/ ἐπιτυχίας, καί ἀκόμα πιό σκανδαλιστικά, τό «ὀρθολογιστικό», ψυχρό, ἀπαθές προσωπεῖο μέ τό ὁποῖο τό ἀρσενικό πρότυπο καταπνίγει τά συναισθήματα τῶν ἀντρῶν).

Αὐτές οἱ αἰώνιες παγίδες τῶν ἀνθρώπων τοῦ κινήματος, πού ἰσοδυναμοῦν μέ μιά ἀπύθμενη ἄβυσσο γιά τό κίνημα, ἑρμηνεύονται ἀπό τή Τζό Φρῆμαν σάν μέρος τῆς «Τυραννίας τῆς 'Αδομικότητας», ἡ ὁποία εἶναι σκέτο ἀστεῖο, ἀπό τήν ἄποψη ὅτι βλέπει ἕνα ἔθνος ἀπό μισοραμποτοποιημένα ἀνθρώπινα πλάσματα πού ἀγωνίζονται νά διατηρήσουν μιά εἰκονική ἀτομικότητα ἐνάντια σέ μία μετατεχνολογική στρατιωτικοβιομηχανική μπουλντόζα. Αὐτό πού σίγουρα ΔΕΝ χρειαζόμαστε, εἶναι περισσότερες δομές καί κανόνες, πού θά μᾶς προσφέρουν εὔκολες ἀπαντήσεις, προκατασκευασμένες ἐναλλακτικές λύσεις, καί δέν θά μᾶς ἀφήσουν χῶρο μέσα στόν ὁποῖο νά δημιουργήσουμε τό δικό μας τρόπο ζωῆς. 'Εκεῖνο πού ἀπειλεῖ τή γυναικεία ἀριστερά, κι ἀκόμα περισσότερο τούς ἄλλους κλάδους, εἶναι ἡ «τυραννία τῆς τυραννίας», πού μᾶς ἔχει ἐμποδίσει νά ἀναπτύξουμε σχέσεις μέ ἄτομα ἤ νά δημιουργήσουμε ὀργανώσεις μέ τρόπους πού δέν ἐξαφανίζουν τήν ἀτομικότητα μέ προκαθορισμένους ρόλους, ἤ νά ἀπελευθερωθοῦμε ἀπό τήν καπιταλιστική δομή.

'Αντίθετα, λοιπόν, μέ τήν ὑπόθεση τῆς Τζό Φρῆμαν, ἡ φάση συνειδητοποίησης τοῦ κινήματος ΔΕΝ ἔχει τελειώσει. Ἡ συνειδητοποίηση εἶναι μιά ζωτική διαδικασία πού πρέπει νά συνεχιστεῖ, μεταξύ αὐτῶν πού ἀσχολοῦνται μέ τήν κοινωνική ἀλλαγή, μέ στόχο τήν ἐπαναστατική ἀπελευθέρωση, καί διαμέσου αὐτῆς. Τό ν' ἀναπτύξουμε τή συνείδησή μας, πού σημαίνει νά βοηθήσουμε ἡ μιά τήν

ἄλλη γιά νά ἀπελευθερωθοῦμε ἀπό τά πανάρχαια δεσμά μας— εἶναι ὁ βασικός τρόπος μέ τόν ὁποῖο οἱ γυναῖκες θά μετατρέψουν τήν προσωπική τους ὀργή σέ δημιουργική ἐνέργεια, καί θά μποῦν στόν ἀγώνα. Ἡ συνειδητοποίηση, ὅμως, εἶναι ἕνας χαλαρός ὅρος — ἕνα κενό τίποτα, σ' αὐτό τό σημεῖο — καί χρειάζεται νά προσδιοριστεῖ. Μιά ἐνοχλητική διαφήμιση στήν τηλεόραση μπορεῖ ν' ἀνεβάσει τή συνείδηση μιᾶς γυναίκας, καθώς σιδερώνει τά πουκάμισα τοῦ συζύγου της, μονάχη της στό σπίτι· μπορεῖ νά τῆς θυμίσει αὐτό πού ἤδη ξέρει, ὅτι δηλαδή εἶναι παγιδευμένη, ὅτι ἡ ζωή της δέν ἔχει νόημα, ὅτι εἶναι βαρετή, κλπ., ἀλλά πιθανότατα δέν θά τήν ἐνθαρρύνει νά παρατήσει τή μπουγάδα καί νά ὀργανώσει μιά ἀπεργία τῶν νοικοκυρῶν. Ἡ συνειδητοποίηση, σάν ἐπαναστατική στρατηγική, πρέπει νά συνεπάγεται τό νά βοηθήσουμε τίς γυναῖκες νά μετατρέψουν τήν προσωπική τους δυσαρέσκεια σέ ταξική συνείδηση καί νά κάνουμε τίς ὀργανωμένες γυναῖκες προσιτές σέ ὅλες τίς γυναῖκες.

Προτείνοντας τό ἑπόμενο βῆμα μετά ἀπό τίς ὁμάδες συνειδητοποίησης νά εἶναι ἡ δημιουργία ἑνός κινήματος, ἡ Τζό Φρῆμαν δέν ὑπονοεῖ μονάχα μιά ψεύτικη διχοτόμηση ἀνάμεσα στό ἕνα καί τό ἄλλο, ἀλλά παραβλέπει ἐπίσης μιά σημαντική διαδικασία τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος, ἐκείνη τῆς δημιουργίας μιᾶς γυναικείας κουλτούρας. Ἄν καί, τελικά, μιά μαζική δύναμη γυναικῶν (καί μερικῶν ἀντρῶν) θά εἶναι ἀναγκαία γιά νά συντριβεῖ ἡ κρατική ἐξουσία, ἕνα μαζικό κίνημα δέν μπορεῖ νά κάνει ἀπό μόνο του μιά ἐπανάσταση. Ἄν ἐλπίζουμε νά δημιουργήσουμε μιά κοινωνία ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἀντρική ὑπεροχή, ὅταν πιά θά ἔχουμε συντρίψει τόν καπιταλισμό καί ἐγκαθιδρύσει τόν διεθνή σοσιαλισμό, εἶναι καλύτερα ν' ἀρχίσουμε νά δουλεύουμε γι αὐτό τώρα ἀμέσως, γιατί μερικοί ἀπό τούς καλύτερους ἀντικαπιταλιστές φίλους μας θά μᾶς φέρουν σέ πολύ δύσκολη θέση. Πρέπει νά ἀναπτύσσουμε μιά ἐμφανή γυναικεία κουλτούρα, μέσα στήν ὁποία ἐμεῖς οἱ γυναῖκες νά μποροῦμε νά ὁρίσουμε καί νά ἐκφράσουμε τόν ἑαυτό μας ἔξω ἀπό τά πατριαρχικά πρότυπα, καί ἡ ὁποία θά ἱκανοποιήσει τίς ἀνάγκες τῶν γυναικῶν ἐκεῖ ὅπου ἔχει ἀποτύχει ἡ πατριαρχία.

Ἡ κουλτούρα εἶναι ἕνα οὐσιαστικό μέρος ἑνός ἐπαναστατικοῦ κινήματος — καί εἶναι ἐπίσης καί ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα ἐργαλεῖα τῆς ἀντεπανάστασης. Πρέπει νά προσέξουμε πολύ στό νά καθορίσουμε σαφῶς ὅτι ἡ κουλτούρα γιά τήν ὁποία συζητᾶμε εἶναι ἐπαναστατική, καί νά ἀγωνιζόμαστε διαρκῶς γιά νά σιγουρευόμαστε ὅτι παραμένει ριζικά ἀντίθετη μέ τήν πατρική κουλτούρα.

Ἡ κουλτούρα μιᾶς καταπιεσμένης ἤ ἀποικιοποιημένης τάξης ἤ κάστας δέν εἶναι ἀναγκαστικά ἐπαναστατική. Ἡ Ἀμερική ἐμπεριέχει — καί μέ τήν ἔννοια τοῦ «ἔχει» καί μέ τήν ἔννοια τοῦ ὅτι ἐμποδίζει τήν ἐξάπλωσή τους—πολλές «ὑποκουλτοῦρες» οἱ ὁποῖες, παρόλο

πού αὐτοορίζονται σάν διαφορετικές ἀπό τήν πατριαρχική κουλτούρα, δέν ἀπειλοῦν τό στάτους κβό. Στήν πραγματικότητα, ἀποτελοῦν μέρος τῶν «πλουραλιστικῶν», 'Αμερικάνικων κοινωνικο - ἐθνικῶν κουλτούρων πού ἀποτελοῦν μιά μεγάλη χαρούμενη οἰκογένεια, τῆς «ἀντικουλτούρας! Εἶναι ἀναγνωρισμένες, καταξιωμένες, υἱοθετημένες καί ἀποσπασμένες ἀπό τή μεγάλη κουλτούρα.

Ἡ γυναικεία κουλτούρα ἀντιμετωπίζει τώρα αὐτόν ἀκριβῶς τόν κίνδυνο, ἀπό ἕνα ἐπαναστατικό, νέο, ἀπελευθερωτικό κορσέ ὥς τό περιοδικό «MS» καί τήν ταινία «Τό ἡμερολόγιο μιᾶς τρελῆς νοικοκυρᾶς». Ἡ Νέα Γυναίκα, δηλαδή ἡ μεσοαστή, κολλεγιακῆς μόρφωσης, πού προσεταιρίζεται στούς ἄντρες — μπορεῖ νά πάρει τό κομμάτι της ἀπό τήν 'Αμερικάνικη Πίττα. 'Ακούγεται πολύ ἀπολαυστικό ἀλλά μέ τήν ἐπανάσταση τί γίνεται; Πρέπει νά ἐπανεκτιμοῦμε συνέχεια τή θέση μας, γιά νά βεβαιωθοῦμε ὅτι δέν μᾶς ἀπορροφᾶνε τά πάντα ἀνοιχτά χέρια τοῦ θείου Σάμ.

Τό ζήτημα τῆς γυναικείας κουλτούρας, παρόλο πού διαφημίστηκε ἀπό τήν ὑπεροπτική καί τυφλή ἀντρική ἀριστερά, δέν εἶναι ἀναγκαστικά ρεβιζιονιστικό. Ἡ πόλωση μεταξύ ἀντρικοῦ καί γυναικείου ρόλου, ὅπως ὁρίζονται καί ἐλέγχονται ἀπό τήν ἀντρική κοινωνία, δέν ἔχει μονάχα ὑποτάξει τίς γυναῖκες, ἀλλά ἔχει κάνει ἐπίσης ὅλους τούς ἄντρες, ἀνεξαρτήτως τάξης καί φυλῆς, νά νιώθουν ἀνώτεροι ἀπ' τίς γυναῖκες — αὐτή ἡ αἴσθηση ἀνωτερότητας, πού ἀντικρούει τό ἀντικαπιταλιστικό συναίσθημα, εἶναι ἡ πηγή ἐνέργειας τοῦ συστήματος. Ὁ σκοπός τῆς φεμινιστικῆς ἐπανάστασης γιά μᾶς τίς γυναῖκες εἶναι νά ἀποκτήσουμε τήν ὁλοκληρωμένη ἀνθρώπινη φύση μας, πού σημαίνει νά καταστρέψουμε τούς ἀντρικούς καί γυναικείους ρόλους πού κάνουν καί τίς γυναῖκες καί τούς ἄντρες μισούς ἀνθρώπους. Ἡ δημιουργία μιᾶς γυναικείας κουλτούρας εἶναι τό μέσο μέ τό ὁποῖο θά ἀποκαταστήσουμε τή χαμένη μας ἀνθρωπιά.

Τό ζήτημα τῆς χαμένης μας ἀνθρωπιᾶς φέρνει στήν ἐπιφάνεια τό θέμα πού ἔχουν παραμελήσει στήν ἀνάλυσή τους οἱ χυδαῖοι Μαρξιστές κάθε ἀπόχρωσης, ἐδῶ καί παραπάνω ἀπό ἕναν αἰώνα — τά ψυχοσεξουαλικά στοιχεῖα, τῆς χαρακτηροδομῆς κάθε ἀτόμου, πού ἐνεργοῦν σάν προσωπικός μπάτσος μέσα σέ κάθε μέλος τῆς κοινωνίας. Ὁ Βίλχελμ Ράϊχ ἄρχισε νά περιγράφει μέ στενή, ἑτεροφυλόφιλη, ἀντρικά προκατειλημένη μορφή, τή χαρακτηροθωράκιση τοῦ κάθε ἀτόμου πού κάνει τούς ἀνθρώπους καλούς φασίστες, ἤ στήν καινωνία μας, ἁπλῶς καλούς πολίτες. Οἱ γυναῖκες βιώνουν καθημερινά αὐτό τό φαινόμενο, τά ἀπωθημένα αἰσθήματα, πού εἶναι ἰδιαίτερα φανερά ἀνάμεσα στούς ἀρσενικούς φίλους μας, οἱ ὁποῖοι βρίσκουν τόσο δύσκολο νά ἐκφράσουν ἤ ἁπλῶς νά «ἐκθέσουν» τά αἰσθήματά τους μέ εἰλικρίνεια. Ὁ ψυχικός εὐνουχισμός τόν ὁποῖο ἡ καπιταλιστική ψυχολογία μᾶς ἀναγκάζει νά πιστέψουμε ὅτι εἶναι πρόβλημα τῶν

ἀτόμων, εἶναι μιά μαζική κοινωνική συνθήκη πού ὑποδοηθεῖ τή συνοχή τῆς ἀναπτυγμένης καπιταλιστικῆς κοινωνίας. Ὁ ψυχικός εὐνουχισμός τῶν πολιτῶν της, τούς κάνει νά πηγαίνουν στή δουλειά, νά πολεμᾶνε, νά καταπιέζουν τίς γυναῖκες, τούς ἔγχρωμους, καί ὅλους τούς ἀντικομφορμιστές πού εἶναι εὐαίσθητα στήν κατάπίεση. Στήν μετατεχνολογική μας κοινωνία, πού κάθε μέλος της τήν ἀναγνωρίζει σάν τήν πιό ἐξελιγμένη κουλτούρα, ὁ ψυχικός εὐνουχισμός εἶναι ἐπίσης ὁ πιό ἐξελιγμένος — ὑπάρχουν περισσότερα σκατά μέσα ἀπ' τά ὁποῖα πρέπει νά περάσει ἡ ψυχή, ἀπ' τό Γλάρο Τζόναθαν Λίβινγκστον καί τήν πολιτική τοῦ «Εἶσαι 'Οκέϋ, Εἶμαι 'Οκέϋ», γιά νά μήν ἀναφέρω τούς μετα - νεο - φροϋδιστές καί τούς ψυχοχειρούργους.

Ἄς εἰπωθεῖ γιά πολλοστή φορά ὅτι ἄν δέν ἐξετάζουμε τά ἐσωτερικά ψυχικά δεσμά μας, τήν ἴδια στιγμή πού μελετᾶμε τίς ἐξωτερικές πολιτικές δομές καί τή σχέση ἀνάμεσα στά δύο, δέν θά καταφέρουμε νά δημιουργήσουμε μιά δύναμη γιά νά προκαλέσουμε τόν ἐχθρό μας· στήν πραγματικότητα, οὔτε κάν θά μάθουμε ποιός εἶναι ὁ ἐχθρός μας. Ἡ ἀριστερά ἔχει ξοδέψει ἄπειρες ὧρες καί τόμους προσπαθώντας νά ὁρίσει τήν ἄρχουσα τάξη· ἡ ἄρχουσα τάξη ἔχει ἀντιπροσώπους - γουρούνια μέσα στό κεφάλι κάθε μέλους τῆς κοινωνίας — νά ποιά εἶναι ἡ λογική πού κρύβεται πίσω ἀπ' τήν λεγόμενη παράνοια. Ἡ Τυραννία τῆς Τυραννίας εἶναι ἕνας ἐχθρός πολύ βαθιά ἑδραιωμένος.

Ἐκεῖ πού ὁ ψυχολογικός ἀγώνας διασταυρώνεται μέ τήν πολιτική ἀνάμιξη, εἶναι στή μικρή ὁμάδα. Νά γιατί εἶναι τόσο σημαντικό αὐτή τή στιγμή τό ζήτημα τῆς στρατηγικῆς καί τῆς τακτικῆς καί τῶν ὀργανωμένων μεθόδων. Ἡ ἀριστερά ἐπί δεκαετίας προσπαθοῦσε νά κατεβάσει τόν κόσμο στούς δρόμους, πάντα προσδοκώντας ὑπάρξουν ἀρκετοί γιά νά καταφέρουν ἕνα χτύπημα. Ὅπως ἔδειξε καί ἡ Ι. Φ. Στόουν, δέν μπορεῖς νά κάνεις τήν ἐπανάσταση ὅταν τά τέσσερα πέμπτα τῶν ἀνθρώπων εἶναι εὐτυχισμένοι. Οὔτε καί πρέπει νά περιμένουμε ὥς ὅτου ὁ καθένας νά 'ναι ἕτοιμος νά γίνει ριζοσπάστης· ἐνῶ ἀπό τή μιά μεριά πρέπει συνεχῶς νά προτείνουμε ἐναλλακτικές λύσεις στόν καπιταλισμό, μέ τούς συνεταιρισμούς τροφίμων, ἀντικορπορατιβιστικές πράξεις, καί πράξεις προσωπικῆς ἐξέγερσης, πρέπει παράλληλα νά παλεύουμε ἐνάντια στίς καπιταλιστικές ψυχικές δομές καί τίς ἀξίες καί τά πρότυπα ζωῆς πού πηγάζουν ἀπ' αὐτές. Δομές, πρόεδροι, ἀρχηγοί, ρητορική — ὅταν μιά συνάντηση μιᾶς ἀριστερῆς ὁμάδας γίνεται μέ ὅμοιο τρόπο ὅπως καί μιά συνεδρίαση τῆς ἀμερικάνικης Γερουσίας, δέν θά 'πρεπε νά γελᾶμε μ' αὐτό, ἀλλά νά ἐπανεκτιμήσουμε τή δομή πού κρύβεται πίσω ἀπό αὐτό τόν τρόπο, καί νά ἀναγνωρίσουμε ἕναν ἀντιπρόσωπο τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ αἰτία τῆς προτίμησης γιά μικρές ὁμάδες μέσα στό γυναι-

κεῖο κίνημα — κι ὅταν λέω μικρές ὁμάδες, ἐννοῶ τίς πολιτικές κολλεκτίδες — ἦταν, ὅπως ἐξηγεῖ ἡ Τζό Φρῆμαν, μιά ἀντίδραση στήν ὑπερδομημένη ἱεραρχική ὀργάνωση τῆς κοινωνίας γενικά, καί στίς ὁμάδες τῆς ἀντρικῆς ἀριστερᾶς εἰδικά. Ἀλλά κεῖνο πού ὁ κόσμος δέν μπόρεσε νά καταλάβει εἶναι ὅτι ἀντιδροῦμε στή γραφειοκρατία ἐπειδή μᾶς στερεῖ τόν ἔλεγχο, ὅπως καί ἡ ὑπόλοιπη κοινωνία· καί ἀντί νά ἀναγνωρίσουμε τόν παραλογισμό τῆς συμπεριφορᾶς μας, ἐπιστρέφοντας στό δομημένο μαντρί, ἐμεῖς πού ἐπαναστατοῦμε ἐνάντια στή γραφειοκρατία, θά πρέπει νά δημιουργήσουμε μιά ἐναλλακτική λύση στήν γραφειοκρατική ὀργάνωση. Ὁ λόγος πού οἰκοδομοῦμε ἕνα κίνημα πάνω σέ μιά βάση ἀπό κολλεκτίδες, εἶναι ὅτι θέλουμε νά φτιάξουμε μιά ἐπαναστατική κουλτούρα πού νά συμφωνεῖ μέ τίς ἰδέες μας γιά τή νέα κοινωνία· εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό ἀντίδραση· ἡ μικρή ὁμάδα εἶναι μιά λύση.

Ἐπειδή τό γυναικεῖο κίνημα κλίνει πρός τίς μικρές ὁμάδες καί ἐπειδή αὐτή τήν ἐποχή δέν ἔχει μιά συγκεκριμένη κατεύθυνση, μερικοί ἄνθρωποι συμπεραίνουν ὅτι γιά αὐτή τήν ἔλλειψη κατεύθυνσης εὐθύνονται οἱ μικρές ὁμάδες. Κραδαίνουν τό ἔμβλημα τῆς «δομῆς» σάν λύση στό στρατηγικό ἀδιέξοδο, λές καί ἡ δομή θά μᾶς πρόσφερε θεωρητική διορατικότητα ἤ θά μᾶς ἀνακούφιζε ἀπό τά προσωπικά μας ἄγχη. Μπορεῖ νά μᾶς ἔδινε μία δομή μέσα στήν ὁποία νά «ὀργανώσουμε» ἤ νά ἐνσωματώσουμε περισσότερες γυναῖκες, ἀλλά ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης μιᾶς πολιτικῆς στρατηγικῆς, μπορεῖ νά δημιουργήσουμε μιά Καφκική εἰρωνία, ὅπου τή θέση τῆς δίκης παίρνει μιά συνέλευση.

Ἡ ἔλλειψη πολιτικῆς ἐνεργητικότητας πού μᾶς καταδιώκει ἀθέατη τά τελευταία χρόνια, λιγότερο στό γυναικεῖο κίνημα παρά στήν ἀντρική ἀριστερά, ἔχει πιθανότατα ἄμεση σχέση μέ τήν αἴσθηση προσωπικῆς μηδαμινότητας, πού μᾶς τυραννάει ὅλες καί ὅλους. Ἄν δέν ἀντιμετωπίσουμε ἄμεσα αὐτή τήν αἴσθηση καί δέν την μεταχειριστοῦμε μέ τήν ἴδια σοβαρότητα πού συζητᾶμε τό βαμβαρδισμό τοῦ Ἀνόϊ, ἡ παράλυση πού προκαλεῖ ἡ πρώτη θά μᾶς ἐμποδίσει νά κάνουμε ἀποτελεσματικά ἀντίποινα γιά τό δεύτερο. Ἀντί νά ἀπαιτοῦμε τήν ἀντικατάσταση τῶν μικρῶν ὁμάδων μέ δομημένες μεγαλύτερες ὁμάδες, πρέπει νά ἐνθαρρύνουμε ἡ μία τήν ἄλλη νά συμμετάσχουμε σέ μικρές ὁμάδες χωρίς ἱεραρχικές δομές, πού ἀναγνωρίζουν καί ἐκθειάζουν τήν ἀξία τοῦ ἀτόμου. Οἱ φιλίες, περισσότερο ἀπό ὁποιαδήποτε εἶδους θεραπεῖες, ἀνακουφίζουν ἀμέσως τήν αἴσθηση τῆς προσωπικῆς μηδαμινότητας — ἡ ἐπανάσταση πρέπει νά οἰκοδομηθεῖ μέ βάση τό μοντέλο τῆς φιλίας.

Τό πανταχοῦ παρόν πρόβλημα πού ἀντιμετωπίζει ἡ Τζό Φρῆμαν, τό πρόβλημα τῶν ἐλίτ, δέν λύνεται μέ τό σχηματισμό δομῶν. Ἀντίθετα μέ τήν πεποίθηση ὅτι ἡ ἔλλειψη συγκεκριμένης δομῆς ὁ-

δηγεῖ σέ ὕπουλες, ἀόρατες δομές δασισμένες σέ ἐλίτ, ἡ ἀπουσία συγκεκριμένης δομῆς σέ μιά μικρή ὁμάδα δασισμένη στήν ἀμοιδαία ἐμπιστοσύνη, πολεμάει τόν ἐλιτισμό στό θεμελιῶδες ἐπίπεδο — τό ἐπίπεδο τῆς προσωπικῆς δυναμικῆς, στό ὁποῖο τό ἄτομο πού ἀντιδράει στήν ἀνασφάλεια μέ ἐπιθετική συμπεριφορά, δεσπόζει πάνω στό πρόσωπο πού ἡ ἀνασφάλειά του τό κρατάει δουδό. Ἡ μικρή ὁμάδα, ὅπου ὑπάρχει προσωπική συμμετοχή τῶν ἀτόμων, μαθαίνει, πρῶτα, νά ἀναγνωρίζει αὐτές τίς διαφορές στό στύλ τοῦ κάθε ἀτόμου, καί ὕστερα νά τίς ἐκτιμάει καί νά συμβιβάζεται μαζί τους· ἀντί νά προσπαθεῖ εἴτε νά ἀγνοήσει εἴτε νά ἐξουδετερώσει τίς διαφορές στό προσωπικό στύλ, ἡ μικρή ὁμάδα, μαθαίνει νά τίς ἐκτιμάει καί νά τίς ἀξιοποιεῖ, ἐνισχύοντας ἔτσι τήν προσωπική δύναμη κάθε ἀτόμου. Δοσμένου ὅτι ἡ καθεμιά/ένας ἀπό μᾶς ἔχει κοινωνικοποιηθεῖ σέ μιά κοινωνία ὅπου ὁ ἀτομικός ἀνταγωνισμός μέ κάθε ἄλλο ἄτομο εἶναι τρόπος ζωῆς, δέν πρόκειται νά ἐξαλείψουμε τό προσωπικό στύλ σάν ἐξουσία, παρά μόνο μέ τή συνεχή ἀναγνώριση αὐτῶν τῶν διαφορῶν, καί μαθαίνοντας νά ἀφήνουμε τίς διαφορές τοῦ προσωπικοῦ στύλ νά συνυπάρχουν. Στό βαθμό πού δέν εἴμαστε ὁ ἐχθρός ἀλλά τά θύματα, πρέπει νά ὑποδοηθοῦμε ἀντί νά καταστρέφουμε ἡ μιά τήν ἄλλη. Τά καταστρεπτικά στοιχεῖα θά ὑποχωρήσουν σιγά σιγά ὅσο γινόμαστε δυνατότερες. Ἀλλά στό μεταξύ πρέπει νά φυλαγόμαστε ἀπό καταστάσεις πού ἀνταμοίβουν τό προσωπικό στύλ μέ ἐξουσία. Οἱ συνελεύσεις προσφέρουν βραβεῖα στούς πιό ἐπιθετικούς, ρητορικούς, ταλαντούχους, εὔγλωττους (σχεδόν πάντα ἄντρες).

Ἀναλογιζόμενοι πόσο πολύ διασύρεται ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ τά διάφορα παράγωγα τοῦ ὅρου «Ἀναρχισμός», ἐλάχιστοι ἄνθρωποι μέσα στίς τάξεις τῆς ἀριστερᾶς, ἔχουν μελετήσει μέ κάποια σοβαρότητα τόν ἀναρχισμό. Γιά τούς ἀνθρώπους πού καμαρώνουν γιά τόν κυνισμό τους ἀπέναντι στά κοινωνικά ταμπού, ἐμεῖς στά σίγουρα ἔχουμε ἀπορροφηθεῖ ἀπό τά ταμπού ἐνάντια στόν ἀναρχισμό. Ὅπως καί ἡ μαλακία, ὁ ἀναρχισμός εἶναι κάτι πού μᾶς ἔχουν μάθει νά τό φοβόμαστε, παράλογα καί ἀναντίρρητα, γιατί τό νά μήν τόν φοβόμαστε, μπορεῖ νά μᾶς ὁδηγήσει στό νά τόν διερευνήσουμε, νά τόν μάθουμε, καί νά μᾶς ἀρέσει. Γιά ὅποιον ἔχει ποτέ σκεφτεῖ ὅτι ἡ μαλακία πιθανόν νά προσφέρει περισσότερα καλά ἀπό τήν τρέλα, μιά μελέτη τοῦ ἀναρχισμοῦ συνιστᾶται ἐξαιρετικά, ἀνατρέχοντας πίσω στήν ἐποχή του Μάρξ, ὅταν ὁ Μπακούνιν ἦταν ὁ πιό ριζοσπαστικός σοσιαλιστής ἀντίπαλός του... ὁ πιό ριζοσπαστικός, ἐπειδή ἦταν ἕνα πελώριο δῆμα στή διαλεκτική πέρα ἀπό τόν Μάρξ, τρέφοντας ἐμπιστοσύνη στίς ἀνθρώπινες ἀρετές γιά τή σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας.

Γιατί ἡ ἀριστερά ἔχει σχεδόν ἀγνοήσει τόν ἀναρχισμό; Ἴσως ἐπειδή οἱ ἀναρχικοί ποτέ δέν διατήρησαν μιά ἐπαναστατική νίκη.

Ὁ Μαρξισμός θριάμβευσε, καθώς ἐπίσης καί ὁ καπιταλισμός. Τί ἄλλο ἀποδεικνύει αὐτό, ἤ τί ἄλλο ὑπονοεῖ πέρα ἀπό τό ὅτι ὁ νικημένος, μέχρι στιγμῆς τουλάχιστον, ἀνήκει στήν πλευρά μας; Οἱ Ρῶσοι ἀναρχικοί ἀντιστάθηκαν σκληρά σ' αὐτή τήν ἴδια ρεβιζιονιστική τυραννία τῶν Μπολσεβίκων, τήν ὁποία ἡ νέα ἀριστερά θά ἔφτανε νά περιγελάσει μέ τήν ἀναισθησία δευτεροετῶν μπροστά στούς πατέρες τους τῆς παλιᾶς ἀριστερᾶς, στή δεκαετία τοῦ '60. Εἶναι σίγουρο ὅτι ἡ παλιά γενιά τῶν ἀριστερῶν 'Αμερικάνων ἦταν τόσο στενοκέφαλη, ὥστε νά μή μπορεῖ νά δεῖ ὅτι ὁ καπιταλισμός ξαναγεννιώταν στή Ρωσία· ἀλλά τό δραμα - λούκι, μέ τό ὁποῖο ἔχουμε χαρτογραφήσει ἕνα μονοπάτι τοῦ Μαρξιστικοῦ - Λενινιστικοῦ δόγματος, εἶναι ἐπίσης κάτι γιά τό ὁποῖο δέν μποροῦμε νά περηφανευόμαστε.

Οἱ γυναῖκες, βέβαια, ἔχουν βγεῖ ἀπό τό λούκι νωρίτερα ἀπό πολλούς ἄντρες, γιατί βρεθήκαμε στά σκοτάδια, νά ὁδηγούμαστε ἀπό πούς τυφλούς ἄντρες τῆς νέας ἀριστερᾶς, καί χωριστήκαμε. Νοικοκυρά γιά τήν ἐπανάσταση ἤ πόρνη γιά τό προλεταριάτο; Εἶναι ἐκπληκτικό τό πόσο γρήγορα ἀποκαταστάθηκε ἡ ἀναθεώρησή μας. Σέ ὁλόκληρη τή χώρα ἄρχισαν νά λειτουργοῦν ἀνεξάρτητες ὁμάδες γυναικῶν χωρίς τή δομή, τούς ἀρχηγούς, καί τούς ἄλλους ὑπηρέτες γενικῶν καθηκόντων τῆς ἀντρικῆς ἀριστερᾶς, δημιουργώντας, ἀνεξάρτητα καί ταυτόχρονα, ὀργανώσεις παρόμοιες μέ ἐκεῖνες τῶν ἀναρχικῶν πολλῶν δεκαετιῶν καί τόπων. Κι αὐτό δέν εἶναι τυχαῖο.

Τό στύλ, ἡ τόλμη τῆς Ἔμμα Γκόλντμαν ἔχουν ἀποτελέσει πρότυπο μίμησης γιά πολλές γυναῖκες πού δέν θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους ἀναρχικές... γιατί ἡ Ἔμμα εἶχε τόσο δίκιο. Λίγες γυναῖκες ἔχουν τραμοκρατήσει τόσους πολλούς ἄντρες γιά τόσο μεγάλο διάστημα ὅσο ἡ Ἔμμα Γκόλντμαν. Φαίνεται λογικό νά μελετήσουμε τήν Ἔμμα, ὄχι γιά νά υἱοθετήσουμε κάθε σκέψη της, ἀλλά γιά ν' ἀνακαλύψουμε τήν πηγή τῆς δύναμής της καί τῆς ἀγάπης της γιά τή ζωή. Καί δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ ἀποκαλούμενη Κόκκινος Τρόμος, Ἔμμα, ἦταν ἐπίσης ὀπαδός τοῦ ἐλεύθερου ἔρωτα τόν ὁποῖο καί ἐφάρμοζε· ἀψήφησε θαρραλέα περισσότερα καπιταλιστικά δεσμά ἀπό ὁποιονδήποτε Μαρξιστή τῆς ἐποχῆς της.

Κάθυ Λήβαϊν

(Black Rose, Νο 1, Φθινόπωρο 1974)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Α'

'Η Τυραννία τῆς 'Αδομικότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αὐτή ἡ μπροσούρα γράφτηκε ἀπ' τή Τζό Φρῆμαν καί πρωτοεκδόθηκε ἀπ' τό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης στίς ΕΠΑ στά 1970. 'Αναδημοσιεύτηκε στό Περιοδικό Κοινωνιολογίας τοῦ Μπέρκλεϋ, κι ὕστερα κυκλοφόρησε σά μπροσούρα ἀπ' τήν 'Αγκιτπρόπ στά 1972. Τί νόημα ἔχει τότε ἡ ἐπανέκδοσή της;

Νιώθουμε ὅτι αὐτή ἡ μπροσούρα εἶναι πραγματικά καλή — ἐπισημαίνει τά ὅρια τῆς «ἀδομικότητας» μ' ἕνα ὁλότελα εὐθύ κι ἀπέριττο τρόπο. Εἶναι χρήσιμη ὄχι μόνο γιά τίς ὁμάδες τοῦ κινήματος γυναικείας ἀπελευθέρωσης, ἀλλά καί γιά ὅλες τίς λεγόμενες ὁμάδες «χωρίς ἡγεσία», ὅπως οἱ ἑνώσεις ἐνοικιαστῶν, οἱ ὁμάδες γιά τά δικαιώματα τῶν φυλακισμένων, οἱ ὁμάδες οἰκολογικῆς δράσης, οἱ ὁμάδες τῶν σκουώτερ* καί πολλά ἄλλα τοπικά παραδείγματα.

'Η ἀρχική μας σκέψη ἦταν νά φθάσει αὐτή ἡ μπροσούρα αὐτούσια στά χέρια ὅσο τό δυνατό περισσότερων ἀνθρώπων, προστιθεμένης μόνο μιᾶς σύντομης εἰσαγωγῆς πού νά τή συνδέει μέ τήν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ στήν 'Αγγλία. Ὕστερα ἀρχίσαμε νά βλέπουμε τά ὅρια αὐτῆς τῆς μπροσούρας. Ὑπάρχουν δυό βασικά μειονεκτήματα. Πρῶτον, ἡ μπροσούρα ἀναφέρεται οὐσιαστικά μ ό ν ο στήν ὀργάνωση· δέ δείχνει καθαρά τήν ἔνταξη τῆς ὀργάνωσης μιᾶς ὁμάδας μέσα στά πλαίσια τῆς πλατύτερης πολιτικῆς της θεωρίας καί συνακόλουθα, τῆς πρακτικῆς της λειτουργίας. 'Η ἀμοιβαία ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα στή θεωρία, τήν πρακτική καί τήν ὀργανωτική μορφή εἶναι τόσο ἰσχυρή, πού

* Σ.τ.Ε. SQUATTER: 'Εκεῖνος πού ἐγκαθίσταται παράνομα σέ ἐγκαταλειμμένα σπίτια ἤ χωράφια, πληρώνοντας, μερικές φορές, ἕνα συμβολικό ποσό.

εἶναι ἀδύνατο νά συζητήσεις γιά κάθε μιά ἀπ' αὐτές ξεχωριστά. Ἡ ἀποδιοργάνωση τοῦ γυναικείου κινήματος, κι ἄλλων ὁμάδων, σ' αὐτή τή χώρα, προέρχεται ἀπό μιά ἀρχική ἔλλειψη ἀνάλυσης τῆς κοινωνίας ἤ ἑνός ρεαλιστικοῦ ὁράματος γιά τό μέλλον. Ἡ συνακόλουθη ἔλλειψη ὀργάνωσης τείνει τότε νά ἐμποδίζει τήν ἀνάπτυξη μιᾶς ἀνάλυσης καί τή μετάφρασή της σέ συγκεκριμένη δουλειά. Δεύτερον, ἡ μπροσούρα δέν κριτικάρει ἐξίσου ἐκτεταμένα τήν ἄλλη πλευρά τοῦ νομίσματος τῆς ἀδομικότητας — τίς ἱεραρχικές μορφές ὀργάνωσης καί τή θεωρία καί τήν πρακτική πού τίς συνοδεύει π.χ. τίς Λενινιστικές ὁμάδες, τά τωρινά Ἐργατικά Συνδικάτα τά δημοτικά συμβούλια κλπ.

Ἀποφασίσαμε νά γράψουμε μιά εἰσαγωγή πού νά καλύπτει αὐτές τίς δυό παραλείψεις. Ἀφοῦ τήν ἐπεξεργαστήκαμε γιά κάμποσο καιρό, ἀρχίσαμε νά συνειδητοποιοῦμε ὅτι ἡ δεύτερη ἀπ' αὐτές τίς παραλείψεις θά χρειαζόταν ἀπό μόνη της τουλάχιστον ἄλλη μιά μπροσούρα, κι ὅτι ἡ τελευταία δύσκολα θά μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ σάν εἰσαγωγή στή μπροσούρα τῆς Τζό Φρῆμαν! Ἔτσι ἀποφασίσαμε νά ἐκδώσουμε τή μπροσούρα τῆς Τζό, μέ μιά σύντομη εἰσαγωγή, πού νά τή συνδέει μέ τήν ἐμπειρία μας ἀπ' τό Βρεταννικό Κίνημα Γυναικείας Ἀπελευθέρωσης, σάν αὐτή τή σημείωση πού ἐξηγεῖ ὅτι ἀντιλαμβανόμαστε τά ὅρια τῆς μπροσούρας της κι ἕνα συμπλήρωμα στό τέλος.

Ἀναρχική Ἐργατική Ἕνωση (KINGSTON)

Τό Βρεταννικό Κίνημα Γυναικείας Ἀπελευθέρωσης

Τό ξεκίνημα τοῦ γυναικείου κινήματος στή Βρεταννία χρονολογεῖται γύρω στά 1968. Εἶναι δύσκολο νά γίνει ἕνας πιό ἀκριβής προσδιορισμός, γιατί ἐμφανίστηκαν τοπικές ὁμάδες μέ διαφορετικές προσεγγίσεις καί ἰδέες, ἀπ' τίς ὁποῖες ἄλλες ἦταν ἀποκλειστικά γυναικεῖες κι ἄλλες μικτές. Ἕνα κίνημα μέ ἀνύπαρκτη συνοχή. Στό διάστημα αὐτό ἐμφανίστηκαν πολλές ὁμάδες καί χαρακτηρίστηκαν σταδιακά ἀπ' τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας σάν ὁμάδες γιά τή γυναικεία ἀπελευθέρωση. Ἀλλά, ἀναπτυσόμενες ξεχωριστά, ἀκολούθησαν τελείως διαφορετικούς δρόμους κι ὁδήγησαν στήν τωρινή κατάσταση, ὅπου τό γυναικεῖο κίνημα ἀποτελεῖ ἕνα κίνημα - ὀμπρέλλα, καλύπτοντας ἰδέες τόσο ἀνταγωνιστικές ὅσο ὁ ριζοσπαστικός φεμινισμός, ὁ φιλελευθερισμός κι ὁ σοσιαλισμός. Οἱ ριζοσπαστικές φεμινίστριες πιστεύουν ὅτι ἡ θεμελιακή πηγή καταπίεσης εἶναι τό γεγονός ὅτι ἡ κοινωνία ἐξουσιάζεται ἀπ' τούς ἄντρες κι ὅτι παλεύοντας σά γυναῖκες, ἐνάντια στήν ἀρσενική κυριαρχία, θά καταστρέψουν ταυτόχρονα τόν καπιταλισμό. Οἱ σοσιαλίστριες πιστεύουν ὅτι ἡ καταστροφή τοῦ καπιταλισμοῦ κι ἡ ἀντικατάστασή του ἀπό μιά κοινωνία βασισμένη στή συλλογική ἰδιοκτησία κι ἐργασία, πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ ἀπό ὅλες τίς ἐκμεταλλευόμενες ὁμάδες τῆς κοινωνίας, πού θ' ἀγωνιστοῦν ἀπό κοινοῦ ἐνάντια σέ κάθε πλευρά τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας

π.χ. τὴν πυρηνικὴ οἰκογένεια, τίς ἄνισες ἀμοιβές κλπ. Οἱ φιλελεύθερες πιστεύουν σέ περιορισμένες ἀλλαγές τῆς τωρινῆς κοινωνίας καί δέν ἔχουν κανένα ἐπαναστατικό όραμα γιά τό μέλλον. Μόλο πού αὐτές οἱ 3 τάσεις εἶναι πολύ συγκεκριμένες, τά πλαίσιά τους εἶναι ἀκαθόριστα, γιατί δέν ὑπάρχει καμιά δομή πού νά βοηθήσει στό νά ξεκαθαριστοῦν, νά γίνουν ἀποδεκτές ἤ ν' ἀπορριφτοῦν ἤ ν' ἀναπτυχτοῦν καί νά ἐφαρμοστοῦν.

Προκειμένου νά δείξουμε ποῦ μπορεῖ νά ὁδηγήσει ἡ ἔλλειψη ὀργάνωσης, θά δώσουμε ἕνα παράδειγμα ἀπ' τό δικό μας κίνημα. Τό Μάρτη τοῦ 1971 ἔγινε στό Λονδίνο μιά διαδήλωση ἐπ' εὐκαιρία τοῦ διεθνοῦς ἑορτασμοῦ τῆς Μέρας τῆς Γυναίκας (6 Μάρτη). Διάφορες ὁμάδες τοῦ Λονδίνου κατασκεύασαν ἀφίσες πού χρειάζονταν γι' αὐτή τή διαδήλωση. Σ' αὐτές τίς ἀφίσες ἦταν γραμμένα τά 4 αἰτήματα τοῦ κινήματος, πάνω στά ὁποῖα εἶχαν συμφωνήσει οἱ διάφορες ὁμάδες πού εἶχαν πάρει μέρος στό πρῶτο ἐθνικό συνέδριο, ἕνα χρόνο νωρίτερα. Αὐτά τά αἰτήματα ἦταν: ἴσες ἀμοιβές, ἰσοτιμία στήν ἐκπαίδευση καί στή δουλειά, παιδικοί σταθμοί πού νά λειτουργοῦν σέ 24ωρη βάση, κι ἐλευθερία τῶν ἐκτρώσεων καί τῆς χρήσης ἀντισυλληπτικῶν μέσων. Μόλο πού προσχώρησαν στό κίνημα πολλές γυναῖκες, μετά ἀπ' αὐτή τή μικρή συνέλευση, ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης μιᾶς ἐθνικῆς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στίς συνελεύσεις, ἐλάχιστες μποροῦσαν νά καταλάβουν τί σήμαιναν πραγματικά αὐτά τά συνθήματα. Αὐτό εἶναι ἁπλῶς ἕνα ἀπ' τά πολλά σχετικά παραδείγματα ὅπου ὁ ἀποτελεσματικός ἐθνικός συντονισμός θ' ἀντικατόπτριζε τίς συλλογικές ἀπόψεις τοῦ κινήματος κι ἡ ἔλλειψή του ἐπέτρεψε σέ ἀνεπίσημες ἡγετικές ὁμάδες (συνειδητά ἤ ἀσυνείδητα) νά ἔχουν δυσανάλογη ἐπιρροή. Δέν ὑπάρχει τρόπος γιά νά ἀποτραπεῖ αὐτό, ὅπως ἔχουν τά πράγματα.

Τά 4 αἰτήματα ἔχουν ἀπό τότε ἐγκαταλειφτεῖ, ἀλλά δέν τά ἔχει ἀντικαταστήσει τίποτα συγκεκριμένο. Ἡ τελευταία ἐθνική συνέλευση, πού ἔγινε τό Νοέμβρη τοῦ 1972, ἐνῶ εἶχε ὀργανωθεῖ πολύ καλά, ἀναφορικά μέ τή διατροφή καί τό ζήτημα τοῦ ὕπνου, δέν πέτυχε τίποτα ἀναφορικά μέ τήν ἐθνική ὀργάνωση κι ἀνάλυση: οἱ ὁμάδες ἐξακολουθοῦν νά 'ναι ἀπομονωμένες κι ἀναποτελεσματικές ὅπως ἦταν πάντα. Τώρα δέ διαθέτουμε τίποτα, οὔτε κάν συνθήματα πού νά μᾶς ἑνώνουν.

Εἶναι πιθανό ν' ἀλλάξουν τά πράγματα; Αὐτό ἐξαρτᾶται ἀπ' τίς ἴδιες τίς γυναῖκες — ἄν ἐπιθυμοῦμε νά 'μαστε μέλη ἑνός ἱκανοῦ κινήματος, πού νά μπορεῖ νά ἐργαστεῖ γιά νά πραγματοποιήσει συγκεκριμένες ἀλλαγές, τότε οἱ γυναῖκες πρέπει νά διαβάσουν αὐτή τή μπροσούρα, νά τή συζητήσουν μέ τίς τοπικές τους ὁμάδες καί νά ἐργαστοῦν γιά νά τίς ἀλλάξουν. Πάνω ἀπ' ὅλα, πρέπει νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι μέχρι νά τό κάνουμε, τό γυναικεῖο κίνημα θά παραμείνει ἐξίσου ἀναποτελεσματικό πολιτικά, ὅσο εἶναι σήμερα.

ΘΕΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΟΥ LEEDS.

('Οργάνωση 'Επαναστατῶν 'Αναρχικῶν)

Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΗΣ ΑΔΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στή διάρκεια τῶν χρόνων πού διαμορφωνόταν τό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης, μιά μεγάλη ἔμφαση εἶχε δοθεῖ σ' ἐκεῖνο πού ὀνομάζουμε ὁμάδα χωρίς ἡγεσία, χωρίς δομή, σάν τή κύρια, ἄν ὄχι τή μοναδική, ὀργανωτική μορφή τοῦ κινήματος. Πηγή αὐτῆς τῆς ἰδέας ἦταν μιά φυσική ἀντίδραση ἐνάντια στήν ὑπερδομημένη κοινωνία πού μέσα της βρεθήκαμε, στή δυνατότητα ἐλέγχου πού ἀναπόφευκτα αὐτή πρόσφερε σέ ἄλλους πάνω στή ζωή μας, καί τό συνεχιζόμενο ἐλιτισμό τῶν ἀριστερῶν κι ἄλλων παρόμοιων ὁμάδων, ἀνάμεσα σέ κείνους πού ὑποτίθεται ὅτι πολεμοῦν αὐτή τήν ὑπερδόμηση.

Ἡ ἰδέα τῆς «ἀδομικότητας», ὅμως, παύοντας ν' ἀποτελεῖ μιά ὑγιή ἀντίδραση σ' αὐτές τίς τάσεις, ἔχει καταλήξει νά γίνει αὐτοσκοπός. Αὐτή ἡ ἰδέα ἔχει ἐξεταστεῖ τόσο λίγο ὅσο ὁ ὅρος ἔχει παραχρησιμοποιηθεῖ, ἀλλά ἔχει γίνει οὐσιαστικό κι ἀναμφισβήτητο μέρος τῆς ἰδεολογίας τοῦ γυναικείου κινήματος. Γιά τήν πρώιμη ἀνάπτυξη τοῦ κινήματος αὐτό δέν εἶχε καί μεγάλη σημασία. Καθόρισε ἀπό νωρίς τό βασικό του στόχο καί τή βασική του μέθοδο, τή σ υ ν ε ι δ η τ ο π ο ί η σ η, κι ἡ «ἀδομική ὁμάδα κρούσης» ὑπῆρξε ἕνα θαυμάσιο μέσο γιά τήν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ στόχου. Ἡ χαλαρή κι ἀνεπίσημη ὑφή της, ἐνθάρρυνε τή συμμετοχή στή συζήτηση κι ἡ συχνά εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα ὑποβοηθοῦσε τήν προσωπική ἐπαφή καί γνωριμία. Τό ἄν αὐτές οἱ ὁμάδες δέν εἶχαν κανένα ἄλλο, πιό συγκεκριμένο, ἀποτέλεσμα, δέν εἶχε καί τόση σημασία, γιατί ὁ σκοπός τους περιοριζόταν μόνο σ' αὐτή τήν προσωπική γνωριμία.

Τά βασικά προβλήματα ἐμφανίστηκαν μόνον ὅταν οἱ ξεχωριστές ὁμάδες κρούσης ἐξάντλησαν τά καλά τῆς συνειδητοποίησης κι ἀποφάσισαν ὅτι ἤθελαν νά κάνουν κάτι πιό συγκεκριμένο. Σ' αὐτό τό σημεῖο συνήθως βρίσκανε δυσκολίες, γιατί οἱ περισσότερες ὁμάδες ἦταν ἀπρόθυμες ν' ἀλλάξουν τή δομή τους, ὅταν ἄλλαζαν τά καθήκοντά τους. Οἱ γυναῖκες εἶχαν ἀποδεχτεῖ πλήρως τήν ἰδέα τῆς «ἀδομικότητας», δίχως νά συνειδητοποιήσουν τά ὅρια τῆς χρησιμοποίησής της. Προσπαθοῦσαν νά χρησιμοποιήσουν τήν ὁμάδα «χωρίς

δομή» καί τήν ἀνεπίσημη ἐπαφή, γιά σκοπούς πού ἦταν ἀκατάλληλες, κινούμενες ἀπ' τήν τυφλή πίστη ὅτι ὁποιοδήποτε ἄλλο μέσο δέν μποροῦσε παρά νά 'ναι καταπιεστικό.

Ἄν τό κίνημα πρόκειται νά προχωρήσει πέρα ἀπ' αὐτά τά στοιχειώδικα στάδια ἀνάπτυξης, θά πρέπει ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπό μερικές προκαταλήψεις του γιά τήν ὀργάνωση καί τή δομή. Δέν ὑπάρχει τίποτα ἔμφυτα κακό καί στά δύο. Μπορεῖ νά γίνει, καί συχνά γίνεται κατάχρηση καί τῶν δύο, ἀλλά τό νά τ' ἀπορρίψουμε ἁπλά καί μόνο ἐπειδή χρησιμοποιοῦνται κακά, εἶναι σά ν' ἀρνιούμαστε στούς ἑαυτούς μας τά ἀπαραίτητα ἐργαλεῖα γιά ν' ἀναπτυχθοῦμε παραπέρα. Χρειάζεται νά καταλάβουμε γιατί δέ λειτουργεῖ ἡ «ἀδομικότητα».

Ἐπίσημες κι ἀνεπίσημες δομές

Ἀντίθετα μ' αὐτό πού θά θέλαμε νά πιστεύουμε, δέν ὑπάρχει κάτι τέτοιο ὅπως μιά ὁμάδα «χωρίς δομή». Ἄνθρωποι πού γιά κάποιο χρονικό διάστημα ἑνώνονται ἐπιδιώκοντας κάποιο στόχο, σχηματίζουν ἀναπόφευκτα μιά ὁμάδα, πού ἀνεξάρτητα ἀπ' τή φύση της, θ' ἀποκτήσει ὁπωσδήποτε μιά δομή. Αὐτή ἡ δομή μπορεῖ νά 'ναι εὔκαμπτη, μπορεῖ νά μεταβάλλεται μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου, μπορεῖ νά κατανέμει ἐξίσου ἤ ὄχι τά καθήκοντα, τήν ἐξουσία, καί τούς πόρους, ἀνάμεσα στά μέλη τῆς ὁμάδας. Ἀλλά θά σχηματιστεῖ ἀνεξάρτητα ἀπ' τίς ἱκανότητες, τίς προσωπικότητες καί τίς προθέσεις τῶν ἀνθρώπων πού συμμετέχουν. Τό ἴδιο ἀκριβῶς τό γεγονός ὅτι εἴμαστε ἄτομα μέ διαφορετικά χαρίσματα, προδιαθέσεις κι ὑπόβαθρα, κάνει αὐτό τό γεγονός ἀναπόφευκτο. Μόνον ἄν ἀρνηθοῦμε νά ἔχουμε ὁποιαδήποτε σχέση ἤ ἀλληλεπίδραση, θά μπορούσαμε νά πλησιάσουμε τήν «ἀδομικότητα», ἀλλά αὐτό ἀντίκειται στή φύση μιᾶς ἀνθρώπινης ὁμάδας.

Αὐτό σημαίνει ὅτι τό ν' ἀγωνίζεσαι νά φτιάξεις μιά ὁμάδα «χωρίς δομή», εἶναι ἐξίσου χρήσιμο κι ἀπατηλό, μέ τό ν' ἀποβλέπεις σ' ἕνα «ἀντικειμενικό» ρεπορτάζ, σέ μιά κοινωνική ἐπιστήμη πού δέ θά 'ναι φορτισμένη ἰδεολογικά ἤ σέ μιά «ἐλεύθερη» οἰκονομία. Μιά ὁμάδα πού κάνει ὅτι θέλει εἶναι τόσο ρεαλιστική ὅσο καί μιά κοινωνία πού κάνει ὅτι θέλει· ἡ ἰδέα αὐτή χρησιμεύει σάν πρόφαση στούς ἰσχυρούς ἤ τούς τυχερούς, προκειμένου νά ἐγκαθιδρύσουν μιάν ἀναμφισβήτητη ἡγεμονία πάνω στούς ἄλλους. Αὐτή ἡ ἡγεμονία μπορεῖ εὔκολα νά ἐγκαθιδρυθεῖ, γιατί ἡ ἰδέα τῆς «ἀδομικότητας» δέν ἐμποδίζει τό σχηματισμό ἀνεπίσημων δομῶν, ἀλλά μόνο ἐπίσημων. Παρόμοια, ἡ φιλοσοφία τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ δέν

εμπόδισε τούς οίκονομικά ισχυρούς νά έγκαθιδρύσουν τόν έλεγχό τους πάνω στούς μισθούς, τίς τιμές καί τή διανομή τῶν ἀγαθῶν· ἁπλῶς ἐμπόδισε τήν κυβέρνηση νά τό κάνει ἡ ἴδια. Ἔτσι ἡ «ἀδομικότητα» γίνεται ἕνας τρόπος συγκάλυψης τῆς δύναμης καί μέσα στά πλαίσια τοῦ γυναικείου κινήματος, ἐκεῖνες πού συνηγοροῦν συνήθως ὑπέρ αὐτῆς εἶναι οἱ πιό δυνατές (ἀνεξάρτητα ἀπ' τό ἄν ἔχουν ἤ ὄχι συνείδηση τῆς δύναμής τους). Οἱ κανόνες γιά τόν τρόπο πού παίρνονται οἱ ἀποφάσεις εἶναι γνωστοί μόνο σέ μερικές κι ἡ ἐπίγνωση τῆς δύναμης περιορίζεται σέ κεῖνες πού ξέρουν τούς κανόνες, στό βαθμό πού ἡ δομή τῆς ὁμάδας εἶναι ἀνεπίσημη. Κεῖνες πού δέν ξέρουν τούς κανόνες καί δέν ἔχουν ἐπιλεγεῖ νά μυηθοῦν σ' αὐτούς, πρέπει νά παραμείνουν συγχυσμένες, ἤ νά ὑποφέρουν ἀπό ἀπατηλές ψευδαισθήσεις ὅτι συμβαίνει κάτι γιά τό ὁποῖο δέν εἶναι ἀρκετά ἐνημερωμένες.

Γιά νά ἔχει κάποια τήν εὐκαιρία νά γίνει μέλος μιᾶς δοσμένης ὁμάδας καί νά παίρνει μέρος στίς δραστηριότητές της, ἡ δομή θά πρέπει νά 'ναι σαφής, κι ὄχι νά ὑπονοεῖται. Οἱ κανόνες πού καθορίζουν τόν τρόπο λήψης ἀποφάσεων πρέπει νά 'ναι προσιτοί σέ ὅλες, κι αὐτό μπορεῖ νά γίνει μόνο ἄν πάρουν μιά συγκεκριμένη μορφή. Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι ἡ ἐπισημοποίηση τῆς δομῆς μιᾶς ὁμάδας θά καταστρέψει τήν ἀνεπίσημη μορφή της. Συνήθως δέ συμβαίνει αὐτό. Ἐμποδίζει ὅμως τήν ἀνεπίσημη μορφή νά ἔχει τόν κυρίαρχο ἔλεγχο, καί προσφέρει μερικά μέσα γιά νά χτυπηθεῖ. Ἡ «ἀδομικότητα» εἶναι ὀργανωτικά ἀδύνατη. Δέν μποροῦμε ν' ἀποφασίσουμε ἄν θά ἔχουμε μιά δομημένη ὁμάδα, ἤ μιά ὁμάδα χωρίς δομή· ἀλλά μόνο γιά τό ἄν ἡ δομή της θά 'ναι *ἐπίσημη*. Ἐπομένως, ὁ ὅρος «ἀδομικότητα», δέ θά ξαναχρησιμοποιηθεῖ παρά μόνο στό βαθμό πού ἀναφέρεται στήν ἰδέα πού ἀντιπροσωπεύει. Ἡ λέξη *ἀνοργάνωτη* θά ἀναφέρεται σ' ἐκεῖνες τίς ὁμάδες πού δέν ἔχουν δομηθεῖ συγκεκριμένα, μ' ἕναν ὁρισμένο τρόπο, ἐνῶ ἡ λέξη *ὀργανωμένη* σ' ἐκεῖνες πού ἔχουν. Μιά ὀργανωμένη ὁμάδα ἔχει πάντα μιά *ἐπίσημη* δομή, ἀλλά μπορεῖ νά 'χει καί μιά ἀνεπίσημη. Μιά ἀνοργάνωτη ὁμάδα ἔχει πάντα μιά *ἀνεπίσημη* ἤ κρυφή δομή. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ ἀνεπίσημη δομή εἶναι κείνη πού σχηματίζει τή βάση γιά τίς διάφορες ἐλίτ, ἰδιαίτερα στίς ἀνοργάνωτες ὁμάδες.

Ἡ φύση τοῦ ἐλιτισμοῦ

Ἡ λέξη «Ἐλιτίστρια» εἶναι ἴσως ἐκείνη πού ἔχει ὑποστεῖ τή μεγαλύτερη κατάχρηση μέσα στά πλαίσια τοῦ κινήματος γυναικείας ἀπελευθέρωσης. Χρησιμοποιεῖται τόσο συχνά, καί γιά τούς

ἴδιους λόγους, ὅπως ἡ λέξη «μετριοπαθής» στή δεκαετία τοῦ '50. Ποτέ δέ χρησιμοποιεῖται σωστά. Μέσα στό κίνημα, ἀναφέρεται συνήθως σέ ἄτομα, παρόλο πού τά προσωπικά χαρακτηριστικά κι οἱ δραστηριότητές τους μπορεῖ νά διαφέρουν κατά πολύ. Ἕνα ἄτομο, σάν ἄτομο, δέν μπορεῖ νά 'ναι ποτέ «ἐλίτ», γιατί ἡ μόνη σωστή ἐφαρμογή τοῦ ὅρου εἶναι σέ ὁμάδες. Κανένα ἄτομο, ὅσο γνωστό κι ἄν εἶναι τό «ποιόν» του, δέν μπορεῖ ποτέ νά εἶναι «ἐλίτ».

Μέ τή σωστή της ἔννοια, ἡ ἐλίτ ἀναφέρεται σέ μιά μικρή ὁμάδα ἀνθρώπων πού ἐλέγχουν μιά μεγαλύτερη ὁμάδα τῆς ὁποίας εἶναι μέρος, συνήθως χωρίς νά 'χει ἄμεση εὐθύνη γιά κείνη τή μεγαλύτερη ὁμάδα, καί συχνά χωρίς ἡ τελευταία νά τό ξέρει ἤ νά συμφωνεῖ. Ἕνα ἄτομο γίνεται ἐλιτιστής, μέ τό νά παίρνει μέρος ἤ νά ὑποστηρίζει τήν κυριαρχία μιᾶς τέτοιας ὁμάδας, ἀνεξάρτητα ἀπ' τό ἄν αὐτό τό ἄτομο εἶναι γνωστό ἤ ἐντελῶς ἄγνωστο. Τό νά 'ναι κάποιος πασίγνωστος δέ σημαίνει πώς εἶναι καί ἐλιτιστής. Οἱ πιό ὕπουλες ἐλίτ ἀποτελοῦνται συνήθως ἀπό ἀνθρώπους πού εἶναι τελείως ἄγνωστοι στόν πολύ κόσμο. Οἱ ἔξυπνοι ἐλιτιστές εἶναι συνήθως ἀρκετά εὐφυεῖς ὥστε ν' ἀποφύγουν νά γίνουν πολύ γνωστοί. Ὅταν γίνονται γνωστοί, προσελκύουν τήν προσοχή, κι ἡ μάσκα πού κρύβει τή δύναμή τους κινδυνεύει νά πέσει.

Τό ὅτι οἱ ἐλίτ εἶναι ἀνεπίσημες δέ σημαίνει ὅτι εἶναι κι ἀόρατες. Σέ ὁποιαδήποτε συγκέντρωση μιᾶς μικρῆς ὁμάδας, κάποιος πού τό μάτι του κόβει καί τ' αὐτί του πιάνει, μπορεῖ νά ξεχωρίσει ποιός ἐπηρεάζει ποιόν. Τά μέλη μιᾶς φιλικῆς ὁμάδας θά συνδεθοῦν περισσότερο μεταξύ τους, παρά μέ ἄλλους ἀνθρώπους. Ἀκοῦνε μέ μεγαλύτερη προσοχή καί διακόπτουν λιγότερο. Ἐπαναλαμβάνουν τό καθένα τίς ἀπόψεις τοῦ ἄλλου καί ὑποχωροῦν φιλικά. Ἔχουν τήν τάση ν' ἀγνοοῦν τούς «ἀπέξω» ἤ ν' ἁρπάζονται μαζί τους. Ἡ ἔγκριση τῶν «ἀπέξω» δέν εἶναι ἀπαραίτητη γιά τή λήψη μιᾶς ἀπόφασης, εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο οἱ «ἀπέξω» νά τά 'χουν καλά μέ τους «μέσα». Βέβαια, οἱ διαχωριστικές γραμμές δέν εἶναι τόσο ξεκάθαρες ὅσο τίς χάραξα.

Πρόκειται γιά ἀπογοψεις ἀλληλεπίδρασης, κι ὄχι γιά προδιαγραφές. Ἀλλά γίνονται αἰσθητές καί φέρνουν ἀποτέλεσμα. Ἀπ' τή στιγμή πού κάποιος ξέρει τίνος τή βοήθεια χρειάζεται γιά νά «ἐλέγξει» πρίν νά παρθεῖ μιά ἀπόφαση, καί τίνος ἡ ἔγκριση ἀποτελεῖ σφραγίδα ἀποδοχῆς, γνωρίζει καλά ποιός κινεῖ τά νήματα.

Οἱ ἐλίτ δέν εἶναι συνωμοσίες. Σπάνια σχηματίζεται μιά μικρή ὁμάδα ἀνθρώπων καί προσπαθεῖ νά ἐπιβληθεῖ σέ μιά μεγαλύτερη ὁμάδα, γιά τούς δικούς της σκοπούς. Οἱ ἐλίτ δέν εἶναι τίποτα παραπάνω καί τίποτα λιγότερο ἀπό ὁμάδες φίλων πού τυχαίνει, ἐπίσης, νά συμμετέχουν στίς ἴδιες πολιτικές δραστηριότητες. Πιθανότατα θά συνέχιζαν τή φιλία τους, ἀνεξάρτητα ἀπ' τό ἄν ἤ ὄχι συμμετεῖχαν

σέ πολιτικές δραστηριότητες, καί πιθανότατα θά συμμετεῖχαν σέ πολιτικές δραστηριότητες, ἀνεξάρτητα ἀπ' τό ἄν ἤ ὄχι συνέχιζαν τή φιλία τους. Ἡ σύμπτωση αὐτῶν τῶν δυό φαινομένων εἶναι κείνη πού δημιουργεῖ ἐλίτ σέ ὁποιαδήποτε ὁμάδα καί κάνει τόσο δύσκολη τή διάλυσή τους.

Αὐτές οἱ φιλικές ὁμάδες λειτουργοῦν σά δίχτυα ἐπικοινωνίας, ἔξω ἀπ' τά πλαίσια ὁποιωνδήποτε κανονικῶν καναλιῶν μιᾶς ἐπικοινωνίας, πού μπορεῖ νά 'χε δημιουργήσει κάποια ὁμάδα. Ἄν δέν ἔχουν δημιουργηθεῖ τέτοια κανάλια, τότε λειτουργοῦν σάν τά μόνα δίχτυα ἐπικοινωνίας. Οἱ ἄνθρωποι πού εἶναι ἀναμιγμένοι σ' αὐτά τά δίχτυα ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη μέσα στήν ὁμάδα ἀπ' ὅτι ἐκεῖνοι πού δέν εἶναι, ἐπειδή ὄντας φίλοι, ἔχουν συνήθως τίς ἴδιες ἀξίες καί προσανατολισμούς κι ἐπειδή συζητᾶνε μεταξύ τους καί συμβουλεύονται ὁ ἕνας τόν ἄλλο, ὅταν πρέπει νά παρθοῦν κοινές ἀποφάσεις. Καί σπάνια ὑπάρχει ὁμάδα πού νά μή διαμορφώνει κάποια ἀνεπίσημα δίχτυα ἐπικοινωνίας, διαμέσου τῶν φίλων πού δημιουργοῦνται μέσα στούς κόλπους της.

Μερικές ὁμάδες, ἀνάλογα μέ τό μέγεθός τους, μπορεῖ νά ἔχουν περισσότερα ἀπό ἕνα τέτοια ἀνεπίσημα δίχτυα ἐπικοινωνίας. Τά δίχτυα αὐτά μπορεῖ ἀκόμα καί νά συμπίπτουν. Ὅταν ὑπάρχει μόνο ἕνα τέτοιο δίχτυο, τότε ἀποτελεῖ τήν ἐλίτ μιᾶς κατά τ' ἄλλα ἀνοργάνωτης ὁμάδας, ἀνεξάρτητα ἀπ' τό ἄν αὐτοί πού συμμετέχουν θέλουν νά εἶναι ἐλιτιστές ἤ ὄχι. Ἄν εἶναι τό μόνο τέτοιο δίχτυο μέσα σέ μιά ὀργανωμένη ὁμάδα, μπορεῖ νά 'ναι ἤ νά μήν εἶναι ἐλίτ, ἀνάλογα μέ τή σύνθεση καί τή φύση τῆς ἐπίσημης δομῆς της. Ἄν ὑπάρχουν δυό ἤ περισσότερα τέτοια δίχτυα φίλων, μπορεῖ νά συναγωνίζονται γιά τό ποιό θά ἐπιβληθεῖ μέσα στήν ὁμάδα, σχηματίζοντας ἔτσι φράξιες, ἤ μπορεῖ ἕνα ἀπ' αὐτά νά ἐγκαταλείψει θεληματικά τόν ἀνταγωνισμό, ἀφήνοντας τό ἄλλο ἤ τά ἄλλα νά 'ναι ἡ ἐλίτ. Συχνά αὐτή εἶναι ἡ πιό ὑγιής κατάσταση. Τά ἄλλα μέλη εἶναι σέ θέση νά κάνουν τό διαιτητή ἀνάμεσα στούς δυό ἀνταγωνιστές καί μποροῦν ἔτσι νά προβάλλουν ἀξιώσεις πάνω στήν ὁμάδα, στήν ὁποία προσωρινά ὑπακούουν.

Ἀφοῦ οἱ ὁμάδες τοῦ κινήματος δέν ἔχουν πάρει συγκεκριμένες ἀποφάσεις ἀναφορικά μέ τό ποιός θ' ἀσκεῖ ἐξουσία μέσα σ' αὐτές, χρησιμοποιοῦνται πολλά διαφορετικά κριτήρια, σ' ὅλη τή χώρα... Καθώς τό κίνημα ἔχει ἀλλάξει μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου, ὁ γάμος ἔχει πάψει ν' ἀποτελεῖ ἕνα καθολικό κριτήριο ἀποτελεσματικῆς συμμετοχῆς, μολονότι ὅλες οἱ ἀνεπίσημες ἐλίτ ἐξακολουθοῦν νά καθιερώνουν κριτήρια, σύμφωνα μέ τά ὁποῖα μποροῦν νά γίνουν μέλη μόνο γυναῖκες πού διαθέτουν ὁρισμένα ὑλικά ἤ προσωπικά χαρακτηριστικά. Αὐτά τά κριτήρια περιλαμβάνουν συχνά: τό νά προέρχεται κάποια ἀπ' τή μεσαία τάξη (παρόλη τή ρητορική γύρω ἀπ'

τίς σχέσεις μέ τήν ἐργατική τάξη), τό νά 'ναι παντρεμένη, τό νά 'ναι ἀνύπαντρη ἀλλά νά συζεῖ μέ κάποιον, τό νά 'ναι ἤ νά προσποιεῖται πώς εἶναι λεσβία, τό νά 'ναι μεταξύ 20 καί 30 χρονῶν, τό νά 'χει τελειώσει ἤ τουλάχιστον νά 'χει παρακολουθήσει κάποια σχολή, τό νά 'χιππίζει, τό νά μή χιππίζει, τό ν' ἀκολουθεῖ κάποια πολιτική γραμμή ἤ νά ταυτίζεται μέ τούς «ριζοσπαστικούς», νά 'χει ὁρισμένα «θηλυκά» χαρακτηριστικά στήν προσωπικότητά της ὅπως π.χ. τό νά 'ναι «εὐχάριστη», νά ντύνεται σωστά (εἴτε μέ τό παραδοσιακό, ἤ μέ τό ἀντιπαραδοσιακό στύλ) κλπ. Ὑπάρχουν, ἐπίσης, μερικά χαρακτηριστικά πού σχεδόν πάντα χαρακτηρίζουν κάποια σάν «παρέκκλιση» (ἀπ' τό πρότυπο) καί πού δέ θά 'πρεπε οἱ ἄλλες νά ἔχουν σχέσεις μαζί της. Αὐτά συμπεριλαμβάνουν: τό νά εἶναι κάποια πολύ προχωρημένης ἡλικίας, τό νά ἐργάζεται κανονικά (εἰδικά, ἄν εἶναι ἀφοσιωμένη ἐνεργητικά σέ μιά «καριέρα»), τό νά μήν εἶναι «εὐχάριστη», καί τό νά 'ναι ἀπροκάλυπτα μοναχή (δηλαδή, οὔτε ἐνεργά ἑτεροφυλόφιλη, οὔτε ὁμοφυλόφιλη).

Θά μποροῦσαν νά συμπεριληφθοῦν κι ἄλλα κριτήρια, ἀλλά τό θέμα τους εἶναι κοινό. Οἱ χαρακτηριστικές προϋποθέσεις γιά τή συμμετοχή κάποιας στίς ἀνεπίσημες ἐλίτ τοῦ κινήματος καί, συνακόλουθα, γιά νά ἀσκήσει ἐξουσία, σχετίζονται μέ τό κοινωνικό περιβάλλον ἀπ' τό ὁποῖο προέρχεται, τήν προσωπικότητά της, ἤ τόν καταμερισμό τοῦ χρόνου της. Δέν περιλαβαίνουν τήν ἱκανότητά της, τήν ἀφοσίωσή της στό φεμινισμό, τά χαρίσματά της ἤ τήν ἐνδεχόμενη προσφορά της στό κίνημα. Τά πρῶτα εἶναι κριτήρια πού βάζει κάποιος γιά ν' ἀποφασίσει ποιοί θά 'ναι οἱ φίλοι του. Τά δεύτερα εἶναι κριτήρια πού βάζει κάθε κίνημα ἤ ὀργάνωση, ἄν πρόκειται νά εἶναι πολιτικά ἀποτελεσματική.

...Μολονότι αὐτή ἡ διχοτόμηση τῆς διαδικασίας σχηματισμοῦ ἐλίτ μέσα στίς μικρές ὁμάδες εἶχε ἀποφασιστική σημασία προοπτικά, δέν ἔγινε πιστεύοντας ὅτι αὐτές οἱ ἀνεπίσημες δομές εἶναι ἀναπόφευκτα κακές, ἀλλά ἁπλῶς ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτες. Ὅλες οἱ ὁμάδες δημιουργοῦν ἀνεπίσημες δομές ἐξαιτίας τῶν ἀλληλεπιδράσεων ἀνάμεσα στά μέλη. Αὐτές οἱ ἀνεπίσημες δομές μποροῦν νά κάνουν πολύ χρήσιμα πράγματα. Ἀλλά μόνο οἱ ἀνοργάνωτες ὁμάδες κυβερνιοῦνται ὁλοκληρωτικά ἀπ' αὐτές. Ὅταν οἱ ἀνεπίσημες ὁμάδες συνδυάζονται μ' ἕνα μύθο «ἀδομικότητας», τότε δέν μπορεῖ νά γίνει καμιά προσπάθεια νά μποῦν ὅρια στή χρήση τῆς ἐξουσίας, πού παίρνει μιά ἰδιότροπη μορφή.

Αὐτό ἔχει δυό δυνητικά ἀρνητικές συνέπειες πού πρέπει νά ξέρουμε. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἡ ἀνεπίσημη δομή τῆς λήψης ἀποφάσεων θά 'ναι σά μιά (γυναικεία) ἀδελφότητα: μιά δομή ὅπου οἱ γυναῖκες ἀκοῦνε ἄλλες ἐπειδή τούς ἀρέσουν, κι ὄχι ἐπειδή λένε σημαντικά πράγματα. Στό μέτρο πού τό κίνημα δέν κάνει σημαν-

τικά πράγματα, αὐτό δέν πειράζει καί τόσο. Ἀλλά γιά νά μήν καθηλωθεῖ ἡ ἀνάπτυξή του σ' αὐτό τό προκαταρκτικό στάδιο, αὐτή ἡ τάση θά πρέπει ν' ἀλλαχτεῖ. Ἡ δεύτερη εἶναι ὅτι οἱ ἀνεπίσημες δομές δέν ἔχουν καμιά ὑποχρέωση νά 'ναι ὑπεύθυνες ἀπέναντι στήν ὁμάδα γενικά. Τήν ἐξουσία τους δέν τούς τήν ἔδωσε κανείς, κι ἑπομένως κανείς δέν μπορεῖ νά τούς τήν πάρει πίσω. Ἡ ἐπιρροή τους δέ βασίζεται σ' αὐτό πού κάνουν γιά τήν ὁμάδα, ἑπομένως δέν μποροῦν νά ἐπηρεαστοῦν ἄμεσα ἀπ' αὐτήν. Αὐτό δέ σημαίνει ἀναγκαστικά ὅτι οἱ ἀνεπίσημες δομές εἶναι ἀνεύθυνες. Ἐκεῖνες πού τίς ἀπασχολεῖ νά διατηρήσουν τήν ἐπιρροή τους, θά προσπαθοῦν, συνήθως, νά 'ναι ὑπεύθυνες. Ἡ ὁμάδα ἁπλῶς δέν μπορεῖ νά ἐπιβάλλει μιά τέτοια ὑπευθυνότητα· αὐτή ἐξαρτᾶται ἀπ' τά συμφέροντα τῶν ἐλίτ.

Τό σύστημα τῶν «ἀστέρων»

Ἡ ἰδέα τῆς «ἀδομικότητας» ἔχει δημιουργήσει τό σύστημα τῶν «ἀστέρων». Ζοῦμε σέ μιά κοινωνία πού περιμένει ἀπ' τίς πολιτικές ὁμάδες νά παίρνουν ἀποφάσεις καί νά ἐπιλέγουν ἀνθρώπους πού θά μεταφέρουν αὐτές τίς ἀποφάσεις στό πλατύ κοινό. Ὁ τύπος καί τό κοινό δέν ἔχουν μάθει ν' ἀντιμετωπίζουν σοβαρά κάθε γυναίκα σά γυναίκα, θέλουν νά ξέρουν πῶς αἰσθάνεται ἡ ὁμάδα. Γιά νά καθοριστεῖ ἡ μαζική γνώμη τῆς ὁμάδας ἔχουν ὥς τώρα ἀναπτυχθεῖ μόνο 3 τεχνικές: ἡ ψηφοφορία ἤ τό δημοψήφισμα, τό ἐρωτηματολόγιο σφυγμομέτρησης τῆς κοινῆς γνώμης, κι ἡ ἐπιλογή ὁμάδας ὁμιλητῶν σέ κατάλληλες συγκεντρώσεις. Τό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης δέν ἔχει χρησιμοποιήσει καμιά ἀπ' αὐτές γιά νά ἐπικοινωνήσει μέ τό κοινό. Οὔτε τό κίνημα σά σύνολο, οὔτε οἱ περισσότερες ἀπ' τήν πληθώρα τῶν ὁμάδων μέσα σ' αὐτό, ἔχουν καθιερώσει κάποιο μέσο γιά νά ἐξηγήσουν τή θέση τους πάνω σέ διάφορα θέματα. Ἀλλά τό κοινό ἔχει ἐθιστεῖ στό ν' ἀναζητάει ἐκπροσώπους.

Παρόλο πού τό κίνημα δέν ἔχει ἐπιλέξει συνειδητά ἐκπροσώπους, ἔχει ἀναδείξει πολλές γυναῖκες, πού γιά διάφορους λόγους ἔχουν γίνει γνωστές στό κοινό. Οἱ γυναῖκες αὐτές δέν ἐκπροσωποῦν καμιά συγκεκριμένη ὁμάδα ἤ ἐπιβεβαιωμένη γνώμη, κι αὐτό τό ξέρουν καί συνήθως τό λένε. Ἀλλά ἐπειδή δέν ὑπάρχουν ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι, οὔτε κανένα σῶμα πού νά παίρνει ἀποφάσεις, ἀπ' τό ὁποῖο θά μποροῦσε νά πάρει συνέντευξη ὁ τύπος ὅταν θέλει νά μάθει τήν θέση τοῦ κινήματος πάνω σέ κάποιο θέμα, αὐτές οἱ γυναῖκες θεωροῦνται αὐθαίρετα σάν ἐκπρόσωποι. Ἔτσι, εἴτε τό θέλουν εἴτε ὄχι, τόσο αὐτές ὅσο καί τό κίνημα, οἱ γυναῖκες πού προσελκύουν

τήν προσοχή τοῦ κοινοῦ, παίρνουν τό ρόλο τοῦ ἐκπροσώπου ἀπό σπόντα.

Αὐτός εἶναι κι ἕνας ἀπ' τούς λόγους τῆς ἀντιπάθειας πού αἰσθάνεται συχνά κάποιος γιά τίς γυναῖκες πού θεωροῦνται «ἀστέρες». Οἱ γυναῖκες ἐκφράζουν τή δυσαρέσκειά τους ἀπέναντι σ' αὐτές, ὅταν ὁ τύπος παίρνει σά δοσμένο ὅτι μιλᾶνε γιά λογαριασμό τοῦ κινήματος, ἐπειδή ἀκριβῶς δέν ἐπιλέχθηκαν ἀπ' τίς γυναῖκες τοῦ κινήματος γιά νά ἐκπροσωπήσουν τίς ἀπόψεις του... Ἔτσι, ἡ ἐχθρική ἀντίδραση ἀπέναντι στό σύστημα τῶν «ἀστέρων», ἐνθαρρύνει, οὐσιαστικά, ἐκεῖνο ἀκριβῶς τό εἶδος τῆς ἀτομικιστικῆς ἀνευθυνότητας πού τό κίνημα καταδικάζει. Ἀπομακρύνοντας μιά ἀδελφή σάν «ἀστέρα», τό κίνημα χάνει ὁποιοδήποτε ἔλεγχο θά μποροῦσε νά εἶχε πάνω σ' αὐτή, ἡ ὁποία μετά εἶναι ἐλεύθερη νά διαπράξει ὅλα τά ἀτομικιστικά ἁμαρτήματα γιά τά ὁποῖα εἶχε κατηγορηθεῖ.

Πολιτική ἀνικανότητα

Οἱ ἀνοργάνωτες ὁμάδες μπορεῖ νά εἶναι πολύ ἀποτελεσματικές στό νά κάνουν τίς γυναῖκες νά μιλᾶνε γιά τή ζωή τους, δέν εἶναι ὅμως ἱκανές στά πρακτικά καθήκοντα. Ἄν δέν ἀλλάξουν τόν τρόπο λειτουργίας τους, οἱ ὁμάδες «κολλᾶνε», σέ σημεῖο πού νά κουράζεται ὁ κόσμος ἀπ' τά λόγια καί νά θέλει νά κάνει κάτι περισσότερο. Ἐπειδή στίς μεγάλες πόλεις τό κίνημα γενικά εἶναι τόσο ἀνοργάνωτο ὅσο κι οἱ μικρές ὁμάδες, δέν εἶναι πιό ἀποτελεσματικό ἀπό κάθε μικρή ὁμάδα ξεχωριστά, ἀναφορικά μέ συγκεκριμένα καθήκοντα. Ἡ ἀνεπίσημη δομή σπάνια εἶναι τόσο κοντά ἤ ἔχει ἀρκετή ἐπαφή μέ τόν κόσμο, ὥστε νά μπορεῖ νά λειτουργεῖ ἀποτελεσματικά. Δυστυχῶς, οἱ συνέπειες ὅλης αὐτῆς τῆς κίνησης δέν εἶναι τόσο ἀβλαβεῖς ὅσο τ' ἀποτελέσματα, καί τό θῦμα τους εἶναι τό ἴδιο τό κίνημα.

Μερικές ὁμάδες ἔχουν ἀφοσιωθεῖ στήν τοπική δράση, κι αὐτές εἶναι, κυρίως, ἐκεῖνες πού δέν ἔχουν πολλά μέλη, καί δουλεύουν σέ μικρή κλίμακα. Ἀλλά αὐτή ἡ μορφή περιορίζει τή δράση τοῦ κινήματος σέ τοπικό ἐπίπεδο: δέν μπορεῖ νά ἐπεκταθεῖ σέ περιφερειακό ἤ ἐθνικό ἐπίπεδο. Ἐπίσης, γιά νά λειτουργήσουν καλά, οἱ ὁμάδες πρέπει νά περιοριστοῦν, ἀπό ἄποψη μελῶν, σ' ἐκείνη τήν ἀνεπίσημη ὁμάδα φίλων, πού ξεκίνησαν τή δουλειά στήν ἀρχή. Αὐτό ἀποκλείει τή συμμετοχή πολλῶν γυναικῶν. Στό μέτρο πού ὁ μόνος τρόπος, γιά νά μπορέσουν νά πάρουν οἱ γυναῖκες μέρος στό κίνημα, εἶναι νά γίνουν μέλη μιᾶς μικρῆς ὁμάδας, ἐκεῖνες πού δέν εἶναι πολύ κοινωνικές, βρίσκονται σέ καθαρά μειονεκτική θέση. Ὅσο οἱ ὁμάδες φίλων ἀποτελοῦν τό κύριο μέσο ὀργανωτικῆς δραστηριότητας, ὁ ἐλιτισμός θεσμοποιεῖται.

Γιά κεῖνες τίς ὁμάδες πού δέν μποροῦν νά βροῦν κάποιο σχέδιο τοπικῆς δράσης γιά ν' ἀφοσιωθοῦν, τό γεγονός καί μόνο ὅτι δέ διαλύονται, γίνεται ἡ αἰτία τῆς διατήρησής τους. Ὅταν μιά ὁμάδα δέν ἔχει κανένα συγκεκριμένο καθῆκον (καί τέτοιο εἶναι ἀκόμα κι ἡ συνειδητοποίηση), τά μέλη της συγκεντρώνουν τήν ἐνεργητικότητά τους στό νά ἐλέγξουν ἄλλους μέσα στούς κόλπους της. Αὐτό δέ ὀφείλεται τόσο πολύ στήν κακόβουλη ἐπιθυμία τους νά χειραγωγήσουν τούς ἄλλους (ἄν καί καμιά φορά συμβαίνει), ὅσο στό ὅτι δέν μποροῦν νά βροῦν τίποτα καλύτερο γιά νά ἀξιοποιήσουν τά χαρίσματά τους. Ἄνθρωποι ἱκανοί, μέ ἀρκετό χρόνο στή διάθεσή τους κι αἰσθανόμενοι τήν ἀνάγκη νά δικαιολογήσουν τό ὅτι βρίσκονται μαζί, διοχετεύουν τίς προσπάθειές τους στόν προσωπικό ἔλεγχο, καί ξοδεύουν τό χρόνο τους κριτικάροντας τίς προσωπικότητες τῶν ἄλλων μελῶν τῆς ὁμάδας. Ἡ μέρα περνάει μέ καβγάδες καί ἀπόπειρες προσωπικῆς ἐπιβολῆς. Ὅταν μιά ὁμάδα εἶναι ἀπασχολημένη μέ κάποιο συγκεκριμένο καθῆκον, τά μέλη μαθαίνουν νά δέχονται τούς ἄλλους ὅπως εἶναι καί νά ὑποτάσσουν τίς προσωπικές ἀντιπάθειες στούς πλατύτερους στόχους. Ὑπάρχουν ὅρια στήν ἐσωτερική παρόρμηση νά πλάθουμε τήν εἰκόνα τοῦ ἄλλου σύμφωνα μέ τή δική μας ἰδέα γιά τό πῶς θά 'πρεπε νά 'ναι.

Τό τέλος τῆς διαδικασίας συνειδητοποίησης ἀφήνει τά μέλη στό κενό κι ἡ ἔλλειψη δομῶν, τά κάνει νά μήν ξέρουν πού νά πᾶνε. Οἱ γυναῖκες τοῦ κινήματος εἴτε στρέφονται στόν ἑαυτό τους καί στίς ἀδελφές τους ἤ ἀναζητοῦν ἄλλες ἐναλλακτικές μορφές δράσης. Ἀλλά λίγες μόνο τέτοιες προσφέρονται. Μερικές γυναῖκες κάνουν, ἁπλά, αὐτό πού θέλουν. Αὐτό ὅμως μπορεῖ νά ὁδηγήσει σ' ἕνα ὀργασμό ἀτομικῆς δημιουργικότητας, ἀρκετή ἀπ' τήν ὁποία εἶναι χρήσιμη γιά τό κίνημα, ἀλλά αὐτή δέν εἶναι βιώσιμη ἐναλλακτική λύση γιά τίς περισσότερες γυναῖκες κι ὁπωσδήποτε δέν προωθεῖ ἕνα πνεῦμα συνεργασίας στίς προσπάθειες τῆς ὁμάδας. Ἄλλες γυναῖκες φεύγουν τελείως ἀπ' τό κίνημα γιατί ἀπ' τή μιά δέ θέλουν ν' ἀναπτύξουν κάποιο ἀτομικό σχέδιο κι ἀπ' τήν ἄλλη δέν ἔχουν βρεῖ τρόπο γιά ν' ἀνακαλύψουν, ν' ἀρχίσουν ἤ νά πάρουν μέρος σέ σχέδια τῆς ὁμάδας πού νά τίς ἐνδιαφέρουν.

Πολλές στρέφονται σέ ἄλλες πολιτικές ὀργανώσεις γιά νά βροῦν τό εἶδος τῆς ὀργανωμένης ἀποτελεσματικῆς δραστηριότητας πού δέν μπόρεσαν νά βροῦν στό γυναικεῖο κίνημα. Ἔτσι, ἐκεῖνες οἱ πολιτικές ὀργανώσεις πού βλέπουν τή γυναικεία ἀπελευθέρωση σάν ἕνα μόνο θέμα μεταξύ πολλῶν ἄλλων, βρίσκουν στό γυναικεῖο κίνημα ἕνα ἀπέραντο πεδίο γιά τή στρατολογία νέων μελῶν. Αὐτές οἱ ὀργανώσεις δέ χρειάζεται νά «διεισδύσουν μέ ὑπόγειες μεθόδους» (ἄν κι αὐτό δέν ἀποκλείεται). Ἡ ἐπιθυμία γιά μιά ἀξιόλογη πολιτική δραστηριότητα, πού ἔχει γεννηθεῖ στίς γυναῖκες μέ τό νά γί-

νουν μέλη τοῦ κινήματος γυναικείας ἀπελευθέρωσης, εἶναι ἀρκετή γιά νά τίς κάνει νά στραφοῦν σέ ἄλλες ὀργανώσεις. Τό ἴδιο τό κίνημα δέν προσφέρει διεξόδους στίς νέες τους ἰδέες καί δραστηριότητες.

Οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες πού γίνονται μέλη ἄλλων πολιτικῶν ὀργανώσεων, ἐνῶ παραμένουν στό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης, ἤ πού προσχωροῦν στό κίνημα, ἐνῶ παραμένουν μέλη ἄλλων πολιτικῶν ὀργανώσεων, γίνονται, μέ τή σειρά τους, ὁ σκελετός νέων ἀνεπίσημων δομῶν. Αὐτά τά δίχτυα φίλων ἐπαφίζονται μᾶλλον στίς κοινές, μή φεμινιστικές, πολιτικές τους ἰδέες, παρά στά χαρακτηριστικά πού συζητήσαμε προηγούμενα· τό δίχτυο, ὅμως, λειτουργεῖ μέ τόν ἴδιο περίπου τρόπο. Ἐξαιτίας τοῦ ὅτι αὐτές οἱ γυναῖκες ἔχουν καινές ἰδέες, ἀξίες, καί πολιτικούς προσανατολισμούς, γίνονται κι αὐτές ἀνεπίσημες, ἀπροσχεδίαστες, μή ἐκλεγμένες, ἀνεύθυνες ἐλίτ — εἴτε τό θέλουν εἴτε ὄχι.

Αὐτές οἱ νέες ἀνεπίσημες ἐλίτ θεωροῦνται συχνά σάν ἀπειλή ἀπ' τίς παλιές ἀνεπίσημες ἐλίτ, πού ἀναπτύχθηκαν προηγούμενα μέσα σέ διάφορες ὁμάδες τοῦ κινήματος. Αὐτή ἡ αἴσθηση εἶναι σωστή. Τέτοια δίχτυα μέ πολιτικό προσανατολισμό σπάνια εἶναι πρόθυμα νά παραμείνουν ἁπλῶς «ἀδελφότητες», ὅπως ἦταν πολλά ἀπ' τά παλιά, καί θέλουν νά προσηλυτίσουν τίς ἄλλες τόσο στίς φεμινιστικές ὅσο καί στίς πολιτικές τους ἰδέες. Αὐτό εἶναι κάτι φυσικό, ἀλλά οἱ συνέπειές του γιά τή γυναικεία ἀπελευθέρωση δέν ἔχουν ποτέ συζητηθεῖ ὅπως πρέπει. Οἱ παλιές ἐλίτ σπάνια εἶναι πρόθυμες νά φέρουν στό φῶς τέτοιες ἀντιγνωμίες, γιατί ἔτσι θά 'πρεπε νά βγάλουν στή φόρα τή φύση τῆς ἀνεπίσημης δομῆς τῆς ὁμάδας. Πολλές ἀπ' αὐτές τίς ἀνεπίσημες ἐλίτ κρύβονται πίσω ἀπό τή σημαία τοῦ «ἀντι-ελιτισμοῦ» καί τῆς «ἀδομικότητας». Γιά ν' ἀντιμετωπίσουν ἀποτελεσματικά τόν ἀνταγωνισμό κάποιας ἄλλης ἀνεπίσημης δομῆς, θά 'πρεπε νά γίνουν γνωστές κι αὐτή ἡ πιθανότητα κρύβει πολλές ἐπικίνδυνες συνέπειες. Γιά νά διατηρήσουν λοιπόν τήν ἐξουσία τους, εἶναι πιό εὔκολο νά ἐκλογικεύσουν τόν ἀποκλεισμό τῶν μελῶν τῆς ἄλλης ἀνεπίσημης δομῆς μέ μέσα ὅπως: κατηγορώντας τα ὅτι εἶναι κομμουνιστές, ρεφορμιστές, λεσβίες ἤ «ξολεμένοι». Ἡ μόνη ἐναλλακτική λύση εἶναι νά δομηθεῖ ἐπίσημα ἡ ὁμάδα μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά θεσμοποιηθεῖ ἡ ἀρχική ἐξουσία. Αὐτό δέν εἶναι πάντα δυνατό. Ἄν οἱ ἀνεπίσημες ἐλίτ ἦταν καλά ὀργανωμένες κι εἶχαν ἀσκήσει ἕνα σημαντικό βαθμό ἐξουσίας στό παρελθόν, ἕνας τέτοιος στόχος εἶναι ἐφικτός. Ἡ ἱστορία αὐτῶν τῶν ὁμάδων δείχνει ὅτι ὑπῆρξαν πολιτικά ἀρκετά ἀποτελεσματικές στό παρελθόν, καθώς ἡ στεγανότητα τῆς ἀνεπίσημης δομῆς ἀποδείχθηκε ἱκανοποιητικό ὑποκατάστατο τῆς ἐπίσημης δομῆς. Ἡ ἐπίσημη ὀργάνωσή τους δέν ἀλλάζει καί πολύ τόν τρόπο λειτουργίας τους, παρόλο πού ἡ θεσμο-

ποίηση τῆς δομῆς ἐξουσίας ἀποτελεῖ μιά πρόκληση γιά νά δργανωθοῦν ἐπίσημα. Οἱ ὁμάδες ἐκεῖνες πού χρειάζονται περισσότερο μιά ἐπίσημη δομή, εἶναι συχνά ἐκεῖνες πού εἶναι λιγότερο ἱκανές νά τή δημιουργήσουν. Οἱ ἀνεπίσημες δομές τους δέν ἔχουν καί τόσο καλά διαμορφωθεῖ κι ἡ προσκόλλησή τους στήν ἰδεολογία τῆς «ἀδομικότητας», τίς κάνει ἀπρόθυμες ν' ἀλλάξουν τακτική. Ὅσο πιό ἀνοργάνωτη εἶναι μιά ὁμάδα, τόσο μεγαλύτερη ἔλλειψη ἀνεπίσημων δομῶν ἔχει· ὅσο περισσότερο προσκολλιέται στήν ἰδεολογία τῆς «ἀδομικότητας», τόσο περισσότερο κινδυνεύει νά ἐλέγχεται ἀπό κάποια ὁμάδα πολιτικῶν συντρόφων.

Ἀφοῦ τό κίνημα γενικότερα εἶναι ἐξίσου ἀνοργάνωτο μέ τίς περισσότερες ἀπ' τίς ὁμάδες πού τό ἀποτελοῦν, εἶναι παρόμοια εὐάλωτο σέ ἔμμεσες ἐπιρροές. Ἀλλά αὐτό τό φαινόμενο ἐκδηλώνεται διαφορετικά. Οἱ περισσότερες ὁμάδες μποροῦν νά λειτουργήσουν αὐτόνομα σέ τοπικό ἐπίπεδο, ἀλλά οἱ μόνες ὁμάδες πού εἶναι σέ θέση νά ὀργανώσουν μιά δραστηριότητα σέ ἐθνικό ἐπίπεδο εἶναι ἐκεῖνες πού εἶναι ὀργανωμένες σ' αὐτό τό ἐπίπεδο. Ἔτσι, εἶναι συχνά οἱ ὀργανωμένες φεμινιστικές ὀργανώσεις πού δίνουν κατευθύνσεις στή φεμινιστική δραστηριότητα σ' ἐθνικό ἐπίπεδο, κι αὐτές οἱ κατευθύνσεις καθορίζονται ἀνάλογα μέ τίς προτεραιότητες αὐτῶν τῶν ὀργανώσεων. Ὁμάδες ὅπως ἡ Ἐθνική Ὀργάνωση Γυναικῶν (ΕΟΓ) καί ἡ Ἕνωση Δράσης γιά τήν Ἰσότητα τῶν Γυναικῶν (ΕΔΙΓ) καί μερικές γυναικεῖες ὀργανώσεις τῆς παραδοσιακῆς ἀριστερᾶς, εἶναι οἱ μόνες πού μποροῦν νά ὀργανώσουν μιά ἐκστρατεία σέ ἐθνικό ἐπίπεδο. Ἡ πληθώρα τῶν ἀνοργάνωτων ὁμάδων τοῦ κινήματος γυναικείας ἀπελευθέρωσης μποροῦν νά ὑποστηρίξουν ἤ ὄχι τίς ἐθνικές ἐκστρατεῖες, ἀλλά εἶναι ἀνίκανες νά ὀργανώσουν μιά δική τους. Ἔτσι τά μέλη τους γίνονται τά στρατεύματα πού βρίσκονται κάτω ἀπ' τήν ἡγεσία τῶν ὀργανωμένων ἐπίσημα ὀργανώσεων. Δέν ἔχουν κάν τόν τρόπο γιά νά καθορίσουν τίς προτεραιότητες.

Ὅσο πιό ἀνοργάνωτο εἶναι ἕνα κίνημα, τόσο λιγότερο ἔλεγχο μπορεῖ ν' ἀσκεῖ πάνω στίς κατευθύνσεις πού ἀκολουθεῖ καί τίς πολιτικές δραστηριότητες πού ἐμπλέκεται. Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι οἱ ἰδέες του δέ διαδίδονται. Ἄν δειχτεῖ κάποιο ἐνδιαφέρον ἀπ' τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας κι οἱ κοινωνικές συνθῆκες εἶναι κατάλληλες, οἱ ἰδέες του θά ἔχουν πλατιά διάδοση. Ἀλλά ἡ διάδοση τῶν ἰδεῶν δέ σημαίνει ὅτι ἐφαρμόζονται· σημαίνει μόνο ὅτι συζητιοῦνται. Ἔτσι, στό βαθμό πού ἐνεργοῦν μέ βάση αὐτές τά ἄτομα, ἐφαρμόζονται· ἀντίθετα, στό βαθμό πού ἡ ἐφαρμογή τους ἀπαιτεῖ συντονισμένη πολιτική δύναμη, δέν ἐφαρμόζονται.

Ὅσο τό κίνημα γυναικείας ἀπελευθέρωσης παραμένει προσκολλημένο σέ μιά μορφή ὀργάνωσης πού δίνει ἔμφαση στίς μικρές ἀδρανεῖς ὁμάδες συζήτησης μεταξύ φίλων, τά χειρότερα προβλήμα-

τα τῆς ἔλλειψης ὀργανωτικῶν δομῶν δέ θά γίνονται αἰσθητά. Ἀλλά αὐτό τό εἶδος ὀργάνωσης ἔχει τά ὅριά του· εἶναι πολιτικά ἀνεπαρκές, περιοριστικό, καί δημιουργεῖ διακρίσεις σέ βάρος τῶν γυναικῶν ἐκείνων πού δέν εἶναι ἤ πού δέν μποροῦν νά ἐνταχθοῦν στά φιλικά δίχτυα. Ἐκεῖνες πού δέν ταιριάζουν σέ ὅτι ἤδη ὑπάρχει ἐξαιτίας τῆς φυλῆς, τῆς τάξης, τοῦ ἐπαγγέλματος, ἐπειδή εἶναι μητέρες ἤ παντρεμένες, ἤ ἐξαιτίας τῆς προσωπικότητάς τους, θ' ἀποθαρρυνθοῦν ἀναπόφευκτα ἀπ' τό νά προσπαθήσουν νά πάρουν μέρος. Ἐκεῖνες πού ὄντως ταιριάζουν, θ' ἀποκτήσουν πάγια συμφέροντα γιά νά διατηρήσουν τά πράγματα ὅπως εἶναι.

Τά πάγια συμφέροντα τῶν ἀνεπίσημων ὁμάδων θά ὑποστηριχτοῦν ἀπ' τίς ἀνεπίσημες δομές πού ὑπάρχουν, καί τό κίνημα δέ θά 'χει κανένα τρόπο γιά ν' ἀποφασίσει ποιός θ' ἀσκεῖ ἐξουσία μέσα σ' αὐτό. Ἄν τό κίνημα συνεχίσει σκόπιμα νά μήν ἐπιλέγει ἐκεῖνες πού θ' ἀσκοῦν ἐξουσία, αὐτό δέ σημαίνει ὅτι τό κίνημα καταργεῖ τήν ἐξουσία. Τό μόνο πού κάνει εἶναι νά παραιτεῖται ἀπ' τό δικαίωμα ν' ἀπαιτεῖ ἀπό κεῖνες πού ἀσκοῦν ἐξουσία κι ἐπιρροή, νά 'ναι ὑπεύθυνες γι' αὐτό. Ἄν τό κίνημα συνεχίσει νά διατηρεῖ τήν ἐξουσία ὅσο τό δυνατό πιό ἀποκεντρωμένη, ἐπειδή ξέρει ὅτι δέν μπορεῖ ν' ἀπαιτήσει ὑπευθυνότητα ἀπ' αὐτές πού τήν ἔχουν, ἐμποδίζει ὄντως τήν ἀπόλυτη κυριαρχία ὁποιουδήποτε ἀτόμου ἤ ὁμάδας. Ἀλλά, συνάμα, ἐξασφαλίζει τήν ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη ἀναποτελεσματικότητα τοῦ κινήματος. Κάποια μέση λύση ἀνάμεσα στήν κυριαρχία καί τήν ἀναποτελεσματικότητα μπορεῖ καί πρέπει νά βρεθεῖ.

Αὐτά τά προβλήματα κορυφώνονται αὐτή τήν ἐποχή, γιατί ἀλλάζει ἀναγκαστικά ἡ φύση τοῦ κινήματος. Ἡ συνειδητοποίηση, σάν κύρια λειτουργία τοῦ κινήματος γυναικείας ἀπελευθέρωσης, σιγά σιγά ἀχρηστεύεται. Χάρη στήν ἔντονη δημοσιότητα ἀπ' τόν τύπο, καί τά ἀμέτρητα νόμιμα βιβλία κι ἄρθρα πού κυκλοφοροῦν τώρα, ἡ γυναικεία ἀπελευθέρωση ἔχει γίνει πιά μιά οἰκεία λέξη. Τά ζητήματα πού συνδέονται μ' αὐτή συζητοῦνται καί σχηματίζονται ἀνεπίσημες ὁμάδες ἀνθρώπων, πού δέν ἔχουν σαφή σύνδεση μέ καμιά ἀπ' τίς ὁμάδες τοῦ κινήματος.

Ἡ καθαρά ἐκπαιδευτική δουλειά δέν ἀποτελεῖ πιά μιά πιεστική ἀνάγκη. Τό κίνημα πρέπει ν' ἀσχοληθεῖ μέ ἄλλα καθήκοντα. Πρέπει τώρα νά καθορίσει τίς προτεραιότητές του, νά συναρθρώσει τούς στόχους του καί νά ἐκτελέσει τά σχέδιά του μ' ἕνα συντονισμένο τρόπο. Γιά νά γίνει αὐτό πρέπει νά ὀργανωθεῖ σέ τοπικό, περιφερειακό κι ἐθνικό ἐπίπεδο.

Ἀρχές τῆς δημοκρατικῆς ὀργάνωσης

Μόλις τό κίνημα πάψει νά προσκολλιέται ἐπίμονα στήν ἰδεολογία τῆς «ἀδομικότητας», θά 'ναι ἐλεύθερο ν' ἀναπτύξει ἐκεῖνες τίς μορφές ὀργάνωσης πού ταιριάζουν καλύτερα στήν ὑγιή λειτουργία του. Αὐτό δέ σημαίνει πώς πρέπει νά υἱοθετήσουμε τήν ἄλλη ἀκραία λύση καί νά μιμηθοῦμε τυφλά τίς παραδοσιακές μορφές ὀργάνωσης. Οὔτε, ὅμως, πρέπει νά τίς ἀπορρίψουμε ὅλες στά τυφλά. Μερικές ἀπ' τίς παραδοσιακές τεχνικές θ' ἀποδειχτοῦν χρήσιμες, ἄν κι ὄχι τέλειες· ἄλλες πάλι θά μᾶς βοηθήσουν νά δοῦμε τί δέν πρέπει νά κάνουμε γιά νά πετύχουμε ὁρισμένους στόχους, μέ τίς μικρότερες θυσίες γιά τ' ἄτομα τοῦ κινήματος. Κυρίως, θά πρέπει νά πειραματιστοῦμε μέ διάφορα εἴδη ὀργανωτικῆς δομῆς καί ν' ἀναπτύξουμε μιά ποικιλία τεχνικῶν, πού νά μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν σέ διάφορες καταστάσεις. Τό «σύστημα τοῦ κλήρου» εἶναι μιά τέτοια ἰδέα πού βγῆκε μέσα ἀπ' τό κίνημα. Δέν μπορεῖ νά λειτουργήσει σέ κάθε κατάσταση, ἀλλά εἶναι χρήσιμο σέ μερικές. Χρειάζονται ἄλλες ἰδέες ἀναφορικά μέ τήν ὀργάνωση. Ἀλλά προτοῦ προχωρήσουμε στόν ἔξυπνο πειραματισμό, θά πρέπει νά δεχτοῦμε τήν ἰδέα ὅτι δέν ὑπάρχει κανένα ἔμφυτο κακό στήν ἴδια τή δομή, ἀλλά μόνο στήν ὑπερβολική χρήση της. Κι ἐνῶ ἐμπλεκόμαστε σ' αὐτή τή διαδικασία ἐμπειρικῆς ἀναζήτησης, θά πρέπει νά ἔχουμε στό νοῦ μας ὅτι εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία γιά τή δημοκρατική ὀργάνωση καί τήν πολιτική ἀποτελεσματικότητα:

1. Ἡ μεταβίβαση συγκεκριμένης ἐξουσίας σέ συγκεκριμένα ἄτομα γιά συγκεκριμένα καθήκοντα, διαμέσου δημοκρατικῶν διαδικασιῶν. Τό νά ἐπιτρέπεται σ' ὁρισμένες ἀπό μᾶς ν' ἀναλαβαίνουν δουλειές ἤ καθήκοντα ἐρήμην τῶν ἄλλων, σημαίνει μονάχα πώς αὐτά δέν πρόκειται νά ἐκπληρωθοῦν ὑπεύθυνα. Ἄν ἐπιλεχτοῦν ἐκεῖνες πού θά κάνουν κάποια δουλειά, κατά προτίμηση ἀφοῦ ἐκδηλώσουν κάποιο ἐνδιαφέρον ἤ προθυμία, ἀναλαμβάνουν, τότε, μιάν ὑποχρέωση πού δέν μποροῦν εὔκολα νά τήν ἀγνοήσουν.

2. Ἡ ἀπαίτηση ἀπό ὅλες ἐκεῖνες, στίς ὁποῖες ἔχει μεταβιβαστεῖ ἐξουσία, νά 'ναι ὑπεύθυνες ἀπέναντι σ' αὐτές πού τίς διάλεξαν. Νά πῶς μπορεῖ νά ἐλέγχει ἡ ὁμάδα τούς ἀνθρώπους πού κατέχουν θέσεις ἐξουσίας. Μπορεῖ τά ἄτομα νά ἀσκοῦν ἐξουσία, ἀλλά ἡ ὁμάδα εἶναι πού θά πεῖ τήν τελευταία λέξη γιά τό πῶς θ' ἀσκεῖται αὐτή ἡ ἐξουσία.

3. Ἡ κατανομή τῆς ἐξουσίας σέ ὅσο περισσότερα ἄτομα εἶναι λογικά δυνατό. Αὐτό ἐμποδίζει τή μονοπώληση τῆς ἐξουσίας κι

ἀπαιτεῖ ἀπό κεῖνες πού κατέχουν θέσεις ἐξουσίας, νά συμβουλεύονται πολλές ἄλλες στή διαδικασία ἄσκησής της. Προσφέρει, ἀκόμα, σέ πολύ κόσμο τήν εὐκαιρία ν' ἀναλάβει ὑπευθυνότητα γιά συγκεκριμένα καθήκοντα καί ν' ἀποκτήσει ἔτσι διάφορες ἱκανότητες.

4. Ἡ ἐκ περιτροπῆς ἄσκηση τῶν καθηκόντων. Ὑπευθυνότητες πού τίς διατηρεῖ ἕνα ἄτομο γιά πολύ καιρό, ἐπίσημα ἤ ἀνεπίσημα, καταλήγουν νά θεωροῦνται «ἰδιοκτησία» του καί δέν ἐγκαταλείπονται εὔκολα ἀπ' αὐτό, οὔτε ἐλέγχονται ἀπ' τήν ὁμάδα. Ἀντίθετα, ἄν αὐτή ἡ ἐναλλαγή τῶν καθηκόντων γίνεται πολύ συχνά, τό ἄτομο δέ θά 'χει ἀρκετό καιρό γιά νά μάθει καλά τή δουλειά του καί ν' ἀποκτήσει μιά αἴσθηση ἱκανοποίησης ὅτι ἔκανε καλή δουλειά.

5. Ἡ κατανομή τῶν καθηκόντων σύμφωνα μέ λογικά κριτήρια. Ἡ ἐπιλογή κάποιας γιά μιά θέση ἐπειδή τή συμπαθεῖ ἡ ὁμάδα ἤ ἡ ἀνάθεση σ' αὐτή μιᾶς δύσκολης δουλειᾶς ἐπειδή τήν ἀντιπαθεῖ, δέν ἐξυπηρετεῖ μακροπρόθεσμα οὔτε τήν ὁμάδα οὔτε τό ἄτομο.

Ἡ ἱκανότητα, τό ἐνδιαφέρον κι ἡ ὑπευθυνότητα πρέπει νά 'ναι τά κύρια κριτήρια γιά μιά τέτοια ἐπιλογή. Πρέπει νά δίνεται στά ἄτομα ἡ εὐκαιρία νά ἀποκτήσουν ἱκανότητες πού δέν ἔχουν, ἀλλά αὐτό μπορεῖ νά γίνει καλύτερα διαμέσου κάποιου εἴδους προγράμματος «μαθητείας» μᾶλλον, παρά μέ τή μέθοδο τοῦ «πάρτο καί κόψε τό λαιμό σου». Τό νά 'ναι κάποια ὑπεύθυνη γιά κάτι τό ὁποῖο δέν μπορεῖ νά χειριστεῖ καλά, τῆς ρίχνει τό ἠθικό. Ἀντίθετα, τό ν' ἀποκλείεται κάποια ἀπό κάτι πού μπορεῖ νά κάνει καλά, δέν τήν ἐνθαρρύνει καθόλου ν' ἀναπτύξει τίς ἱκανότητές της. Οἱ γυναῖκες ἔχουν τιμωρηθεῖ ἀρκετά γιά τήν ἱκανότητά τους στή διάρκεια τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, ὥστε τό κίνημα δέ χρειάζεται νά ἐπαναλαμβάνει τήν ἴδια διαδικασία.

6. Ἡ διάδοση τῶν πληροφοριῶν σέ ὅλους, ὅσο πιό συχνά γίνεται. Ἡ πληροφόρηση εἶναι ἐξουσία. Ἡ δυνατότητα πληροφόρησης κάποιας, ἐνισχύει τήν ἐξουσία της. Ὅταν ἕνα ἀνεπίσημο δίχτυο διαδίδει νέες ἰδέες καί πληροφορίες ἀνάμεσα στά μέλη του, ἔξω ἀπ' τά πλαίσια τῆς ὁμάδας, τότε τά μέλη του βρίσκονται στή φάση τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς γνώμης, χωρίς τή συμμετοχή τῆς ὁμάδας. Ὅσο πιό πολλά ξέρει κανείς γιά τό πῶς λειτουργοῦν τά πράματα, τόσο πιό πολιτικά ἀποτελεσματικός μπορεῖ νά γίνει.

7. Ἡ ἴση πρόσβαση στούς πόρους πού χρειάζεται ἡ ὁμάδα. Αὐτό δέν εἶναι πάντοτε ἀπόλυτα δυνατό, ἀλλά θά πρέπει νά προσπαθοῦμε νά τό πετύχουμε. Κάποιο μέλος πού μονοπωλεῖ ἕνα πόρο πού χρειάζεται ἡ ὁμάδα, (π.χ. ἕνα τυπογραφικό μηχάνημα ἤ ἕνα σκοτεινό θάλαμο, πού ἀνήκει σέ κάποιο σύζυγο) μπορεῖ νά ἐπηρεάσει, χωρίς νά πρέπει, τή χρήση αὐτοῦ τοῦ μέσου. Οἱ ἱκανότητες κι οἱ

πληροφορίες είναι επίσης πόροι. Οἱ ἱκανότητες κι οἱ πληροφορίες τῶν μελῶν προσφέρονται ἐξίσου, μόνον ὅταν τά μέλη εἶναι πρόθυμα νά διδάξουν ὅτι ξέρουν τίς ἄλλες.

Ὅταν ἐφαρμόζονται αὐτές οἱ ἀρχές, ἐξασφαλίζουν τό ὅτι, ὁποιεσδήποτε δομές κι ἄν ἀναπτυχτοῦν ἀπό διάφορες ὁμάδες τοῦ κινήματος, θά ἐλέγχονται καί θά 'ναι ὑπεύθυνες ἀπέναντι στήν ὁμάδα. Ἡ ὁμάδα ἀνθρώπων πού κατέχουν θέσεις ἐξουσίας θά 'ναι διεσπαρμένη, εὔκαμπτη, ἀνοιχτή, καί προσωρινή. Δέ θά 'ναι εὔκολο νά θεσμοποιήσουν τήν ἐξουσία τους, γιατί οἱ τελικές ἀποφάσεις θά παίρνονται ἀπ' τήν ὁμάδα σά σύνολο. Ἡ ὁμάδα θά 'χει τή δύναμη νά καθορίσει ποιά θ' ἀσκήσει ἐξουσία μέσα στούς κόλπους της.

ΤΖΟ ΦΡΗΜΑΝ

Παράρτημα Β'

ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Β. Ι. Λένιν

«Ἡ ἐργατική τάξη, βασισμένη ἀποκλειστικά στίς δικές της προσπάθειες, εἶναι ἱκανή ν' ἀναπτύξει μόνο συνδικαλιστική συνείδηση... ἡ σοσιαλιστική συνείδηση μπορεῖ νά γεννηθεῖ μόνο διαμέσου μιᾶς βαθιᾶς ἐπιστημονικῆς γνώσης».

«Οἱ φορεῖς τῆς ἐπιστήμης δέν εἶναι οἱ προλετάριοι, ἀλλά οἱ ἀστοί διανοούμενοι. Ὁ σύγχρονος σοσιαλισμός εἶναι γέννημα τοῦ μυαλοῦ τῶν μελῶν αὐτοῦ τοῦ (κοινωνικοῦ) στρώματος».

«Ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή θά δώσει διαταγές κι οἱ τοπικές ὀργανώσεις θά τίς ἐκτελέσουν, συζητώντας βασικά τό πῶς θά ἐκτελέσουν καλύτερα αὐτές τίς διαταγές. Ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή θά 'χει τήν ἐξουσία νά ἐγκρίνει ἤ νά ἀπορρίπτει τά μέλη τῶν ἐπιτροπῶν καθοδήγησης κάθε περιοχῆς. Ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή θά προασπίζει τήν καθαρότητα τοῦ δόγματος καί τῆς δράσης τοῦ Κόμματος».

«Αὐτό τό σύστημα εἶναι κεῖνο τῆς «προλεταριακῆς πειθαρχίας» καί κεῖνοι οἱ διανοούμενοι πού ἀρνιοῦνται νά τή δεχτοῦν εἶναι ἀστοί κι ἀτομιστές κι ἑπομένως «μικροαστοί» καί «ὀππορτουνιστές» ἀναφορικά μέ τό ζήτημα τῆς ὀργάνωσης.

«Αὐτή ἡ πειθαρχία εἶναι «προλεταριακή», γιατί τό προλεταριάτο ἔχει συνηθίσει σέ μιά τέτοια πειθαρχία στό ἐργοστάσιο. Ὅποιος σκοπεύει νά 'ναι ἐπαναστάτης πρέπει νά υἱοθετήσει αὐτή τήν πειθαρχία πού ἔχει ἐπιβληθεῖ στούς ἐργάτες ἀπ' τούς ἀστούς».

Ρόζα Λούξεμπουργκ

«Ἡ πειθαρχία πού ἐννοεῖ ὁ Λένιν ἐπιβάλλεται πάνω στό προλεταριάτο ὄχι μόνο ἀπ' τό ἐργοστάσιο, ἀλλά κι ἀπ' τὸ στρατώνα καί τή σύγχρονη γραφειοκρατία, κοντολογίς, ἀπό ὁλόκληρο τό μηχανισμό τοῦ συγκεντρωτικοῦ ἀστικοῦ κράτους.

Ἀλλά δέν εἶναι τίποτα λιγότερο ἀπ' τήν κατάχρηση ἑνός γενικότερου ὅρου, πού χαρακτηρίζει, ταυτόχρονα, σάν «πειθαρχία» δυό τόσο ἀντίθετες ἀντιλήψεις ὅπως ἡ ἔλλειψη συνείδησης καί ἡ ἐπιπολαιότητα μιᾶς σάρκινης μάζας μέ πολλά πόδια καί πολλά χέρια, πού ἐκτελεῖ μηχανικές κινήσεις στό ρυθμό τῆς μπαγκέττας καί ὁ ἐθελοντικός συντονισμός τῆς συνειδητῆς πολιτικῆς δράσης ἑνός κοινωνικοῦ στρώματος· ἡ ἄψυχη ὑποταγή μιᾶς ἐξουσιαζόμενης τάξης κι ἡ ὀργανωμένη ἐξέγερση μιᾶς τάξης πού ἀγωνίζεται γιά τήν ἐλευθερία.

Ὄχι μέ τή χρησιμοποίηση τῆς πειθαρχίας, πού τοῦ ἔχει ἐπιβληθεῖ ἀπ' τό καπιταλιστικό κράτος, μέ μιά ἁπλή μεταβίβαση τῆς μπαγκέττας ἀπ' τά χέρια τῆς μπουρζουαζίας σ' ἐκεῖνα μιᾶς Σοσιαλδημοκρατικῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλά μονάχα μέ τή συντριβή καί τό ξερίζωμα αὐτοῦ τοῦ δουλικοῦ πνεύματος πειθαρχίας, μπορεῖ νά ἐκπαιδευτεῖ τό προλεταριάτο σέ μιά νέα πειθαρχία: τήν ἐθελοντική, αὐτοπειθαρχία τῆς Σοσιαλδημοκρατίας».

Μιχαήλ Μπακούνιν

«Τρέφω μεγάλη δυσπιστία ἀπέναντι σ' ἐκείνους πού ἔχουν πάντα στά χείλια τους τή λέξη πειθαρχία... στίς περισσότερες περιπτώσεις ἡ πειθαρχία ὑποδηλώνει δεσποτισμό, ἀπ' τή μιά μεριά, κι ἀπουσία σκέψης ἀπ' τήν ἄλλη... ἡ λατρεία τῆς ἐξουσίας, ἡ ἀγάπη τοῦ διοικεῖν κι ἡ συνήθεια τῆς ὑποταγῆς στίς διαταγές, ἔχει καταστρέψει μέσα στήν κοινωνία, καθώς ἐπίσης μέσα στίς τάξεις τῆς μεγάλης πλειονότητας τῶν ἀτόμων, κάθε αἴσθηση τῆς ἐλευθερίας καί κάθε πίστη στήν αὐθόρμητη καί ζωντανή τάξη, πού μόνο ἡ ἐλευθερία μπορεῖ νά δημιουργήσει.

Μιλεῖστε γιά τήν ἐλευθερία, καί θά ἐκφράσουν ἀμέσως τήν ἀποδοκιμασία τους γιά τήν ἀταξία... μολοντοῦτο, ἀναγνωρίζω ὅτι ἕνα ὁρισμένο εἶδος πειθαρχίας, ὄχι μηχανικῆς, ἀλλά ἐθελοντικῆς καί συνειδητῆς, πού ἐναρμονί-

ζει... θά 'ναι ἀναγκαία ὅταν ἕνας μεγάλος ἀριθμός ἀτόμων, ἐλεύθερα ἑνωμένων, ἐπιχειροῦν ὁποιοδήποτε εἶδος συλλογικῆς δουλειᾶς ἤ δράσης. Κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες, ἡ πειθαρχία εἶναι ἁπλῶς ὁ ἐθελοντικός καί συνειδητός συντονισμός ὅλων τῶν ἀτομικῶν προσπαθειῶν γιά τήν ἐπίτευξη ἑνός κοινοῦ στόχου.

Τή στιγμή τῆς δράσης, στή μέση ἑνός ἀγώνα, οἱ ρόλοι εἶναι φυσικό νά διανέμονται σύμφωνα μέ τή συμπεριφορά τοῦ καθένα, ἀφοῦ ἀξιολογηθοῦν καί ἀποφασιστοῦν ἀπ' ὁλόκληρη τήν κολλεκτίβα· ἄλλοι διευθύνουν καί διατάζουν, ἐνῶ ἄλλοι ἐκτελοῦν διαταγές.

'Αλλά καμιά λειτουργία δέν παραμένει πάγια κι ἀποκρυσταλλωμένη, τίποτα δέν συνδέεται ἀμετάκλητα μ' ἕνα πρόσωπο... Κανένας δέν ἀνεβαίνει πάνω ἀπ' τούς ἄλλους ἤ, ἄν ὄντως ἀνέβει γιά ἕνα διάστημα, αὐτό δέν γίνεται παρά γιά ν' ἀποσυρθεῖ ἀργότερα στήν παλιά του θέση, ὅπως τά κύματα τῆς θάλασσας ἀποσύρονται πάντα στό σωτήριο ἐπίπεδο τῆς ἠρεμίας.

Σ' ἕνα τέτοιο σύστημα ἐξουσίας... διαλύεται μέσα στό σύνολο καί γίνεται ἡ εἰλικρινής ἔκφραση τῆς ἐλευθερίας τοῦ καθένα... Αὐτή εἶναι ἡ μόνη ἀληθινή ἀνθρώπινη πειθαρχία.... ἀπαραίτητη γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἐλευθερίας. Δέν εἶναι τό εἶδος τῆς πειθαρχίας... πού κηρύσσεται ἀπ' τούς ρεπουμπλικάνους... ἡ μηχανική... τυφλή πειθαρχία.

